

**Kirosanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit itä- ja
länsisaksalaisessa käännöskirjallisuudessa**
Vertailussa Väinö Linnan ja Veijo Meren teosten saksannokset

Iida Uppo
Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot
Saksan kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2018

Tampereen yliopisto
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot/Saksan kääntämisen ja tulkkauksen
opintosuunta
Viestintätieteiden tiedekunta

UUPPO, IIDA: Kiro sanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit itä- ja länsisaksalaisessa
käännöskirjallisuudessa. Vertailussa Väinö Linnan ja Veijo Meren teosten saksannokset.

Pro gradu -tutkielma 87 sivua, liitteet 24 sivua, saksankielinen lyhennelmä 14 sivua
Toukokuu 2018

Tutkielmassa tarkastellaan kiro sanoja ja kiroilua ilmaisevia fraseologismeja itä- ja länsisaksalaisessa käännöskirjallisuudessa. Tavoitteena on selvittää, miten kiroiltaessa käytettäviä suomenkielisiä ilmaisuja on käännetty ja miten erilaiset käännökset vaikuttavat henkilökuviin. Toinen tavoite on selvittää kiroilun eroja ja yhtäläisyyksiä itä- ja länsisaksalaisen käännöskirjallisuuden sekä suomen- ja saksankielisen kaunokirjallisuuden välillä. Tutkimusmenetelmänä toimii käännösvertailu. Kiroilulla on moninaisia käyttötapoja useissa maailman kielissä, mutta ilmiötä on kuitenkin vaikea määrittellä, ja sitä on tutkittu melko vähän. Kiroiltaessa käytettävät ilmaisut tarjoavat erittäin mielenkiintoisen tutkimuskohteen niiden monikäyttöisyyden ja vahvan kulttuurisidonnaisuuden vuoksi.

Tutkielman teoriaosassa käsitellään kiroilua kirjoitetussa ja puhutussa kielessä sekä suomalaisessa että saksalaisessa kulttuurissa. Lisäksi eritellään kiroilun funktioita ja motiiveja, ja esitellään kiroilua ilmaisevat fraseologismit, emotiiviset ilmaisut ja verbi-idiomit. Samoin keskustellaan kiroiltaessa käytettävien ilmaisujen kääntämisestä esimerkiksi normikäsitteen kautta.

Aineistoon on valittu kolme suomenkielistä romaania, jotka ovat Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* (1954) sekä Veijo Meren *Manillaköysi*- (1957) ja *Sujut*-romaanit (1961). Aineiston itäsaksalaisen osan muodostavat *Der unbekante Soldat* - (1973) ja *Der Wortbruch* -käännökset (1969). Länsisaksalaisia käännöksiä puolestaan edustavat *Kreuze in Karelien* (1955) ja *Das Manilaseil* (1964). Kustakin aineistoon kuuluvasta suomenkielisestä romaanista on rajattu tutkittavaksi alue, jolla esiintyy noin 50 kiro sanaa ja käännöksistä on tutkittu vastaavat alueet. Lähtötekstien analyysissä on keskitytty erityisesti kiroilun funktioihin ja motiiveihin sekä siihen, miten ne vaikuttavat henkilökuviin. Käännösten analyysissä on kiinnitetty huomiota siihen, miten suomenkielisiä kiroiltaessa käytettyjä ilmaisuja on käännetty vai onko ne jätetty kokonaan kääntämättä. Lisäksi huomioidaan kiro sanojen ja kiroilua ilmaisevien fraseologismien muodossa olevat lisäykset. Analyysissä tarkastellaan myös, säilyvätkö lähtöteksteissä havaittavat kiroilun funktiot ja motiivit myös käännöksissä. Lisäksi eritellään, miten erilaiset käännösratkaisut vaikuttavat henkilökuviin. Kiroilun eroja ja yhtäläisyyksiä on vertailtu kvalitatiivisesti ja kvantitatiivisesti sekä suomenkielisten lähtötekstien ja saksankielisten käännösten että itä- ja länsisaksalaisten käännösten välillä.

Tutkimustuloksena on, että suomenkielisten kiro sanojen käännöksinä käytetään saksankielisiä kiro sanoja, kiroilua ilmaisevia fraseologismeja, emotiivisia ilmauksia ja verbi-idioimeja. Monen suomenkielisen kiro sanan kohdalla kääntäjä on päätenyt lievempään saksankieliseen ilmaisuun, mutta aineistossa on myös tapauksia, joissa käännös on lähtötekstiä karkeampi. Kuitenkin suurin osa käännöksistä on lähtötekstiään lievempää kielenkäyttöään. Valitettavasti tulosten perusteella ei kuitenkaan voida tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä itä- ja länsisaksalaisen käännöskirjallisuuden eroista. Tämä johtuu jo aineiston suppeudesta, mutta myös siitä, ettei käännösten välillä ollut havaittavissa selviä eroavaisuuksia.

Avainsanat: kiro sanat, kiroilua ilmaisevat fraseologismit, kiro sanojen kääntäminen, Itä-Saksa, Länsi-Saksa

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Lähtökohdat	1
1.2 Aikaisempi tutkimus.....	2
1.3 Tutkielman rakenne.....	3
2 Kiroileminen, kiro sanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit puhutussa kielessä.....	5
2.1 Kiroilu ja kiro sanat	5
2.2 Kiroilua ilmaisevat fraseologismit	7
2.3 Emotiiviset ilmaisut ja verbi-idiomit.....	8
2.4 Kiroilun funktiot ja motiivit	9
2.5 Kiroileminen suomalaisessa kulttuurissa	12
2.6 Kiroileminen saksalaisessa kulttuurissa	14
3 Kiro sanojen asema kirjoitetussa kielessä	16
3.1 Kiroileminen kirjoitetussa kielessä	16
3.2 Kiroileminen suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa	16
3.3 Kiroileminen saksankielisessä kaunokirjallisuudessa	17
4 Kiro sanojen ja kiroilua ilmaisevien fraseologismien kääntäminen.....	18
4.1 Kääntämisen normit	18
4.2 Kääntäjien näkökulma kiroiluun	19
4.3 Käännösmenetelmät	20
5 Aineisto ja menetelmät.....	23
5.1 Tutkimusaineisto	23
5.1.1 <i>Tuntematon sotilas, Kreuze in Karelien ja Der unbekante Soldat</i>	24
5.1.2 <i>Sujut ja Der Wortbruch</i>	28
5.1.3 <i>Manillaköysi ja Das Manilaseil</i>	29
5.1.4 Väinö Linna vs. Veijo Meri.....	29
5.2 Tutkimusmenetelmä	31

6 Aineistossa esiintyvä kiroilu	33
6.1 <i>Tuntematon sotilas</i>	33
6.1.1 Kiroilu <i>Tuntemattomassa sotilaassa</i>	33
6.1.2 Yhteenveto <i>Tuntemattomassa sotilaassa</i> esiintyvistä kiroilusta	37
6.2 <i>Kreuze in Karelien</i>	37
6.2.1 Suomenkielisten kirosanojen vastineet: kirosanakäännökset ja poistot	37
6.2.2 <i>Kreuze in Karelien</i> -käännökseen lisätyt kirosanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit	42
6.2.3 Yhteenveto <i>Kreuze in Karelien</i> -käännöksessä esiintyvistä kiroilusta	44
6.3 <i>Der unbekante Soldat</i>	45
6.3.1 Suomenkielisten kirosanojen vastineet: kirosanakäännökset ja poistot	45
6.3.2 <i>Der unbekante Soldat</i> -käännökseen lisätyt kirosanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit	49
6.3.3 Yhteenveto <i>Der unbekante Soldat</i> -käännöksessä esiintyvistä kiroilusta	50
6.4 <i>Manillaköysi</i>	50
6.4.1 Kiroilu <i>Manillaköysi</i> -romaanissa	51
6.4.2 Yhteenveto <i>Manillaköysi</i> -romaanissa esiintyvistä kiroilusta	56
6.5 <i>Das Manilaseil</i>	56
6.5.1 Suomenkielisten kirosanojen vastineet: kirosanakäännökset ja poistot	56
6.5.2 <i>Das Manilaseil</i> -käännökseen lisätyt kirosanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit	62
6.5.3 Yhteenveto <i>Das Manilaseil</i> -käännöksessä esiintyvistä kiroilusta	62
6.6 <i>Sujut</i>	63
6.6.1 Kiroilu <i>Sujut</i> -romaanissa	63
6.6.2 Yhteenveto <i>Sujut</i> -romaanissa esiintyvistä kiroilusta	67
6.7 <i>Der Wortbruch</i>	68
6.7.1 Suomenkielisten kirosanojen vastineet: kirosanakäännökset ja poistot	68

6.7.2 <i>Der Wortbruch</i> -käännökseen lisätyt kiro sanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit	73
6.7.3 Yhteenveto <i>Der Wortbruch</i> -käännöksessä esiintyvistä kiroilusta.....	73
7 Yhteenveto	75
7.1 Kiroilu suomenkielisissä lähtöteksteissä.....	75
7.2 Kiroilu itäsaksalaisissa käännöksissä	76
7.3 Kiroilu länsisaksalaisissa käännöksissä	77
8 Päätelmät	78
8.1 Johtopäätökset	78
8.2 Jatkotutkimus	79
Aineisto	81
Lähteet.....	81
Sanakirjat.....	86
Liitteet	88
Deutsche Kurzfassung	

1 Johdanto

Kiroilu on todella monikäyttöinen osa useita maailman kieliä (Andersson & Trudgill 1990: 53). Kiroilun käyttötavat ovat laajat, sillä kirosanoilla voidaan muun muassa ilmaista positiivisia ja negatiivisia tunteita sekä lievittää kipua ja stressiä (Andersson & Trudgill 1990: 58; Tammi 2016: 10). Kiroilulla voidaan myös esimerkiksi osoittaa yhteenkuuluvuutta tai ystävyyttä (Andersson 2001: 115, 118). Lisäksi etenkin kaunokirjallisuudessa kirosanoilla voidaan tuoda tekstiin vaikutteita muun muassa henkilön iästä, sukupuolesta ja sosiaalisesta statuksesta (Hjort 2014: 125–126). Voidaan siis sanoa, että kirosanat ovat merkittävä ja monikäyttöinen osa kieltä. Kuitenkin turhan usein kirosanoihin suhtaudutaan negatiivisesti, eikä niissä nähdä muuta kuin sanan rumuus tai loukkaavuus.

1.1 Lähtökohdat

Itse päädyin tutkimaan kirosanoja ja niiden kääntämistä, koska aihe ansaitsee lisää huomiota ja tutkimusta. Kirosanat ovat merkittävä osa suomen kieltä, ja ne ovat erittäin kulttuuri- ja aikasidonnainen elementti (Hjort 2007a: 63; Liimatainen 2011a: 267). Tästä syystä on mielenkiintoista tarkastella, miten kirosanat kääntyvät toiseen kieleen ja kulttuuriin. Päädyin tutkimaan kirosanoja myös siksi, että ne ovat merkittävässä osassa *Tuntematon sotilas* -romaanissa, jota pidetään yhtenä merkittävimpana suomalaisena kaunokirjallisena teoksena.

Kirosanoja ei ole juurikaan tutkittu kieliparissa suomi–saksa, joten tutkimukseni täyttää tältä osin kirosanojen tutkimuskentässä olevaa aukkoa. Lisäksi tarkastelu kohdistuu Itä- ja Länsi-Saksan eroihin kiroilussa, josta ei ole tietääkseni aikaisempaa tutkimusta puhutussa tai kirjoitetussa kielessä. Tavoitteeni on selvittää kirosanojen kääntämisen eroja ja yhtäläisyyksiä itä- ja länsisaksalaisessa käänöskirjallisuudessa, mistä voidaan mahdollisesti vetää johtopäätöksiä maiden välisistä eroista ja yhtäläisyyksistä kirosanojen käytössä. Vertaan kirosanojen käänöksiä myös lähtökieleen selvittääkseni kiroilun eroja ja yhtäläisyyksiä suomen- ja saksankielisessä kaunokirjallisuudessa.

Tavoitteen täyttämiseen soveltuvaa aineistoa ei ollut aivan helppo löytää. Tiesin entuudestaan, että Väinö Linnan *Tuntemattomasta sotilaasta* (1954) on tehty erilliset käänökset itä- ja länsisaksalaisille lukijoille. Ensin romaanista julkaistiin *Kreuze in Karelien* -niminen käänös Länsi-Saksan markkinoille vuonna 1955. Itäsaksalaiset lukijat saivat odottaa käänöstä aina vuoteen 1971 saakka, jolloin julkaistiin *Der unbekannte Soldat* -käänös. Mitä ilmeisemmin

nuo käännökset ovat ainoaa laatuaan, sillä muita suomalaisia romaaneja ei tietääkseni ole käännetty erikseen jaetun Saksan eri puolille. Koska yhden teoksen ja sen käännösten pohjalta ei voi vetää kovinkaan yleispäteviä johtopäätöksiä, sisällytin aineistooni *Tuntemattoman sotilaan* lisäksi kaksi suomalaista romaania, joista toisen saksannos on julkaistu Itä-Saksassa ja toisen Länsi-Saksassa. Nuo teokset ovat Veijo Meren *Manillaköysi* (1957) ja *Sujut* (1961). Aineistooni kuuluvat *Manillaköyden* Länsi-Saksassa julkaistu *Das Manilaseil* -niminen käännös vuodelta 1964 sekä *Sujut*-romaanin itäsaksalainen *Der Wortbruch* -käännös (1969).

Meren ja Linnan teokset sopivat vertailevaan tutkimukseen, sillä kaikki teokset käsittelevät toista maailmansotaa suomalaisten näkökulmasta. Lisäksi ne ovat ilmestyneet samalla aikakaudella, ja kirjailijoita ja heidän teoksiaan on vertailtu myös aiemmin (Sihvo & Turunen 1998: 155–156, 168). *Tuntematon sotilas* sopii tutkimusaineistoksi myös siitä syystä, että sillä on merkittävä asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Erityisen hyvin teos sopii kirosanatutkimukseen, sillä siinä esiintyy paljon kiroilua, ja se aiheutti myös suurta keskustelua teoksen julkaisuajankohtana (ks. esim. Lindstedt 2004: 49). Lisäksi Linnan romaani on juuri nyt erityisen ajankohtainen, sillä syksyllä 2017 sai ensi-iltansa sen pohjalta kuvattu järjestyksessään kolmas elokuva (TuntematonSotilas2017.fi). Meren teokset puolestaan valikoituivat osaksi aineistoa jo pienen valinnanvaran vuoksi – Itä- ja Länsi-Saksassa julkaistuja suomalaisten romaanien käännöksiä ei ole kovin montaa. Meren teokset ovat myös niitä harvoja, joissa voisi olettaa olevan kiroilua niiden aiheen vuoksi. Sota on hyvin stressaava tilanne, joka aiheuttaa paljon erilaisia tunteita. Kiro sanat ovat oiva väylä sekä positiivisten että negatiivisten tunteiden ilmaisuun sekä esimerkiksi kuvaamaan yhteenkuuluvuutta (ks. luvut 2.1 ja 2.4), joka on ollut merkittävä osa rintamaelämää.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Kirosanoissa nähty loukkaavuus ja rumuus saattavat olla syinä sille, ettei kiro sanoista ole tehty juurikaan akateemista tutkimusta. Kielen sisäisesti aiheita ovat tutkineet esimerkiksi Andersson ja Trudgill (1990), joiden tutkimusten kohteena on ollut englantia. Myös kiroilun taustoja on tutkittu, sillä esimerkiksi Andersson (2001) on tehnyt tutkimusta kiroilun motiiveista. Kun kiro sanoihin liitetään vielä kääntämisen aspekti, on tehtyä tutkimusta vielä vähemmän, ja etenkin kaunokirjallisuuden tutkimus on jäänyt kiro sanojen osalta paitsioon. Kun tarkastellaan aiempien kiro sanojen kääntämistä käsitteleviä pro gradu -tutkielmia, huomataan erityisesti av-käännösten olevan usein tutkimuksen kohteena. Lisäksi tarkasteltava kieli on usein englantia, eikä

kirosanatutkimusta ole tehty paljoka etenkään kieliparissa suomi–saksa. Poikkeuksena tähän ovat kuitenkin Keisalan (2010) ja Paavilaisen (2010) pro gradu -tutkielmat.

Myös muissa tutkimuksissa on painottunut erityisesti englannin ja suomen vertailu, muiden kieliparien – kuten suomi–saksa – jäädessä taustalle. Suomessa kirosanojen kääntämisen tutkimuksessa olevaa aukkoa on pyrkinyt täyttämään Hjort, sillä hän on kirjoittanut kirosanoista monia artikkeleita (esim. Hjort 2006; Hjort 2007a; Hjort 2007b; Hjort 2007c; Hjort 2014) ja tällä hetkellä hän valmistelee väitöskirjaa kirosanojen käytöstä ja kääntämisestä nykykirjallisuudessa (Heikkinen 2016). Myös Enell-Nilsson on kirjoittanut kirosanojen kääntämisestä (ks. esim. Enell-Nilsson & Hjort 2013). Enell-Nilssonin ja Hjortin edellä mainittu tutkimus käsittelee ruotsinkielisen lähtötekstin suomen-, saksan- ja englanninkielisiä käännöksiä monikielisten voima- ja haukkumasanojen osalta.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielmani teoriaosassa tarkastelen kiroilua eri näkökulmista. Luvussa kaksi kerron kiroilusta puhutun kielen ilmiönä, minkä lisäksi esittelen siinä kiroilua ja kirosanoja yleisesti sekä määrittelen työni kannalta keskeisiä termejä. Lisäksi erittelen kiroilun taustalla olevia motiiveja sekä kirosanojen funktioita. Luvun lopussa kerron kiroilusta ja kirosanoista suomalaisessa ja saksalaisessa kulttuurissa.

Kolmas luku käsittelee kiroilua kirjoitetussa kielessä. Kyseisessä luvussa kerron, miten kirosanat ovat aikojen saatossa ilmenneet suomen- ja saksankielisessä kaunokirjallisuudessa. Neljännen luvun aiheena on kirosanojen ja kiroilua ilmaisevien fraseologismien kääntäminen, joten luvussa käsitellään kääntämistä ohjaavia kääntämisen normeja sekä asioita, joita on otettava huomioon käännösprosessin aikana. Erittelen myös mahdolliset käännösmenetelmät Leppihalmetta (2007) mukaillen.

Aineisto ja käyttämäni tutkimusmenetelmä on esitelty luvussa viisi. Kyseisessä luvussa vertailen myös aineistooni kuuluvien lähtöteosten kirjoittajia, Väinö Linnaa ja Veijo Merta. Luku kuusi pitää sisällään aineiston analyysin, joka on esitetty erikseen jokaisen teoksen osalta omissa alaluvuissaan. Näissä alaluvuissa erittelen teoksista löytyvät kirosanat sekä kiroilua ilmaisevat fraseologismit, analysoin niiden taustalla olevia motiiveja sekä niiden täyttämiä funktioita. Kerron myös, mitä käännösmenetelmiä saksannoksissa on käytetty ja miten eri käännösratkaisut ovat vaikuttaneet henkilökuviin.

Luvussa seitsemän teen yhteenvetoa yleisemmällä tasolla. Pysin tuomaan luvussa esille mahdollisia eroja ja yhtäläisyyksiä, joita vallitsee itäsaksalaisten ja vastaavasti länsisaksalaisten käännösten välillä sekä suomalaisissa teoksissa. Tämän lisäksi tavoitteeni on nostaa esiin itä- ja länsisaksalaisen käännöskirjallisuuden eroja ja yhtäläisyyksiä kiro sanojen ja kiroilua ilmaisevien fraseologismien osalta. Työn kahdeksas ja viimeinen luku sisältää tekemiäni päätelmiä sekä pohtimiani jatkotutkimusmahdollisuuksia aiheen parissa. Vertaan tässä luvussa myös omia tutkimustuloksiani lyhyesti Keisalan (2010) pro gradu -tutkielman tuloksiin

2 Kiroileminen, kiro sanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit puhutussa kielessä

Tässä luvussa esitellään, mitä kiroilu ylipäätään on ja miten sitä on määritelty. Lisäksi eritellään kiro sanojen erot haukkumasanoihin ja kiroilua ilmaiseviin fraseologismeihin. Myös emotiiviset ilmaisut ja verbi-idiomit on esitelty, koska aineistoon kuuluvissa käännöksissä niitä on käytetty useammassa kohdassa kiro sanojen käännöksinä. Luvussa kerrotaan myös, millaisissa funktioissa ja mitä motiiveja täyttämään kiro sanoja teoksissa yleensä käytetään. Kiro sanojen motiiveista käytetään Anderssonin (2001) luokittelua. Luvun lopuksi kerrotaan kiroilusta ja sen piirteistä erityisesti puhutussa kielessä sekä suomalaisessa että saksalaisessa kulttuurissa.

2.1 Kiroilu ja kiro sanat

Kiroilu on universaali ilmiö, jota on vaikea määrittää (Andersson & Trudgill 1990: 53). Ilmiön määritelmät vaihtelevat tutkijoiden ja kielten välillä, vaikka ilmiö löytyy useasta maailman kielestä. Eri kielissä ja kulttuureissa kiroiluun kuitenkin sisällytetään eri asioita. (Hjort 2007a: 63.) Kiro sanat liittyvät yleensä aiheeltaan kulttuurin sisäisiin tabuihin, niiden kirjaimellinen merkitys on haihtunut ja kiroilun avulla ilmaistaan vahvoja tunteita ja asenteita. Kiro sanoja voidaan käyttää tunteiden ilmaisemisen lisäksi myös tyylikeinona. Monet kielet ammentavat kiro sanojaan uskonnosta, ruumiintoiminnoista ja seksistä – aiheista, jotka ovat monessa kulttuurissa tabuja. Länsimaisissa kulttuureissa tabulueteloon kuuluvat myös etniset ryhmät, ruoka, lika ja kuolema. Tabuihin liittyy sekä tiedostettuja että tiedostamattomia sääntöjä, ja niiden aiheet ja ilmentymät, ja täten myös kiro sanat, ovat vahvasti kulttuurisidonnaisia. (Andersson & Trudgill 1990: 53, 55–57.)

Kiro sanojen ja kiroilua ilmaisevien fraseologismien (ks. luku 2.2) vaihtelevuus on myös kulttuurinsisäistä, sillä eri sosiaaliset ryhmät käyttävät niitä eri tavoin (Liimatainen 2011a: 267). Lisäksi ne vahvistavat ryhmän jäsenten yhteenkuuluvuutta sekä lisäävät sanoman uskottavuutta (Tammi 2016: 11). Kiroilun tavat saattavat vaihdella myös tietyn ryhmän sisällä ja yksi ja sama henkilö käyttää kiro sanoja eri tavalla riippuen siitä, onko hän virallisessa vai epävirallisessa tilanteessa (Andersson & Trudgill 1990: 63, 66). Kiro sanoihin ja kiroilua ilmaiseviin fraseologismeihin voi sisältyä myös vahvoja konnotaatioita, ja ne ovat lisäksi sidoksissa aikaansa (Liimatainen 2011a: 267).

Hjortin (2007a: 66) määritelmän mukaan kiro sana on tunnepitoinen tabusana, jonka tavoitteena on saattaa jokin asia negatiiviseen valoon. Se ”käyttää hyväkseen denotaationsa tabua, mutta ei muutoin viittaa siihen”. (Hjort 2007a: 66.) Tammi (2016: 9) puolestaan määrittelee kiro sanat

lyhyesti tabusanoiksi, joiden avulla ilmaistaan sekä positiivisia että negatiivisia tunteita. Vaikka kiro sanat yleensä pohjautuvat kulttuurin sisäisiin tabusanoihin, kaikista tabuista ei kuitenkaan muodostu tabu- ja kiro sanoja (Hjort 2007a: 69). Huomioitavaa on, ettei kiro sanojen tarkoitus ole aina negatiivinen, vaan niitä voidaan käyttää myös positiivisessa merkityksessä (Andersson & Trudgill 1990: 58), kuten Tammen määritelmästä käy ilmi. Itse määrittelen kiro sanan tabuun pohjautuvaksi sanaksi, jolla ilmaistaan ensisijaisesti erilaisia tunteita. Lisäksi käsitän, ettei kiro sanalla ole varsinaisesti kirjaimellista merkitystä, vaan lähinnä puhetilanteessa määräytyvä kuvaannollinen merkitys. Oma käsitykseni kiro sanoista eroaa esimerkiksi Tammen käsityksestä siinä, että Tammi laskee kiro sanoiksi hyvin monenlaiset ilmaukset, joita itse pidän karkeana kielenkäyttönä, mutta kuitenkin siinä määrin lievinä, etteivät ne täytä kiro sanan määritelmää. Keskeistä omassa kiro sana-määritelmäissäni on siis kiro sanojen funktiot ja motiivit, joita käsittelen tarkemmin luvussa 2.4. Nämä seikat ovat olleet myös analyysini pohjana, lähtien aina siitä, mitä aineistossani esiintyviä sanoja pidän kiro sanana.

Tässä yhteydessä on syytä ottaa esille myös voimasanan käsite. Voimasanaa ja kiro sanaa voidaan pitää synonyymeinä, kuten monissa sanakirjoissa on esitetty (ks. esim. Kielitoimiston sanakirja 2017). Toisaalta on olemassa myös määritelmiä, joissa voimasana esitetään kiro sanan yläkäsitteenä. Hjortin mukaan *Nykysuomen sanakirjassa* (1983) nimittäin voimasanaksi katsotaan myös kiro sanaa lievemmit ilmaukset. Tällaisia lievempiä ilmauksia ovat esimerkiksi niin sanotut päivittelysanat, jotka esiintyvät vakiintuneissa huudahduksissa (esim. *luoja* rakenteessa *voi hyvä luoja*) ja kiro sanaeufemismit eli kiro ilua ilmaisevat kiertoilmaukset (esim. *vattu*). Voimasanaa tarkasteltaessa tärkeimmäksi nousee sanan funktio, jolloin mikä tahansa sana voi toimia voimasanana. Kiro sanassa puolestaan on taustalla läsnä myös jokin tabusana. (Hjort 2007a: 64–66.) Kun itse hain voimasanan käsitettä edellä mainitusta teoksesta en kuitenkaan löytänyt siitä kyseistä hakusanaa. Tästä syystä en voinut tarkistaa asiaa alkuperäisestä lähteestä enkä täten voi täysin yhtyä Hjortiin, vaikka olen asiassa hänen kanssaan samalla linjalla.

Tärkeää on huomioida myös kiro sanojen ero haukkumasanoihin. Hjortin mukaan haukkumasanaat eroavat kiro sanoista sekä merkitykseltään että funktioltaan. Kiro sanoilla on siis erotettavissa sanan kiro sanamerkitys sen jo haihtuneesta kirjaimellisesta merkityksestä. Haukkumasanojen merkitys on sen sijaan kiinteämpi, ja niiden kirjaimellista merkitystä ei ole mahdollista erottaa kiro sanamerkityksestä. Lisäksi kiro sanat ilmaisevat nimenomaan puhujan tuntemuksia ja asenteita, kun taas haukkumasanaat kohdistuvat suoraan johonkin henkilöön. (Hjort 2007a:

73.) Haukkumasanat viittaavat usein henkilön rotuun, etnisyyteen (esim. *raghead*), sukupuoleen tai seksuaalisuuteen (esim. *fag*). Haukkumasanoina voidaan viitata myös henkilön ulkonäköön, vammaan (esim. *retard*) tai muihin ominaisuuksiin, mutta nämä ovat edellä mainittuja harvinaisempia haukkumasanoinen muotoja. (Battistella 2005: 72.) Haukkumasanat eivät siis vain kohdistu toiseen henkilöön, vaan ne saavat myös alkunsa toisesta henkilöstä. Tämä tekee niistä huomattavasti kirosanoja loukkaavampia, vaikka myös kirosanoja voidaan suunnata suoraan toisille henkilöille, kuten tämän tutkielman aineistosta huomataan (ks. luku 6).

2.2 Kiroilua ilmaisevat fraseologismit

Fraseologismit ovat vakiintuneita sanayhdistelmiä, joiden voidaan katsoa kuuluvan kielen sanastoon kokonaisuuksina (Fleischer 1997: 36) ja jotka ovat kielenkäyttäjälle tuttuja nimenomaan kokonaisuuksina eivätkä vain yksittäisinä sanoina (Liimatainen 2009: 264).

Fraseologismeilla on monia alaluokkia, kuten pragmaattiset fraseologismit ja verbi-idiomit (ks. luku 2.3). Pragmaattiset fraseologismit puolestaan voidaan jakaa kahteen alaluokkaan: rutiini-ilmaisuihin (*Routineformeln*) ja niin sanottuihin keskustelukiteymiin (*Gesprächsformeln*). (Liimatainen 2009: 264.) Keskustelukiteymät ovat monitilanteisia ilmaisuja, jotka eivät esiinny itsenäisesti. Ne ilmaisevat esimerkiksi puheen jäsenystä ja prosessointia (esim. *pass mal auf, kuule*). Rutiini-ilmaisut puolestaan esiintyvät päivittäisissä vuorovaikutustilanteissa sekä suullisessa että kirjallisessa viestinnässä. Niiden tunnusmerkkejä ovat kiteytyneisyys, potentiaalinen itsenäisyys ja sidonnaisuus tilanteeseen. Rutiini-ilmaisut eivät ole leksikaaliselta sisällöltään avoimia ja niiden peruseritys on toisarvoinen tai haalistunut. (Liimatainen 2009: 264.) Yksinkertaistetusti rutiini-ilmaisut ovat kompleksisia kielellisiä elementtejä, joiden käyttötavat opitaan hitaasti lapsena sosiaalisten kehitysprosessien kautta. Tästä syystä rutiini-ilmaisut ovat kielenoppijalle usein vaikeimpia asioita, kun taas natiivipuhuja oppii niitä koko elämänsä. (Sosa Mayor 2006: 11.) Näiden kielellisten elementtien tutkimus on jäänyt yllättävän vähäiseksi ainakin saksankielisessä kontekstissa (mts. 10).

Rutiini-ilmaisuihin sisältyvät muiden muassa emotiiviset ilmaisut (*emotive Formeln*) (ks. luku 2.3) ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit (*Fluchformeln*). Niiden ensisijainen funktio on puhujan tunteiden ilmaiseminen, samoin kuin kirosanojen. (Liimatainen 2011b: 120–121.) Emotiivisten ilmausten (esim. *Ach du liebe Zeit, verdammt noch mal, mein Gott*) ja kiroilua ilmaisevien fraseologismien (esim. *Hol's mich der Teufel*) välille on usein vaikea tehdä selkeää eroa.

Yksi erottava piirre on kuitenkin kiroilua ilmaisevien fraseologismien tabuluonne. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että vaikka sekä emotiiviset ilmaisut että kiroilua ilmaisevat fraseologismit ovat usein uskontoaiheisia, keskittyvät emotionaaliset ilmaisut uskonnon positiivisiin ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit negatiivisiin aiheisiin. (Liimatainen 2011a: 266.)

Kiroilua ilmaisevat fraseologismit muodostuvat useammasta itsenäisestä sanasta, jotka muodostavat yhdessä lekseemisen kokonaisuuden. Niitä ei ole mahdollista muuttaa, laajentaa tai tyypistää miten tahansa muuttamatta merkitystä. Kiroilua ilmaisevien fraseologismien leksikaalinen ja syntaksinen luonne, kuten myös niiden idiomaattisuuden aste vaihtelevat. Kuten kiro sanat myös kiroilua ilmaisevat fraseologismit ilmaisevat puhujan tunteita ja asenteita lähinnä puhekielessä. Kiroilua ilmaisevilla fraseologismeilla ei ole ensisijaista merkitystä, vaan niiden merkitys määräytyy puhetilanteessa. (Liimatainen 2011a: 266–267.)

2.3 Emotiiviset ilmaisut ja verbi-idiomit

Emotiiviset ilmaisut ovat leksikaalistuneita, toistettavia ja tunteita ilmaisevia lausahduksia, joita puhuja käyttää ilmaistakseen erilaisia tunneperäisiä reaktioita. Näillä spontaaneilla ilmauksilla voidaan ilmaista monia eri tunteita, kuten ihailua, riemua, hämmästyttä, katumusta, suuttumusta ja pettymystä. (Liimatainen 2011b: 121.) Lisäksi ne voivat todentaa puheaktin pelokkuutta (Sosa Mayor 2006: 132).

Kyseessä on ennen kaikkea puhekielen ilmiö (Liimatainen 2011b:121). Emotiivisten ilmausten ryhmä on todella laaja, ja sitä on vaikea rajata. Ne menevät usein päällekkäin toisten rutiini-ilmausten kanssa, etenkin kiroilua ilmaisevien fraseologismien (ks. luku 2.2). Monessa tapauksessa rajanveto näiden kahden luokan välillä on erittäin vaikeaa. (Mts. 122.) Osa emotiivisista ilmauksista on täysin neutraaleja, mutta suurin osa kuuluu johonkin tiettyyn rekisteriin, ja niistä voi päätellä esimerkiksi puhujan kotipaikan (mts. 126). Emotiivisia ilmauksia voidaan jakaa myös alaluokkiin niiden funktioiden perusteella. Liimatainen (2011b: 127–129) on esitellyt artikkelissaan muutaman tärkeimmän alaluokan, jotka ovat hämmästyttä (*Erstaunensformeln*, esim. *Ach du Donnerchen!*, *Ei voi olla totta!*), helpotusta (*Erleichterungsformeln*, esim. *Gott sei Dank!*, *Luojan kiitos!*), säikähdyttä (*Erschreckensformeln*, esim. *Um Gottes willen!*, *Herran tähden!*), suuttumusta (*Verärgerungsformeln*, esim. *Zum Kuckuck [noch mal]!*, *Voi harmi!*) ja yllätystä ilmaisevat (*Überraschungsformeln*, esim. *Sieh [mal] einer an!*, *Kas kummaa!*) emo-

tiiviset ilmaisut. Rajat eri alaluokkien välillä ovat häilyviä, minkä lisäksi jotkin emotiiviset ilmaisut voidaan sijoittaa moneen eri alaluokkaan. Näistä syistä on lähes mahdotonta muodostaa yksiselitteisesti rajattuja emotiivisten ilmausten luokkia. (Liimatainen 2011b: 127, 130.)

Verbi-idiomit puolestaan koostuvat verbistä ja sen täydennyksestä (esim. *heittää huulta*). Lisäksi on olemassa jonkin verran verbi-idiomeja, jotka ovat muotoa subjekti+sen mukaan taipunut verbi (esim. *pipo kiristää*). (Nenonen 2002: 55.) Subjektin ja verbin muodostamat verbi-idiomit ovat kuitenkin muita idiomeja harvinaisempia. Verbi-idiomit voivat muodostaa myös sarjoja, sillä saman idiomaattisen täydennyksen kanssa voi esiintyä useampi verbi (esim. *sanoa ~ panna ~ harata vastaan*). Täydennys, joka voi olla muodoltaan objekti tai adverbiaali, saattaa myös vaihdella verbin mukaan (esim. *olla käytössä, ottaa käyttöön*). (VISK § 454.)

2.4 Kiroilun funktiot ja motiivit

Kiroilun tarkoituksena voi olla puhujan tunteiden ilmaiseminen, jolloin se ei kohdistu keneenkään tai mihinkään. Kiroilulla ei ole siinäkään tapauksessa kohdetta, jos puhuja käyttää sitä vain laiskuuttaan. Tällöin puhuja siis käyttää helposti mieleen tulevaa kirosananaa, vaikka jokin neutraali sana olisi tilanteessa mahdollinen. Kiro sanat voidaan myös kohdistaa johonkuhun joko negatiivisessa mielessä (mm. nimittely) tai humoristisesti. (Andersson & Trudgill 1990: 61.)

Kiroilun on todettu olevan myös terapeutista, sillä tutkimusten mukaan kiroilulla on kipua lievittävä vaikutus, se parantaa kivun sietoa ja alentaa stressiä (Tammi 2016: 10). Psykologien mukaan kiroilu on terveydelle yhtä tärkeää kuin itkeminen ja nauraminen. Kiro sanat myös peijäytyvät ihmisen mieleen todella syvälle, sillä dementia- ja alzheimer-potilaita tutkittaessa on havaittu, että potilaat muistavat kiro sanoja vielä siinä vaiheessa, kun osa neutraalin kielenkäytön sanoista ja läheisten ihmisten nimistä on jo unohtunut. (Broder 2010.)

Andersson (2001) on jaotellut kiroilun motiivit kolmeen pääluokkaan: psykologisiin, sosiaalisiin ja kielellisiin. Psykologisten motiivien perusteella käytetyt kiro sanat eivät ole suunniteltuja, vaan niillä ilmaistaan puhtaasti tunteita (Andersson 2001: 110). Psykologisia motiiveja kiroilulle voi olla esimerkiksi sormien jääminen oven väliin. Kipu aiheuttaa reaktion, joka ilmenee kiro sanana esimerkiksi *Ai saatana!* -huudahduksen muodossa. Koska kiroilu on tällöin puhdas reaktio, saattaa puhuja käyttää kiro sanoja tilanteessa, jossa hän normaalisti ei niitä käyttäisi. (Mp.) Psykologinen motiivi ei kuitenkaan aina tarkoita fyysistä kipua, vaan sen taustalla voi olla myös turhautuminen ja aggressiiviset tunteet. Näin on esimerkiksi tapauksessa, jossa

henkilö on odottanut kauan ja hartaasti jotain mielekästä tapahtuvan, mutta syystä tai toisesta tapahtuma ei käykään toteen. Tällöin tilanteen aiheuttama turhautuminen voidaan purkaa kiroilemalla. Kiroilun käytöllä voidaan lisäksi korvata aggressiivisten tunteiden aiheuttama fyysinen väkivalta. (Andersson 2001: 111–112.)

Sosiaaliset motiivit eroavat psykologisista siinä, että niihin liittyy enemmän kuin yksi henkilö eikä niiden tarkoituksena ole vain purkaa puhujan tuntemuksia. Andersson jakaa tämän kiroilun motiivin vielä kuuteen keskenään limittyvään alaluokkaan. Kiroilun sosiaalisena motiivina voi olla esimerkiksi oman uskottavuutensa osoittaminen. Kiroilua pidetään yleensä kiellettyinä, mutta tiedostaessaan tämän ja sanojen voiman, voi kiroilulla esittää rikkovansa sääntöjä. Tämä pätee erityisesti lapsiin, jotka tietävät kiroilun olevan kiellettyä kokonaan tai osittain. (Andersson 2001: 113.) Kiroilun avulla voidaan myös tavoitella shokeeraavaa vaikutusta tilanteissa, joissa niiden käyttö herättää huomiota. Esimerkiksi jos oppilas kutsuu opettajaansa koko luokan edessä ”saatanan huoraksi”, on kyseessä shokkiefektin tavoittelu. Esimerkin tilanteessa voi kuitenkin olla tavoitteena osoittaa myös oma uskottavuutensa tai kovuutensa luokan edessä. Andersson esittääkin, että mahdollisesti kiroilulla tavoiteltava shokeeraava vaikutus yhdistyy aina jonkin toisen motiivin kanssa. Kiroilun avulla voidaan käyttää myös toisen henkilön moittimiseen tai solvaamiseen. Tällöin kiroiluun liittyy yleensä sekä psykologinen että sosiaalinen motiivi, sillä kiroilu toimii osittain puhujan tunteiden purkajana ja osittain sillä pyritään jättämään kiroilun kohteena oleva henkilö ulkopuolelle. (Andersson 2001: 114–115.) Toisaalta kiroilun avulla voidaan ilmaista myös ystävyyttä tai yhteenkuuluvuutta johonkin ryhmään, jolloin on tunnettava puhekumppani sekä hänen kielenkäyttönsä. Jokaisella ryhmällä on oma jäseniä yhdistävä puhutapansa, joka saattaa sisältää kiroilun. (Mts. 115, 118.) Kiroilun avulla voidaan myös muokata puhetilannetta vähemmän viralliseksi. Tätä sosiaalisen motiivin alaluokkaa Andersson käsittelee sinunkauppojen kautta. Keskustelu, jossa henkilöitä puhutellaan titteleillä, on luonteeltaan erittäin virallinen. Kun puhetilanteen virallisuutta halutaan laskea, ja lopulta saavuttaa tilanne, jossa puhekumppanit sinuttelevat toisiaan, ovat kiroilun oiva apu. Mitä tutumpia keskustelun osapuolet ovat toisilleen, sitä helpompi keskusteluun on sujauttaa muutamia kiroilun sanoja. Näiden sanojen kautta puhetilanne muokkautuu vähemmän viralliseksi, joka puolestaan johtaa todennäköisesti jossain vaiheessa sinunkauppoihin. Tämän kaltaiseen toimintaan eivät sovellu ainoastaan kiroilun sanat, vaan kaikki arkisen kielenkäytön elementit. (Andersson 2001: 119–120.) On kuitenkin huomattava, ettei tämän kaltainen puhetilanteen vähemmän viralliseksi muokkaaminen päde kaikissa kielissä.

Kolmanneksi pääluokaksi Andersson on määritellyt kielellisen motiivin, joka tarkoittaa, että kirosanoilla on kielessä merkitys tai funktio, joka on yhteydessä puhujan ajatuksiin tai tunteisiin. Kuitenkin jokaisessa puhetilanteessa ei ole vain yhtä käytettävissä olevaa ilmaisua, vaan aina on useampia vaihtoehtoja. Täten myös kirosanoille pitäisi periaatteessa aina löytyä vaihtoehtoinen ilmaus. (Andersson 2001: 121.) Kirosanon kielellisiä motiiveja voidaan määrittellä useita. Voidaan sanoa, että kiro sanat ovat tavallisia sanoja, jotka kuuluvat tavalliseen kielenkäyttöön. Puhuja ei siis odota kirosanon aiheuttavan erityistä vaikutusta tai reaktiota puhetilanteessa. Tämä kielellinen motiivi siis riippuu voimakkaasti kielenkäyttäjän omasta suhtautumisesta kiro sanoihin ja niiden käyttämiseen. (Mts. 122.) Myös erilaiset tyylinormit ja käsitykset niistä toimivat kiroilun kielellisenä motiivina samoin kuin se, että kirosanon tiedostetaan olevan erityisiä ja tarpeellisia sanoja. On tiettyjä tilanteita, joissa kiro sanoja pidetään sopimattomina, mutta tiedostaessaan tämän, voi kiro sanoilla saavuttaa kommunikatiivisia tavoitteita. Esimerkiksi jos haluaa virallisessa puhetilanteessa saada erityistä huomiota sanomalleen, voi sen kirosanon avulla saavuttaa. (Andersson 2001: 123–124.)

Anderssonin määrittelemä kielellinen motiivi jää mielestäni hieman epäselväksi. Se linkittyy vahvasti psykologisiin ja sosiaalisiin motiiveihin, ja kielellinen motiivi tulisi tästä syystä osittain sulauttaa osaksi psykologista ja sosiaalista motiivia. Kiroilun kielellisiin motiiveihin kuuluva ajattelutapa, että kiro sanat ovat tavalliseen kielenkäyttöön kuuluvia tavallisia sanoja, liittyy vahvasti kielenkäyttäjän omiin tuntemuksiin. Täten sen voisi yhdistää kiroilun psykologiseen motiiviin, jonka pohjalta käytetyt kiro sanat eivät ole suunniteltuja. Jos kiro sanoja pitää aivan tavallisina sanoina, ei niiden käyttöä suunnitella sen enempää kuin fyysisen kivun aiheuttaman reaktion pohjalta lausuttuja kiro sanoja. Tyylinormien ja tilanteeseen sopivuuden tai sopimattomuuden pohjalta käytetyt kiro sanat liittyvät tilanteisiin, joissa on läsnä useita ihmisiä. Lisäksi kirosanon sopimattomuuden ja sen kautta tavoiteltu vaikutus ovat lähes täysin samaa asiaa kuin sosiaalisiin motiiveihin kuuluva shokkiefektin tavoittelu. Näistä syistä nämä kielelliset motiivit voisi liittää osaksi kiroilun sosiaalisia motiiveja. Kuitenkin kun kiro sanoilla vahvistetaan muita sanoja tai ilmauksia, voidaan motiivia pitää kielellisenä, sillä tällöin kiro sanalla on puhujan tunteisiin linkittyvä funktio. Tämä kielellisen motiivin ulottuvuus on syytä pitää erillään psykologisesta ja sosiaalisesta motiivista.

Vaikka Anderssonin luokittelussa on kritisoitavaa, päädyin käyttämään sitä tutkimuksessani, koska se on mielestäni tarpeeksi kattava tämän kaltaiseen tutkimukseen, muttei kuitenkaan liian

yksityiskohtainen. Sen avulla pystyy määrittelemään sanojen kirosanaluonnetta sekä luokittelemaan aineistossa esiintyviä kiro sanoja. Kiro sanojen yksityiskohtainen luokittelu ei kuitenkaan ole tutkimukseni päätavoite, vaan tavoitteeni on muodostaa kokonaiskuvaa itä- ja länsisaksalaisen käännskirjallisuuden eroista ja yhtäläisyyksistä kiro sanojen ja kiroilua ilmaisevien fraseologismien osalta ja samalla verrata käännskiä lähtökielen ilmaisuihin. Tulen analyysissäni kiinnittämään erityisesti huomiota Anderssonin määrittelemiin psykologisiin ja sosiaalisiin motiiveihin, sillä ne auttavat etenkin tarkasteltaessa kiro sanojen vaikutusta henkilökuviin. Kielellisen motiivin sen sijaan huomioin ainoastaan tapauksissa, joissa kiro sanaa käytetään vahvistussanana.

2.5 Kiroileminen suomalaisessa kulttuurissa

Suomen kielessä on paljon kiro sanoja, ja niiden määrä kasvaa jatkuvasti vanhojen kiro sanojen muuttuessa, muokkautuessa ja kadotessa sekä uusien kiro sanojen syntyessä. Suomalaiset ovat myös ahkeria käyttämään kielensä tätä ainesta, sillä kiro sanat esiintyvät kielessä usein. On esitetty, että suomalaiset ovat kenties maailman eniten kiroileva kansa ja että vain venäläiset, skotit ja irlantilaiset pääsevät ainoina edes lähellä yhtä runsasta kiro sanojen käyttöä. Kiro sanojen runsauden on esitetty johtuvan muun muassa Suomessa kauan vallinneista luonnonuskonnoista, pitkistä ajanjaksoista muiden maiden alamaisina, kaamoksesta ja alkoholin suurkulutuksesta. Kiro sanat ovat suomalaisten kansallista kulttuuriperinnettä. (Tammi 2007: 7–8; Tammi 2016: 9.)

Suomessa vallitsevat tabut ja tätä myöten myös kiro sanat ovat muuttuneet aikojen saatossa. Ensin alettiin rikkoa pakanalliseen kansanuskoon liittyviä luonnonvoimia ja -ilmiöitä kuvaavia tabuja eli alettiin käyttää ukkosta tarkoittavia kirouksia (esim. *perkele*). Tämän jälkeen käyttöön otettiin uskonto- ja kirkkoaiheisia kiro sanoja (esim. *jumalauta*). Seksuaalissävytteiset kiro sanat (esim. *vittu*) yleistyivät toisesta maailmansodasta lähtien, erityisesti 1960-luvulla. 1990-luvulla kiro sanat laajentuivat myös muihin tabuihin, ja tämän päivän Suomessa tabuiksi voidaan lukea maahanmuutto, kehitysvammaisuus, alkoholi sekä kansallissankareiden henkilöpalvonta. (Tammi 2007: 8; Tammi 2016: 9.) Nykyään suomalaisten kiroilussa näkyy myös englannin kielen vaikutusta, sillä esimerkiksi *jesus*-sanan käyttö kiro sanana on tulossa suomeen englannista (Juva 2013).

Suomen kiro sanat taipuvat moneksi, sillä ne voivat muodostaa genetiivimuotoisia vahvikkeita (esim. *Mikä vitun Idols?*), olla osa erilaisia ilmauksia tai kuulua interjektio-tyyppisiin ilmauksiin. Kiro sanat taipuvat esimerkiksi verbeiksi (esim. *vittuilla*) ja adjektiiveiksi (esim. *paskamainen*). (Hjort 2007a: 66.) Suomessa on myös aggressiiviksi kutsuttu kieltorakenne, josta puuttuu kieltoverbi (esim. (*Paskat*) *mä sitä tee!*). Kyseessä on puhekielen ilmiö, jossa kieltoverbin korvaa usein kiro sana. (Maamies 2008.)

Tammen (2007: 9; 2016: 10) mukaan Suomessa on viisi pääkirosanaa: *helvetti*, *jumalauta*, *perkele*, *saatana* ja *vittu*. Pääkirosanoista neljä juontaa juurensa uskonnosta, yksi seksuaalisuudesta. *Helvetti* on kuulunut suomen kirjakieleen jo Agricolan aapiskirjassa. Suomeen sana on tullut muinaisruotsista. (Tammi 2007: 79–80; Tammi 2016: 76; Häkkinen 2013: 185–186.) *Helvetti*-sanan taustalla oleva ruotsinkielinen sana (*helvete* tai *helvite*) on lainattu myös useisiin lähisukukieliin (Häkkinen 2013: 186).

Jumalauta on pääkirosanoista ainoa, jota ei voi käyttää vahvistussanana (esim. *helvetin-*, *saatanan-*). Se sijoittuu maantieteellisesti vahvimmin Länsi-Suomeen, ja etymologisesti sana juontaa juurensa rukouksesta, avunhuudosta Jumalalle ”Jumala, auta”. (Tammi 2007: 184; Tammi 2016: 179.)

Perkele on ehkä kaikkein suomalaisin kiro sana – Tammi kuvailee sitä suomalaisten kansalliskirosanaksi. Alun perin sana on ollut täysin suomalaisen pakanallisen jumalan tai ukkosen jumalan nimitys. Liitoksensa kristinuskoon se sai vasta Agricolalta. *Perkele* on ollut voimasana jo kantasuomessa, ja sille löytyy vastine monista itämerensuomalaisista kielistä. Suomeen sana on ehkä lainattu 2000–3000 vuotta sitten Baltian kielistä, joissa se saattoi jo toimia kiro sanana. (Tammi 2007: 348–351; Tammi 2016: 345.) *Perkele*-sanan merkityksiä ovat esimerkiksi ’sie-lunvihollinen’ ja ’piru’. Sanan tarkasta alkuperästä ei ole päästy yksimielisyyteen, sillä on mahdollista, että sana on lähtöisin itämerensuomalaisista kielistä tai että se on lainattu balttilaisen ukkosenjumalan nimestä tai se on mahdollisesti germaanista alkuperää. Sanasta on olemassa niin monia eri muotoja (esim. *perhana*), että tarkkaa alkuperää on mahdotonta sanoa. (Häkkinen 2013: 903.)

Saatana, kuten suurin osa kiro sanoista, on kiertoilmaisu paholaisesta. Myös *saatana* on ilmestynyt kirjakieleemme Agricolan aloitteesta, ja se juontaa juurensa muinaisruotsiin. (Tammi 2007: 432; Tammi 2016: 425; Häkkinen 2013: 1099.) Alun perin sana on peräisin hepreasta, jossa se merkitsi vastustajaa. Sana esiintyy monissa maailman kielissä, joihin se on päätenyt

Raamatun välityksellä. *Saatana* tunnetaan myös lähes kaikissa suomen lähisukukielissä. (Häkkinen 2013: 1099.)

Vittu on kenties suomen käytetyin kirosana, jonka sanakirjamerkitys on 'naisen sukupuolielin'. Kirosanana tai solvauksena *vittua* on käytetty ilmeisesti jo 1910-luvulta lähtien. Tätä ennen sana on ollut rahvaan käytössä sanakirjamerkityksessään. (Tammi 2007: 540, 542–543; Tammi 2016: 527–529.) Sana on vanha skandinaavinen laina, jolle löytyy vastine kaikista itämeren-suomalaisista kielistä. Suomen kirjakieleen se on kuulunut vuodesta 1787 lähtien, jolloin se mainittiin Kristfrid Gananderin sanakirjassa¹. (Tammi 2007: 543; Tammi 2016: 529; Häkkinen 2013: 1507.)

2.6 Kiroileminen saksalaisessa kulttuurissa

Saksassa on paljon erilaisia solvauksia ja haukkumasanoja, mutta varsinaisia kiro sanoja kielessä on melko vähän (Ljung 1984: 49). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kielessä olisi vähän kiro sanailmauksia. Saksankielisiä kiro sanoja (esim. *Scheiße*) voi yhdistää kielen muihin aineksiin lähes loputtomasti (esim. *scheißeschlecht*), jolloin kiro sanojen määrä kasvaa huomattavasti. Myös muissa eurooppalaisissa kielissä on sama tapa kiro sanojen muodostamiseen. (Andersson & Trudgill 1990: 58.)

Saksan kolme yleisintä kiro sanaa ovat *Scheiße*, *Mist* ja *Arsch* (Achilles & Pighin 2008: 143). Saksassa kiro sanat liittyvät yleensä aiheeltaan ulosteisiin tai uskontoon. Seksuaalisaiheisia kiro sanoja kielessä esiintyy vain satunnaisesti, ja esimerkiksi hollannissa melko yleiset sairausaiheiset kiro sanat ovat saksassa tuntemattomia. (Nübling & Vogel 2004: 20.) Lisäksi saksalaisissa kiro sanoissa esiintyy ei-seksuaalisia ruumiinaukkoja ja kotieläimiä (esim. (*Dreck-*)*Sau*) (mts. 23). Eläinaiheiset kiro sanat esiintyvät etenkin likaa tarkoittavien sanojen kanssa, jotka ovat saksassa usein myös muihin sanoihin yhdistettyinä osa kiro sanailmauksia (Stöckmann 2014: 29–30). Saksalainen nykynuoriso on alkanut käyttää aiempaa enemmän myös seksuaalissävyisiä kiro sanoja, mutta skatologiset eli ulosteita tarkoittavat kiro sanat ovat silti yhä sekä yleisimpiä että produktiivisimpia kiro sanoja saksan kielessä (Nübling & Vogel 2004: 19).

Saksan uskontoaiheisissa kiro sanoissa on havaittavissa eroja maan katolisen etelän ja protestanttisen pohjoisen välillä. Pohjois-Saksassa käytettävien uskontoaiheisten kiro sanojen keskiössä on paholainen (*Teufel*), kun taas etelässä kiro sanojen aiheina ovat uskonnolliset symbolit,

¹ Ganander, Kristfrid. *Nytt Finskt Lexikon I-III*. Käsikirjoitus valmistui 1787, painettu 1938–1940. WSOY. Porvoo.

kuten krusifiksi (*Kruzifix*), ja Kristuksen persoonat sekä Neitsyt Maria. Kuitenkin itsensä ki-roamista, käyttämällä esimerkiksi kiroilua ilmaisevaa *Hol's mich der Teufel* -fraseologismia, esiintyy koko Saksassa. Uskontoaiheisista kirosanoista poiketen ulosteita tarkoittavat kiro sanat ovat käytössä niin ikään koko Saksassa. (Stöckmann 2014: 28–29.)

Globalisaatio ja englannin valta-asema ovat vaikuttaneet saksassa käytettäviin kiro sanoihin, erityisesti nuorten kielenkäytössä. Saksassa ei ole kiro sanoja, jotka kuvaavat seksuaalista aktiivisuutta, mutta englannin *fuck* on kielessä käytössä sellaisenaan. Myöskään prostituutio ei kuulu saksalaisten tabusanojen aihepiireihin, mutta saksalainen nyky nuoriso on ottanut käyttöönsä englannista sanan *bitch* sekä sen saksalaisen vastineen *Nutte* viittamaan suoraan toiseen henkilöön loukkaustarkoituksessa. (Stöckmann 2014: 29–30.) Tällöin *Nutte*-sana toimii siis haukkumanasana, eikä kiro sanana.

Monikäyttöistä *Scheiße*-sanaa voi käyttää etuliitteenä sekä abstrakteissa substantiiveissa että adjektiiveissa, ja se on monen verbin osa. *Scheiße*- ja *Arsch*-sanoja käytetään myös predikatiiveina ja adverbeina (esim. *das Wetter war Scheiße*). Uskontoaiheisia *verdammt*- ja *verflucht*-sanoja käytetään partisiippeina, jotka voivat olla merkitykseltään joko positiivisia tai negatiivisia kontekstista riippuen. Uskontoaiheisissa kiro sanailmauksissa esiintyy usein esimerkiksi *Himmel*-, *Herrgott*- tai *Teufel*-sana. Kiro sanojen kanssa esiintyy usein interjektioita kuten *oje* tai *oh (mein)*. (Nübling & Vogel 2004: 23–25.)

3 Kiro sanojen asema kirjoitetussa kielessä

Tässä luvussa kerrotaan, mitä erityispiirteitä kiroilulla on kirjoitetussa kielessä. Esimerkkien kautta käsitellään tarkemmin, miten kiroilu ja kiro sanat esiintyvät suomen- ja saksankielisessä kaunokirjallisuudessa.

3.1 Kiroileminen kirjoitetussa kielessä

Kiroilun funktiot kirjallisuudessa ovat pitkälti samat kuin sen funktiot puhutussa kielessä, mutta sillä on kirjallisuudessa myös täysin omia tehtäviä. Kiroilu on yksi keino luoda puheen illuusiota eli luonnollisen puheen tuntua tekstiin (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 58). Esimerkiksi *Tuntemattomassa sotilaassa* puheen illuusio muodostuu lähinnä murteista, mutta myös kiro sanat ovat merkittävässä roolissa (Tiittula & Nuolijärvi 2007: 398). Puheen illuusion lisäksi kiro sanoilla voidaan esimerkiksi luoda miljö, ja tuoda vaikutteita kielenkäyttäjän iästä, sukupuolesta, koulutuksesta ja sosiaalisesta statuksesta. Kiro sanoilla on kirjallisuudessa, samoin kuin puheessa, myös funktio tunteiden ilmaisijoina, ja ne voivat olla osa huumori-ilmauksia. (Hjort 2014: 125–126.) Kiro sanoilla on merkittävä rooli myös henkilöhahmojen repliikeissä. Niitä käytetään usein kuvastamaan esimerkiksi tiettyä puhetapaa tai -tyyliä (Liimatainen 2011a: 268–269).

3.2 Kiroileminen suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa

Kiro sanat ovat olleet osa suomenkielistä kirjallisuutta jo sen alkuaikoina, mutta eri kiro sanojen suosio on vaihdellut eri aikoina. Vanhemmassa kirjallisuudessa yleisimpiä kiro sanoja olivat *piru* ja *helvetti*, kun taas suomenkielisen nykykirjallisuuden yleisin kiro sana *vittu*, ei esiinny vanhemmassa kirjallisuudessa lainkaan. *Vittu*-sana on ilmeisesti tullut kirjallisuuteen 1960-luvulla, jolloin se esiintyi esimerkiksi Hannu Salaman *Juhannustanssit*²-romaanissa. (Heikkinen 2016.)

Vaikka kiro sanat ovat yleensä puhekielen ilmiö, esiintyy suomen *perkele*-sana poikkeuksellisen paljon myös kirjoitetussa yleiskielessä. Sanaa on käytetty sanakirjamerkityksessään jo Aleksis Kiven romaanissa *Seitsemän veljestä*³, joka on ensimmäinen suomenkielinen romaani. Lisäksi sana on myöhemmin esiintynyt niin oppikirjojen kuin laululyriikoiden nimissä. (Hjort 2007c:

² Salama, Hannu 1964. *Juhannustanssit*. Otava. Helsinki

³ Kivi, Aleksis 1870. *Seitsemän veljestä*. SKS. Helsinki.

23–24.) 1950-luvun Suomessa kiroilu nähtiin kirjallisuuteen sopimattomana. Esimerkiksi *Tuntemattoman sotilaan* kustantaja oli sitä mieltä, etteivät suomalaiset olleet valmiita ottamaan vastaan niin karkeakielistä romaania. Tästä syystä kirjasta julkaistiin sensuroitu versio, josta oli poistettu suurimmat karkeudet. (Varpio 1980: 82, 86–87.)

3.3 Kiroileminen saksankielisessä kaunokirjallisuudessa

Saksankielisellä kirjallisuudella on todella pitkät perinteet, mutta tutkimusta, joka käsittelee kiro sanoja saksankielisessä kirjallisuudessa, ei juurikaan ole löydettävissä. Vuosina 1767–1790 kirjallisuudessa ja musiikissa vallinneella *Sturm und Drang* -aikakaudella ilmaistiin vahvoja tunteita, ja tähän käytettiin kiro sanoja (Thurm 2012). Uudemmassa kirjallisuudessa kiro sanoja on käytetty runsaasti ainakin Hans Helmuth Kirstin *08/15*-romaanitrilogiassa. Se ja muut samankaltaiset saksalaiset teokset vaikuttivat siten, että *Tuntemattoman sotilaan* saksantajat lisäsivät *Kreuze in Karelien* -käännökseen kiro sanoja ja muita karkeuksia. (Varpio 1979: 49.)

Se ettei aiheesta löydy juuri tutkimusta, kertoo uuden tutkimuksen tarpeesta. Oman tutkielmani kannalta olisi ollut erityisen hyödyllistä löytää 1900-luvun puolivälissä kirjoitetun ja sitä uudemman kaunokirjallisuuden kiroilua käsittelevää tutkimusta. Oma tutkielmani antaa nyt joitakin vastauksia aiheeseen koskien saksankielistä käännöskirjallisuutta.

4 Kiro sanojen ja kiroilua ilmaisevien fraseologismien kääntäminen

Tässä luvussa käsitellään kiro sanoja ja kiroilua ilmaisevia fraseologismeja kääntämisen näkökulmasta. Ensin tarkastellaan kiro sanojen kääntämiseen olennaisesti liittyviä kääntämisen normeja, jonka jälkeen siirrytään tarkastelemaan, miten kiro sanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit vaikuttavat tekstissä ja sen kääntämisessä. Luvun lopuksi esitellään kiro sanojen kääntämiseen soveltuvia käännös menetelmiä Leppihalmetta (2007) mukailleen.

4.1 Kääntämisen normit

Kiro sanoja ja niiden kääntämistä tutkittaessa on syytä kiinnittää huomiota kääntämisen normeihin. Normi tuli käsitteenä käännöstieteeseen 1970-luvun lopulla, jonka jälkeen se on ollut alalla keskeinen työkalu. Normien tulo käännöstutkimukseen kuului niin sanottuun käännöstieteen kulttuurikäänneeseen, jolloin tutkijat alkoivat kielitieteellisen näkökulman sijaan kiinnostua ”kääntämisen kulttuurisesta ja sosiologisesta taustasta, sen yhteiskunnallisista syistä ja seurauksista”. (Chesterman 2007: 357.) Normi voidaan lyhyesti määritellä tietyn yhteiskunnan tai yhteisön käsityksenä korrektiudesta. Normi voi liittyä joko toimintatapoihin tai tuotteisiin eli se kertoo, mikä on yhteiskunnan tai yhteisön enemmistön mielestä korrekta. Laajemman määritelmän mukaan normi on olemassa, jos sillä on ”säännöllisiä toimintaesiintymiä”, toimiminen norminvastaisesti aiheuttaa kritiikkiä ja se on jonkin yhteisön jäsenten yhdessä laatima. (Mp.) Normi-käsite liittyy siis olennaisesti kiro sanoihin, jotka liittyvät aiheiltaan kulttuurinsisäisiin tabuihin ja tabusanoihin (ks. luku 2.1).

Normit vaihtelevat kulttuurista toiseen. Kääntämisen normit eli käsitys siitä, millainen käännöksen tulisi olla, vaihtelee niin ikään eri kulttuureiden ja aikakausien välillä. Yksittäisen kääntäjän käsitys oikeanlaisesta käännöksestä voi kuitenkin poiketa yhteisön hyväksymästä normista. (Chesterman 2007: 358–359.) Esimerkiksi kiro sanojen kääntämisessä tapahtuvat muutokset kertovat kääntämisen normien tai kohdekielen tyylinormien tai näiden molempien muuttumisesta. Suomen kiroilunormien huomataan muuttuneen, kun tarkastellaan Bernard Shaw’n *Pygmalion*-näytelmän (1913) ja siitä tehdyn *My Fair Lady*⁴ -musikaalin eri-ikäisiä käännöksiä. Englanninkielisessä lähtötekstissä esiintyvä *bloody*-sana on neljässä suomennoksessa käännetty kiro sanana. Vuosien 1915⁵ ja 1976⁶ käännöksissä on käytetty *helvetti*-sanaa, ja vuoden

⁴ Lerner, Alan Jay (käsikirjoitus) 1956. *My Fair Lady*. Broadway-musikaali.

⁵ Vuonna 1915 on julkaistu kaksi suomennosta, joista toisen on kääntänyt Jalmari Finne ja toisen Toivo Wallenius

⁶ Seppo Kolehmainen suomennos

1997 suomennoksessa⁷, on käytetty *vittu*-sanaa. Lähtötekstin sanalla on ollut tarkoitus aiheuttaa teatterikatsojille sokkiefekti, jota tavoitellessa uusimmassa suomennoksessa on tarvinnut käyttää vanhempia käännöksiä vahvempaa sanaa. (Chesterman 2007: 362–363.)

Normeja voidaan myös luokitella eri tyyppeihin. Esimerkiksi Toury (1995) jakaa käännösnormit kolmeen tyyppiin, jotka ovat ennakkonormit, alkunormit ja toimintanormit. Ennakkonormit määrittävät kääntämistä yleisellä tasolla eli mitä tekstejä voidaan ylipäätään kääntää, pitääkö kääntää suoraan vai voidaanko käyttää välikieltä, ketä voi kääntää ja miksi käännetään. Alkunormit puolestaan ohjaavat kääntäjää joko vieraannuttavaan tai kotouttavaan käännökseen. Toimintanormit taas ovat osa itse käännösprosessia, jolloin kääntäjän tulee päättää esimerkiksi alaviitteiden, lisäyksien ja poistojen käytöstä sekä tekstin rakenteen muuttamisesta. (Mts. 56–61.) Tässä tutkimuksessa ennakkonormien kautta voidaan esimerkiksi pohtia *Tuntemattoman sotilaan* tilannetta. Kirjan käännöksiä julkaistiin läntisissä maissa hyvinkin nopeasti lähtöteoksen ilmestyttyä, mutta sosialistisiin maihin käännökset rantautuivat vasta myöhemmin (Varpio 1979: 163). Voitaisiin siis päätellä, että sosialistissa maissa on käyty pohdintaa, voiko *Tuntemattomasta sotilasta* ylipäätään julkaista niissä. Tähän on vaikuttanut etenkin kirjan sodanvastaisuus, joka poikkesi sosialistisissa maissa vallinneesta käsityksestä (mp.). Alkunormit taas näkyvät kääntäjän valinnoissa tehdä joko kotouttava tai vieraannuttava käännös, ja toimintanormit ohjailevat kääntäjän päätöksiä mahdollisista kirosanalisäyksistä ja -poistoista.

Käännöstieteessä käytettävää normi-käsitettä on myös kritisoitu epäselvyydestä ja liiasta abstraktiudesta, sillä normit ovat aina olettamuksia eikä niitä voida havaita suoraan (Chesterman 2007: 363).

4.2 Kääntäjien näkökulma kiroiluun

Kiroilu on taitolaji, jonka luonne määräytyy käyttötilanteen mukaan. Kiro sanoja käännettäessä on oltava tietoinen eri sanojen luonteesta, ja miten ne soveltuvat eri henkilöhahmojen kielenkäyttöön. Henkilöhahmojen kieli muokkautuu yleensä stereotyyppien pohjalta. Tällöin puhe- tapaa määrittävät esimerkiksi puhujan sukupuoli, ikä, koulutustausta ja asuinpaikka. Käännöksissä käytettävään kieleen vaikuttavat osaltaan myös kohderyhmä sekä toimeksiantajan ohjeet ja toiveet. (Hjort 2006: 74.) Onnistuakseen kirosanakäännöksissä kääntäjän on siis tunnettava lähtö- ja kohdekulttuurin kiroilun paikat, ajat ja tavat (Laine 2010). Kiro sanoja käännettäessä

⁷ Juha Siltasen suomennos

keskitytään usein sanojen rumuuteen ja loukkaavuuteen. Kun sanoja tarkastellaan irrallaan kontekstistaan, unohtuu helposti niiden mahdollinen positiivinen tai neutraali funktio. (Hjort 2014: 130.) Kiroilua ilmaisevia fraseologismeja käännettäessä sananmukainen kääntäminen ei ole mahdollista niiden vahvan tilanne-, kulttuuri ja kielisidonnaisuuden vuoksi. Kiroilua ilmaiseville fraseologismeille on siis etsittävä vastine esimerkiksi sen mukaan, mitä kohdekielessä sanottaisiin lähtökieltä vastaavassa tilanteessa. (Liimatainen 2009: 268.)

Suomalaisten av- ja kirjallisuuden kääntäjien mielipiteitä kirosanoista ja niiden kääntämisestä on tutkittu verkkokyselyn avulla. Vuonna 2006 toteutettuun kyselyyn vastasi 43 av-kääntäjää ja 44 kirjallisuuden kääntäjää. Kääntäjien vastauksista kävi ilmi, että he olivat pohtineet kirosanojen kääntämistä työssään myös aiemmin. Vastausten perusteella kirosanoja koskevat käännösratkaisut noudattavat usein jotain yleistä periaatetta, ja ne ovat useissa tapauksissa tietoisia ja harkittuja. Useat kääntäjät kertoivat myös saaneensa kirosanojen kääntämistä koskevia ohjeita eri tahoilta kuten opettajilta, kustannustoimittajilta, toimeksiantajilta ja kollegoilta. Kirjallisuuden kääntäjät kertoivat kiinnittävänsä huomiota ennen kaikkea kirosanan karkeusasteeseen ja sen säilyttämiseen. Muita kääntäjien mielestä tärkeitä seikkoja ovat esimerkiksi konteksti, tyyli ja henkilöhahmojen ominaisuudet sekä kirosanojen variointi. Sen sijaan kumpikaan kääntäjryhmä ei pitänyt suoraa käännöstä tai kirosanan aihepiirin säilyttämistä tärkeänä. (Hjort 2007b.)

4.3 Käännösmenetelmät

Kirosanoja kääntäessään kääntäjän on siis otettava huomioon monia asioita, kuten kohde- ja lähtökulttuurin kirjalliset perinteet ja normit, joihin kuuluu esimerkiksi kirosanailmausten asema kirjallisuudessa. Tärkeää on huomioida myös kielenkäyttäjien suhtautuminen kirjallisuudessa esiintyvään kiroiluun eri aikoina. (Liimatainen 2011a: 268.) Käännettäessä on tärkeämpää säilyttää koko tekstin tyyli ja yhtenäisyys kielen ja sisällön osalta kuin kääntää joka kirosana kirosanana (mts. 270).

Leppihalme (2007) tiivistää kääntäjän mahdolliset käännösmenetelmät säilyttämiseen, muuttamiseen, lisäykseen ja poistoon sekä näiden menetelmien yhdistelmiin. Jos kääntäjä valitsee menetelmäkseen säilyttämisen, hän siirtää vieraskielisen sanan sellaisenaan tai lähes sellaisenaan käännökseen. Romaanisuumennoksissa voidaan esimerkiksi jättää lähtökieliset puhuttelusanat (esim. *my lord*, *cavaliere*) ja kirosanat alkuperäiseen eli kohdelukijoille vieraskieliseen kirjoi-

tusasuun. Syy lähtökielisten kiro sanojen käyttämiseen on ehkä se, että niiden suomalaiset vastineet koetaan karkeammiksi. (Leppihalme 2007: 368.) Leppihalmeen puhuessa säilyttämisestä hän tarkoittaa siis sitaattilainaa.

Muuttaminen on niin sanottua perinteistä kääntämistä eli lähtökielinen tekstiaines muutetaan kohdekieliseksi tekstiksi. Kääntäjä voi myös lisätä käännökseen jonkin selityksen tai täsmennyksen, jota ei lähtötekstistä löydy. Lisäys on kyseessä myös silloin, jos kääntäjä kompensoi jostain kohdasta välittymättä jäänyttä tunnelmaa jossain toisaalla tekstissä. Poistolla tarkoitetaan, että jokin lähtökielen sana tai ilmaisu jätetään kokonaan kääntämättä. (Leppihalme 2007: 368.) Jos kääntäjä joutuu jossain kohdassa tekemään poistoja, voi hän yrittää kompensoida sitä toisaalla tekemällä lisäyksen (mts. 372). Tässä tutkielmassa poistolla tarkoitetaan tapausta, jossa käännöksessä ei ole kiro sanaa lähtötekstiä vastaavassa kohdassa ja lisäyksellä käännöksessä olevaa kiro sanaa, jota ei ole lähtötekstissä vastaavassa kohdassa.

Kääntäjän suosimat menetelmät muodostavat hänen persoonallisen tyylinsä. Yleisesti suosittuja menetelmiä tarkastelemalla voidaan myös eritellä kääntämisen normeja tietyllä aikakaudella tai tietyssä kirjallisuuden lajissa. Valitut menetelmät vaikuttavat ratkaisevasti siihen, millaisen kuvan käännöksen lukija saa tekstistä, sen kirjoittajasta ja lähtökulttuurista. Erilaiset käännösmenetelmät saattavat aiheuttaa täysin erilaisia tulkintoja. (Leppihalme 2007: 365.) Näistä syistä on erityisen mielenkiintoista nähdä, onko kääntäjien käyttämissä käännösmenetelmissä nähtävissä eroja Itä- ja Länsi-Saksan välillä.

Eri käännösmenetelmät johtavat joko kotouttavaan tai vieraannuttavaan käännökseen. Käännettäessä kotouttavasti kääntäjä on uskollinen käännöksen lukijoille tuomalla lähtötekstin lähemmäs kohde kulttuuria. Muuttaminen eli perinteinen kääntäminen on kotouttava käännös menetelmä. (Leppihalme 2007: 370.) Vieraannuttavasti käännettäessä kääntäjä on uskollinen lähtötekstin kirjoittajalle. Tällöin teksti käännetään niin kuin se on alun perin kirjoitettu mieltimättä asioiden tuttuutta tai ymmärrettävyyttä kohdekielisten lukijoiden kannalta. Käännös menetelmistä säilyttäminen saa aikaan erittäin vieraannuttavan vaikutelman. (Mts. 368.) On esitetty, että vieraannuttaminen kunnioittaa lähtötekstiä ja on täten suositeltava tapa toimia. Vieraannuttaminen voi kuitenkin olla lukijan kannalta raskas vaihtoehto, sillä etenkin jos lähtö- ja kohde kulttuurin välillä vallitsee suuria kulttuurieroja, on vieraannuttavasti käännettyä tekstiä raskasta lukea. Kotouttaminen puolestaan on hyvä strategia silloin, jos kohdelukija on kokematon. Samalla kuitenkin kotouttaminen vaikeuttaa lukijoiden mahdollisuuksia saada aitoa kon-

taktia lähtötekstiin, sen kirjoittajaan sekä sen kuvaamaan aikaan ja paikkaan. Kääntämisen ylipäätään on myös sanottu olevan kotouttavaa, sillä kohdekielen käyttö tekee tekstistä tutumman lukijalle. (Leppihalme 2007: 372–373.) Käännösstrategian valintaa ohjaa osittain aikakausi ja tekstilaji sekä usein myös ammattikunnan ja kustantajan asettamat normit. Käytetyt strategiat vaikuttavat itse käännöksen lisäksi kohdelukijoihin ja -kulttuuriin. (Mts. 373.)

5 Aineisto ja menetelmät

Tässä luvussa esitellään tutkimusaineistona käytetyt romaanit ja niiden käännökset. Lisäksi luku sisältää esittelyt lähtöteosten kirjoittajista. Luvun lopuksi kerrotaan käytetyistä tutkimusmenetelmistä.

5.1 Tutkimusaineisto

Tämän tutkielman aineisto koostuu kolmesta suomenkielisestä romaanista sekä niiden saksannoksista. Romaanit ovat Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* (1954) sekä Veijo Meren *Manillaköysi* (1957) ja *Sujut* (1961). *Tuntemattomasta sotilaasta* on julkaistu kaksi erillistä käännöstä jaetussa Saksassa: *Der unbekannte Soldat* (1971) ja *Kreuze in Karelien* (1955). Käännöksistä uudempi on julkaistu Itä-Saksassa, ja sen on kääntänyt Alfred Otto Schwede. Länsisaksalaisella *Kreuze in Karelien* -käännöksellä on kaksi kääntäjää, Karl-Heinz Bolay ja Rolf Schroers.

Edellä mainituilla Veijo Meren teoksilla on olemassa useampia käännöksiä, mutta ei ole kuitenkaan syytä olettaa, että niistä olisi tehty erillisiä käännöksiä Itä- ja Länsi-Saksan markkinoille. Kaksi eri kääntäjää on tehnyt *Manillaköysi*-romaanista käännökset, joista on otettu useita painoksia eri kustantamoissa. Tämän tutkielman aineistoon kuuluu Länsi-Saksassa vuonna 1964 julkaistu *Das Manilaseil*, jonka on kääntänyt Anselm Hollo. (Otava.fi.) Veijo Meren *Sujut*-romaanista on tehty yksi saksannos, joka on julkaistu kahdessa eri kustantamossa. Saksannoksilla on eriävät nimet, mutta kääntäjä on kuitenkin sama. (Otava.fi.) Tässä tutkielmassa käytettävä *Der Wortbruch* -käännös on julkaistu vuonna 1969 Itä-Saksassa, ja sen kustantamona on toiminut Volk und Welt. Kyseinen kustantamo perustettiin vuonna 1947 Itä-Berliinissä, ja se oli Itä-Saksan toiseksi suurin kaunokirjallisuuden kustantamo. Olemassaoloaikanaan Volk und Welt oli Itä-Saksan johtava ulkomaisen kirjallisuuden kustantaja, ja vuoden 1989 loppuun mennessä sen kautta itäsaksalaiset olivat saaneet mahdollisuuden tutustua yli 1500 kirjailijan teoksiin yli 80 maasta. Kustantamo lopetti toimintansa vuonna 2001. (Verlagsarchiv Volk & Welt; Raddatz 2001.) Olen sijoittanut myös muut itäsaksalaiset käännökset juuri Itä-Saksaan tämän kustantamon perusteella, sillä käännöksistä on ollut vaikea löytää muita tietoja, joiden perusteella ne voisi sijoittaa varmasti joko Itä- tai Länsi-Saksaan.

Tutkimusaineisto koostuu siis kolmesta suomenkielisestä romaanista sekä kahdesta länsisaksalaisesta ja kahdesta itäsaksalaisesta käännöksestä. Alkuperäinen suunnitelma oli koostaa ai-

neisto kahdesta suomenkielisestä lähtöteoksesta ja niiden erillisistä Itä- ja Länsi-Saksassa julkaistuista käännöksistä. Kävi kuitenkin ilmi, että *Tuntematon sotilas* on todennäköisesti ainoa suomalainen romaani, josta on tehty erilliset käännökset Itä- ja Länsi-Saksaan.

Sen lisäksi, että *Tuntemattomasta sotilaasta* on olemassa kaksi erillistä Itä- ja Länsi-Saksassa julkaistua saksannosta, puoltaa sen valintaa osaksi aineistoa myös teoksen asema suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan keskiössä. Romaani on osa peruskoulun lukemistoa, ja siitä tehty elokuva kuuluu olennaisena osana monen suomalaisen itsenäisyyspäivän viettoon. Tällä hetkellä *Tuntematon sotilas* on erityisen ajankohtainen, sillä sen pohjalta tehty kolmas filmatisointi sai ensi-iltansa vuoden 2017 lokakuussa. Uusi elokuva pohjautuu *Tuntemattoman sotilaan* sensuroimattomaan versioon *Sotaromaani*⁸. (Tuntematonsotilas2017.fi.) Veijo Meren teokset puolestaan valikoituivat osaksi aineistoa ensisijaisesti siitä syystä, että niistä tehdyt saksannokset voidaan sijoittaa Itä- ja Länsi-Saksaan. Tällaisia suomalaisten romaanien saksankielisiä käännöksiä ei juurikaan ole, ainakaan sellaisia, joissa voisi olettaa esiintyvän kiroilua. Molemmat Meren teokset kertovat *Tuntemattoman sotilaan* tavoin suomalaisista sotilaista toisessa maailmansodassa, joten voidaan olettaa, että romaaneissa esiintyy kiro sanoja.

Sekä Linnan *Tuntemattomasta sotilaasta* (ks. luku 6.1.1) että Meren tuotannosta on etsitty kiro sanoja jo aiemmin. Kauko Kare nimittäin kirjoitti *Suomalainen Suomi* -lehdessä etsineensä *Everstin autonkuljettaja*⁹ -romaanista karkeuksia, kuten *munat*, *vittu* ja *pissa*. Kareen mukaan oikea eversti ei olisi puheessaan tällaisia sanoja käyttänyt. (Sihvo & Turunen 1998: 158.)

5.1.1 *Tuntematon sotilas*, *Kreuze in Karelien* ja *Der unbekannte Soldat*

Tuntematon sotilas on Väinö Linnan kirjoittama, vuonna 1954 ilmestynyt sotaromaani, joka kertoo suomalaisesta konekiväärikomppaniasta jatkosodassa. Tämän tutkielman aineistona on kirjan 61. painos vuodelta 2005. *Tuntematon sotilas* on ollut hyvin tärkeä romaani suomalaisille heti ilmestymisestään lähtien. Kirja on arvioiden mukaan Suomen neljänneksi luetuin kautta aikojen heti Raamatun, virsikirjan ja almanakan jälkeen (Itkonen 2001: 119). Romaani on ollut koko olemassaoloaikansa myös suuri keskustelun aihe, ja se jakoi suomalaiset selkeästi kahteen leiriin 1950-luvulla: toiset pitivät *Tuntematonta sotilasta* ensimmäisenä realistisena sotakuvausena, toisten mielestä romaani vain pilkkasi kaikkea ja kaikkia (mts. 114–115).

⁸ Linna, Väinö 2000. *Sotaromaani*. WSOY. Helsinki.

⁹ Meri, Veijo 1966. *Everstin autonkuljettaja*. Otava. Helsinki.

Kustantaja poisti alkuperäisestä romaanista kohtia, joissa on esimerkiksi viittauksia uskontoon tai sotilaiden ronskeja juttuja, kuten alapäähuumoria ja pitkiä kirosanojen ketjuja (Varpio 2006: 287, 290). Vaikka kirjasta julkaistiin siloteltu versio, oli siitä käyty keskustelu erittäin kiivasta. Arvosteluja julkaistiin lukuisissa lehdissä, joissa romaania kuvailtiin uskottavaksi ja todenmukaiseksi sotakuvaukseksi, ja *Tuntematonta sotilasta* alettiin pitää enemmän fiktiivisenä dokumenttina kuin kaunokirjallisena romaanina. (Mts. 322–324.) Parhaissa arvosteluissa osattiin heti arvostaa romaanin taiteellisia saavutuksia. Esimerkiksi *Kansan Lehdessä*, *Uudessa Suomessa*, *Parnassossa*, *Nya Pressenissä* ja *Hufvudstadsbladetissa* julkaistuissa arvosteluissa *Tuntematonta sotilasta* kuvaillaan taiteellisesti harkituksi, yhtä aikaa julmaksi ja kauniiksi, raa’aksi ja hauskaksi. Linnan romaania myös verrattiin esimerkiksi Shakespearaan, Remarquen *Länsirintamalta ei mitään uutta*¹⁰ -romaaniiin ja Tolstoin *Sotaan ja rauhaan*¹¹. (Varpio 2006: 330–331, 333.)

Tunnetuimman arvostelun Linnan romaanista on kirjoittanut Toini Havu, ja se julkaistiin *Helsingin Sanomissa* 19.12.1954. Havu kritisoi romaania kovin sanoin, vaikka myönsi Linnan olevan taitava kirjoittaja. Hänen mielestään kuitenkin Linnan kirjoittama kuvaus sodasta ei ollut todenmukainen, ja se antoi sodasta arkinaturalistisen ja inhorealistisen kuvan. Jo ennen Havua *Tuntemattomasta sotilaasta* oli kirjoitettu negatiivisia arvosteluja, mutta pienempileikkisemmissä lehdissä. *Helsingin Sanomissa* julkaistu arvostelu saavutti laajan yleisön, mutta ei kuitenkaan vaikuttanut kirjan myyntilukuihin negatiivisesti, vaan päinvastoin. *Helsingin Sanomien* lisäksi negatiivisia arvosteluja julkaistiin muiden muassa *Iltä-Sanomissa*, *Savo-lehdessä* ja erityisesti *Reservin Upseeri* -lehdessä. (Varpio 2006: 325–327.) Armeijan riveissä *Tuntemattoman sotilaan* hyväksyminen ei tapahtunut hetkessä. Kirjasta nousi kohu Puolustusvoimissa, sillä sen nähtiin loukkaavan armeijaa ja sen pyhiä arvoja. Parolan panssarirykmentin komentaja Adolf Ehrnrooth esimerkiksi korosti henkilökunnalleen pitämässään puhuttelussa, että *Tuntematon sotilas* oli Suomen armeijaan kohdistuva pilkkakirjoitus. (Mts. 329.)

Kriitikoiden lisäksi myös tavallinen kansa keskusteli Linnan romaanista sanomalehtien yleisönosastopalstojen välityksellä. *Tuntemattomasta sotilaasta* kirjoitettiin yleisönosastoissa enemmän kuin mistään kaunokirjallisesta teoksesta sitä ennen tai sen jälkeen. Kuten kriitikot myös tavallinen kansa jakautui romaanin vankkoihin puolustajiin ja vastustajiin. Moni intoutui

¹⁰ Remarque, Erich Maria 1929. *Länsirintamalta ei mitään uutta*. WSOY. Helsinki. (Kääntänyt Armas Hämäläinen)

¹¹ Tolstoi, Leo 1924. *Sota ja rauha*. WSOY. Helsinki. (Kääntänyt J. A. Hollo)

kirjoittamaan kiitoksensa tai haukkunsa myös suoraan kirjailijalle. *Tuntemattoman sotilaan* lukemisesta ja sen herättämistä ajatuksista tehtiin 1950-luvulla kysely, josta selvisi, että teoksen oli lukenut noin puoli miljoonaa suomalaista. Romaania pidettiin yleensä hyvänä ja totuudenmukaisena kuvauksena suomalaisesta sotilaasta, mutta samalla havaittiin herravihaa ja oudokuttiin kiro sanoja. (Varpio 2006: 342, 344, 346–347.)

Tuntemattomasta sotilaasta kirjoitetuissa arvosteluissa tuotiin myös ilmi huoli kirjan käännöksistä ja niiden antamasta kuvasta. Erityisesti huolta kannettiin, mitä ulkomailla ajateltaisiin suomalaisista lotista, upseereista ja sotilaspastoreista. Lopulta Linna kirjoitti lotta Raili Kotilaisesta uuden ironisen kuvauksen käännöksiä varten. Uuden version ironiaa ei kuitenkaan ulkomailla ymmärretty. (Varpio 2006: 333, 338.)

Tuntemattomasta sotilaasta on siis olemassa kaksi saksankielistä käännöstä, *Der unbekannte Soldat* (1971) ja *Kreuze in Karelien* (1955), joista ensiksi mainittu on julkaistu Itä-Saksassa ja jälkimmäinen Länsi-Saksassa. Lisäksi vuonna 2014 julkaistiin *Kriegsroman*-niminen saksannos *Tuntemattoman sotilaan* sensuroimattomasta versiosta, joka on Suomessa julkaistu nimellä *Sotaromaani*. Uuden saksannoksen pohjana on käytetty *Der unbekannte Soldat* -käännöstä, johon on lisätty Angela Plögerin saksantamat, *Tuntemattomasta sotilaasta* sensuroidut kohdat.

Itä- ja Länsi-Saksassa julkaistuja saksannoksia ei ole pidetty erityisen onnistuneina, kuten ei monia muitakaan *Tuntemattoman sotilaan* käännöksiä. Erityisesti teoksen englanninkielistä käännöstä on kritisoitu usein, mutta myös *Kreuze in Karelien* -käännös on saanut osakseen ankaraa kritiikkiä niin Suomessa kuin Saksassa. (Varpio 1979: 46.) Saksannoksen laadusta käytiin paljon keskustelua, ja ehdotettiin jopa sen vetämistä pois markkinoilta ja uuden käännöksen teettämistä (mts. 53). Toisaalta länsisaksalaista käännöstä myös keuhuttiin, ja se otettiin keskeisimmässä arvosteluissa innokkaasti vastaan. Esimerkiksi *Frankfurter Allgemeine Zeitung* -lehden arvostelija Wolfgang Schwerbrock kuvaili romaania ”toisen maailmansodan realistiseksi eepokseksi”. Osaltaan käännöksen menestystä tuki *Tuntematon sotilas* -elokuvan menestymisen Länsi-Saksassa. (Varpio 1979: 148.)

Jo länsisaksalaisen käännöksen nimi (Ristejä Karjalassa) antaa väärän kuvan, että suomalaiset olisivat haudanneet kaatuneet taistelukentälle (Varpio 1979: 46). Todellisuudessa suomalaiset toivat taisteluissa kuolleet sotilaat koti-Suomeen haudattavaksi aina kun se oli vain suinkin mahdollista. Länsisaksalaisella kustantajalla oli kuitenkin hyvä syy nimen muuttamiselle. Sak-

sassa oli nimittäin ilmestynyt jo monia teoksia Tunteen sotilas -nimen saksankielisellä vastineella, joten tämän nimen käyttäminen olisi hukuttanut Linnan romaanin massaan. (Varpio 1979: 46–47; Varpio 2006: 361.) Vaikeuksia tuotti myös sopivan kääntäjän löytäminen. Lopulta työhön valittiin Karl Heinz Bolay (1913–1993), joka työskenteli sekä kääntäjänä että Helsingin kaupunginkirjaston virkailijana. Hän oli asunut Suomessa monta vuotta ja teki elämänsä aikana useita käännöksiä suomesta saksaan. (Varpio 1979: 47; Saarländische Biografien.) Bolayn tekemään *Kreuze in Karelien* -käännökseen ei oltu saksalaisessa kustantamossa kuitenkaan täysin tyytyväisiä, joten se päätettiin antaa kustannusvirkailija ja kirjailija Rolf Schroersille (1919–1981) stilisoitavaksi. Bolayta ohjeistettiin tekemään mahdollisimman sanatarkka käännös ja Schroersia muokkaamaan tekstiä sujuvammaksi saksaksi. (Varpio 1979: 47.)

Nimenmuutoksen lisäksi kustantaja ehdotti myös suomalaisten murteiden korvaamista saksalaisilla, mutta länsisaksalaiset kääntäjät kokivat näin täydellisen kotouttamisen huonona vaihtoehtona, joten he päätyivät käyttämään kansanomaista ja brutaalia kieltä. (Varpio 1979: 47; Varpio 2006: 361.) Tämä päätös brutaalin sotilasslangin käyttämisestä on kohdannut paljon kritiikkiä, sillä se on tasoittanut miesten välisiä eroja ja täten heikentänyt luonnekuvausta. Lisäksi saksannoksessa on suoranaisia käännösvirheitä, jotka johtuvat Bolayn puutteellisesta suomen ja ruotsin taidosta. Länsisaksalaisen käännöksen pohjana käytettiin nimittäin ruotsinnosta, mikä on osaltaan vaikuttanut saksannoksen laatuun. Paljon kritisoitu seikka *Kreuze in Karelien* -käännöksessä on myös se, että se on raaistanut Linnan tekstiä, sillä ilmeisesti etenkin Schroers teki käännökseen karkeitä lisäyksiä. (Varpio 1979: 47–49.) Lisäksi saksannoksessa on tehty sellaisia lisäyksiä ja muokkauksia, jotka ovat vääristäneet Linnan tekstin ideologiaa (mts. 51).

Itä-Saksassa julkaistu *Der unbekante Soldat* oli huomattavasti edeltäjänsä parempi, vaikka siinä on nähtävissä ideologista muokkausta. Länsisaksalaisessa käännöksessä neuvostoliittolaisista käytetyt nimitykset (vihollinen, venäläinen, ryssä, naapuri) antoivat lukijoille negatiivisemmän kuvan vihollisesta kuin lähtöteos. Itäsaksalaisessa käännöksessä puolestaan käytetään lähtöteosta virallisempia ja myönteisimpiä nimityksiä. (Varpio 2006: 361–362.) Itä-Saksassa käännös menestyi hyvin, sillä siitä otettiin useita painoksia, ja se sai paljon arvosteluja (Varpio 1979: 172). Näissä arvosteluissa nostettiin usein esille romaanissa esiintyvä sodanvastaisuus, joka myös osittain vaikeutti *Tunteen sotilaan* julkaisemista sosialistisissa maissa. Suomalaisten arvosteluiden tavoin myös Saksassa käännöstä verrattiin *Länsirintamalta ei mitään uutta* -romaanin. (Mts. 163, 180). Itäsaksalainen käännös on kääntäjänä, kirjailijana ja pappina

työskennelleen Alfred Otto Schweden (1915–1987) tuotos. Yhteensä hän kirjoitti elämänsä aikana 58 kirjaa ja käänsi 70. Schweden syntymäpaikkaan, Saksan Haynsburgiin, avattiin vuonna 2015 Schweden nimeä kantava kirjasto, jolla juhlistettiin kääntäjän 100. syntymäpäivää. (András 2015.)

Kiinnostava piirre *Tuntemattoman sotilaan* ja sen käännösten vastaanotossa ulkomailla on se, että kohdekulttuurin kulttuuriset ja poliittiset kontekstit ovat vaikuttaneet siihen, miten romaanin on tulkittu. Länsi-Euroopassa ja Yhdysvalloissa kirjaa tarkasteltiin talvisodan myytin pohjalta, pienen Suomen ja suuren Neuvostoliiton taisteluna. Itä-Euroopassa puolestaan keskeiseksi nousi suomalaisten upseereiden ja sotamiesten, herrojen ja kansan, välinen taistelu. (Varpio 2006: 361–364.)

Erityisesti Linnan käyttämät murteet ja kansankieli sekä intertekstuaaliset viittaukset suomalaisen kirjallisuuteen ovat aiheuttaneet haasteita kääntäjille. Ruotsinnosta ja norjankielistä käännöstä on pidetty onnistuneina, mutta monille muille kielille käännettäessä murre-erot ovat taasoittuneet, ja täten romaanin taiteelliset ulottuvuudet ovat kaventuneet huomattavasti. (Varpio 2006: 361.)

5.1.2 *Sujut* ja *Der Wortbruch*

Veijo Meren *Sujut*-romaanin kertoo jatkosodan loppuvaiheista, jolloin suomalaiset joutuivat pakon edessä perääntymään. Romaanin keskiössä on alikersantti Lauri Ojala, joka sekavassa tilanteessa päättää lähteä rintamalta luvattomasti kohti kotia, mutta joka palautetaan lopulta kuulustelujen jälkeen takaisin rintamalle. Kirja ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1961. Tämän tutkielman aineistossa käytetään Otavan julkaisemaa uutta laitosta vuodelta 2007.

Romaani sai suomalaisessa lehdistössä 15 arvostelua, joissa sitä arvosteltiin sekä yhteydessä Meren muiden teosten kanssa että itsenäisenä romaanina. Esimerkiksi Pekka Tarkka piti *Uudessa Suomessa* julkaistussa arvostelussaan *Manillaköyttä, Vuoden 1918 tapahtumia*¹² ja *Sujuja* trilogiana. *Sujuja* hän kuvaili sanoilla ”sota-aiheisen teossarjan uljas finaali”. Kauko Kare puolestaan kirjoitti *Suomalainen Suomi* -lehdessä *Sujut*-romaanin olevan kiinnostava sotatarina ja omaperäinen taideteos. (Sihvo & Turunen 1998: 156–157, 408–409.)

¹² Meri, Veijo 1960. *Vuoden 1918 tapahtumat*. Otava. Helsinki.

Sujut-romaanista on olemassa saksannoksia kahdella nimellä. Tässä tutkielmassa tarkastellaan vuonna 1969 Itä-Saksassa julkaistua *Der Wortbruch* -käännöstä, jonka on tehnyt Richard Semrau. Hänellä oli suomalainen äiti, ja hän asui toisen maailmansodan jälkeen Itä-Saksassa ja kirjoitti saksaksi sekä saksansi tekstejä (Laurila 2012: 23).

5.1.3 *Manillaköysi ja Das Manilaseil*

Veijo Meren *Manillaköysi* kuvaa jatkosotaa, ja kirjan keskiössä on sotamies Joose Keppilä. Joose löytää rintamalla ollessaan manillaköyden, jonka hän päättää salakuljettaa kotiin vartalonsa ympärille kiedottuna.

Vuonna 1957 julkaistusta *Manillaköydestä* oli Suomen lehdissä yhdeksän arvostelua, ja Merelle myönnettiin romaanista valtion kirjallisuuspalkinto vuonna 1958 (Sihvo & Turunen 1998: 158, 408). Enemmistö arvosteluista oli myönteisiä, ja niissä *Manillaköyttä* kuvailtiin mielettömäksi, makaaberiksi, naurettavaksi ja humoristiseksi (mts. 153). *Manillaköysi* on Meren tuotannon tutkituin romaani, mutta myös *Sujut*-romaanina on analysoitu useasti (mts. 173). Tämän tutkielman aineistossa käytetään romaanin painosta vuodelta 2007.

Veijo Meren *Manillaköysi* on teos, jolla kirjailija löi itsensä läpi saksankielisillä alueilla Itä- ja Länsi-Saksassa, Itävallassa, Sveitsissä ja Hollannissa. Anselm Hollon tekemästä *Das Manilaseil* -käännöksestä (1964) kirjoitettiin ainakin 30 arvostelua tai esittelyä lehdissä ja radiossa. Kustantajien mainosteksteissä käännöksen kerrottiin sisältävän esimerkiksi realismia, hullunkurista komiikkaa ja makaaberia ironiaa. (Sihvo & Turunen 1998: 166.) Teoksen saksantaja Anselm Hollo (1934–2013) oli tunnettu ennen kaikkea kääntäjänä ja runoilijana. Hän julkaisi elämänsä aikana 35 runoteosta, joista suurin osa oli englanninkielisiä. Lisäksi hän käänsi etenkin suomalaista ja skandinaavista kirjallisuutta englanniksi ja saksaksi. (Lindfors 2013.) Hollo sai elämänsä aikana useita palkintoja sekä runoilijana että kääntäjänä. Hänelle myönnettiin esimerkiksi valtion ulkomainen kääntäjäpalkinto vuonna 1996. (SKTL 2013.)

5.1.4 Väinö Linna vs. Veijo Meri

Väinö Linna (1920–1992) ja hänen teoksensa edustavat realismia, mutta ne ovat kuitenkin aiheuttaneet suurta kohua 1900-luvun puolivälin Suomessa. Linna käytti kirjoissaan hyväkseen jo kansalliskirjallisuudesta tuttuja teemoja, tyyppisiä ja rakenteita, mutta hänen valitsemansa näkökulma erosi 1950- ja 1960-luvun muusta kirjallisuudesta. Noina aikoina ilmestyneet *Tuntematon sotilas* ja *Täällä Pohjantähden alla* -trilogia aiheuttivat kiihkeää keskustelua, mutta jo

1970-luvulle tultaessa Linnaa pidettiin yhtenä merkittävimmistä mielipidevaikuttajista. (Nummi 2016¹³.)

Tuntematonta sotilasta ja Täällä Pohjantähden alla -trilogiaa voidaan pitää Linnan tunnetuimpina ja menestyneimpinä teoksina. Niistä molemmista on tehty myös useampia filmatisointeja. (Nummi 2016.) Ulkomailla Linnan teokset eivät kuitenkaan ole menestyneet samalla tavoin kuin kotimaassa, sillä monet niiden käännöksistä eivät ole pystyneet tavoittamaan lähtöteoksen tasoa. Esimerkiksi *Tuntemattoman sotilaan* sekä englannin- että saksankielisiä käännöksiä on pidetty epäonnistuneina, mikä oli Linnan kansainväliselle menestykselle erityisen vahingollista. (Varpio 2006: 361–362.)

Veijo Meri (1928–2015) oli merkittävin suomalainen modernismia edustava proosakirjailija. Hän oli myös yksi kansainvälisesti tunnetuimmista suomalaisista kirjailijoista. Meren tuotanto on hyvin laaja, eikä se käsittänyt ainoastaan romaaneja ja novelleja, sillä hän tuotti myös muun muassa lyriikkaa, esseitä, tietokirjallisuutta ja suomennoksia. Meren tuotantoa on käännetty 24 eri kielelle, joista etenkin ruotsinnokset ja saksannokset ovat olleet erittäin onnistuneita tehden kirjailijasta tunnetun erityisesti Ruotsissa ja saksankielisellä kielialueella. Meren tuotantoa on lisäksi filmatisoitu elokuviksi ja TV-elokuviksi. (Sihvo 2016¹⁴.)

Väinö Linnaa, Veijo Merta ja heidän tuotantoaan on vertailtu useampaan otteeseen julkisuudessa ja tutkimuksessa, mutta erityisesti vertailua tapahtui Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -trilogian (1959, 1960, 1962) ja Meren *Vuoden 1918 tapahtumat* -romaanin (1960) välillä. (Sihvo & Turunen 1998: 155–156, 168). Linna ja hänen romaaninsa edustavat realismia ja *Tuntematonta sotilasta* pidetään realistisen tradition merkittävimpanä teoksena, kun taas Meri oli suomalaisen modernismin merkittävin kirjailija (Hietasaari 2016: 13). Myös kirjailijat itse kävivät eri yhteyksissä keskustelua realismista ja modernismista esimerkiksi esseiden kautta (Sihvo & Turunen 1998: 157). Linna kirjoitti ensin kritisoivasti kirjallisuuden modernismista *Näkökohtia romaaniin* -esseessään, johon Meri kirjoitti vastauksen *Onko uudessa romaanissa realismia?* -esseen muodossa (mts. 361). Meri on myös arvostellut Linnaa ja tämän tuotantoa niin omissa päiväkirjoissaan kuin myös haastatteluissa. Esimerkiksi vuonna 1996, Meri kielsi Linnan vaikuttaneen hänen työskentelyynsä lainkaan. Kuitenkin kirjailijoiden tuotannossa toistuvat usein samat teemat etenkin 1950–60-luvuilla, mikä voidaan selittää sillä, että niitä pidet-

¹³ Julkaistu 16.9.1997, päivitetty 4.8.2016

¹⁴ Julkaistu 2.11.1999, päivitetty 25.7.2016

tiin tuolloin tärkeinä aiheina. *Tuntemattoman sotilaan* Meri on todennut olevan elävästi kirjoitettu, mutta liian yksipuolinen, koska romaani kertoo enimmäkseen jatkosodan hyökkäysvaiheesta. (Sihvo & Turunen 1998: 204–206.)

5.2 Tutkimusmenetelmä

Käyttämäni tutkimusmenetelmä on käännösvertailu. Olen rajannut tarkastelun siten, että jokaisesta aineistoon kuuluvasta suomenkielisestä romaanista tutkitaan alue, joka sisältää noin 50 kirosanaa. Kaikissa teoksissa ei esiinny kiroilua yhtä runsaasti, joten rajaukseen kuuluvien alueiden laajuudet vaihtelevat. *Manillaköydessä* kiroilua esiintyy aineiston romaaneista vähiten, sillä koko kirjassa on yhteensä 47 esiintymää. Asettamaani rajaukseen sisältyy siis koko *Manillaköysi*-romaanin. *Sujut*- ja *Tuntematon sotilas* -romaneissa sen sijaan kiroilua esiintyy huomattavasti enemmän, joten ne kuuluvat rajaukseen vain osittain: *Sujut*-romaanista tutkimukseen sisältyy kolme lukua (14, 15 ja 16 (s. 120–151)) ja *Tuntemattomasta sotilaasta* kaksi lukua (7 ja 8 (s. 189–248)).

Tutkimus on suoritettu lukemalla ensin rajaukseen kuuluvat alueet suomenkielisistä lähtöteoksista. Samalla on kerätty talteen kaikki kirosanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit sekä kontekstit, joissa ne esiintyvät. Nämä löydökset on kirjattu taulukoihin (ks. liitteet 1, 4 ja 6). Tämän jälkeen on käyty läpi lähtöteoksia vastaavat kohdat käännöksistä. Käännöksissä huomiota on kiinnitetty erityisesti lähtötekstistä löytyneiden kirosanojen ja kiroilua ilmaisevien fraseologismien käännöksiin, mutta samalla on huomioitu mahdolliset lisäykset. Lähtöteosten tarkastelussa aloitettua taulukkoa on täydennetty kirosanaesiintymien käännöksillä, vaikka käännöksessä ei samassa kohdassa olisi kirosanaa tai kiroilua ilmaisevaa fraseologismia. Lisäksi on taulukoitu saksannoksiin tehdyt lisäykset (ks. liitteet 2, 3, 5 ja 7). Lopuksi lähtöteokset käytiin vielä toistamiseen läpi, ja niistä etsittiin käännöksien kirosanalisyksiä vastaavat kohdat.

Joidenkin sanojen kirosana-luonnetta on vaikea määrittää, etenkin koska henkilökohtainen käsitykseni kiroilusta ei vastaa täysin esimerkiksi Tammen esittämää kuvaa. Lisäksi kuten edellä on todettu, kirosanat riippuvat paljon kontekstistaan, ja ne voivat saada sekä positiivisia että negatiivisia merkityksiä. (ks. luku 2.1.) Aineiston käsittelyssä vaikeuksia ovat tuottaneet etenkin sanat, jotka voitaisiin määritellä kirosanoiksi niiden esiintyessä yksin tietyissä konteksteissa. Aineistossa kuitenkin monet tällaiset sanat ovat osana yhdyssanaa, joka ei välttämättä täytä kirosanan määritelmää. Olen yrittänyt pohtia sanojen kirosanaluonnetta etenkin sen kautta, tarkoitetaanko niillä jotain kirjaimellisesti vai kuvaannollisesti ja ovatko ne suunnattu

suoraan johonkin henkilöön. Tällaiset rajatapaukset ovat kuitenkin aina karkeaa kieltä, vaikkei niitä kirosanoiksi luokiteltaisikaan, joten ne tuovat tekstiin tietyn tunnelman ja vaikuttavat repelliikkeissä esiintyessään tietyllä tavalla henkilökuvaan.

Analyysissä kiinnitetään huomiota lähtöteoksissa esiintyviin kirosanoihin ja kiroilua ilmaiseviin fraseologismeihin sekä niiden aihepiireihin, kirosanakäännösten aihepiireihin, mitä funktioita kirosanoilla ja kiroilua ilmaisevilla fraseologismeilla on lähtöteoksissa ja säilyvätkö ne käännöksissä, kuinka paljon käännöksissä on poistoja ja lisäyksiä sekä miten poistot ja lisäykset vaikuttavat käännösten tunnelmaan ja henkilökuviin. Lopuksi vertaillaan käännöksiä: onko havaittavissa eroja idän ja lännen välillä. Kääntäjien tekemien ratkaisujen erittelyssä ja vertailussa auttavat Leppihalmeen käännös menetelmät (ks. luku 4.3), joiden selkeys ja helposti hallittava määrä helpottavat käännösratkaisujen luokittelua. Näin pienellä aineistolla ei luonnollisesti voida vetää koko Itä- ja Länsi-Saksaa ja niiden kiroilua koskevia johtopäätöksiä, mutta toivottavasti tutkielman tulokset antavat edes jotain suuntaa maiden välisistä eroista ja yhtäläisyyksistä tässä asiassa.

6 Aineistossa esiintyvä kiroilu

Tässä luvussa esitellään lähtöteksteissä esiintyvät kiro sanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit, analysoidaan niiden funktioita ja motiiveja sekä kiroilun vaikutusta henkilökuviin. Käännöksistä esitellään niissä esiintyvät kiro sanat, kiroilua ilmaisevat fraseologismit sekä emotiiviset ilmaukset ja verbi-idiomit, kun niitä on käytetty lähtökielisten kiro sanojen tai kiroilua ilmaisevien fraseologismien käännöksinä. Lisäksi esitellään käännöksissä esiintyvät kiro sanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit, kun niitä on käytetty kohdissa, joissa lähtötekstissä ei ole kiroilua. Tätä nimitetään tässä tutkielmassa lisäykseksi. Näitä esiintymiä analysoidaan kuten lähtötekstissä esiintyvää kiroilua, minkä lisäksi eritellään käytettyjä käännös menetelmiä. Ensin käsitellään Linnan *Tuntematon sotilasta* ja sen saksannoksia, minkä jälkeen siirrytään Meren teoksiin ja niiden saksannoksiin.

Kerron analyysin tuloksista ensin yleisesti, esimerkiksi kuinka paljon kiro sanoja esiintyy aineistoon kuuluvissa teoksissa rajauksen sisällä ja mitä käännös menetelmiä kiro sanojen kääntämiseen on käytetty. Yleisten asioiden erittelyn jälkeen siirryn yksityiskohtaisempiin seikkoihin, kuten miksi olen jättänyt tietyt sanat analyysini ulkopuolelle, vaikka ne voitaisiin joissain tapauksissa luokitella kiro sanoiksi. Lähtöteoksia käsittelevät luvut rakentuvat tarkemmasta analyysistä ja yhteenvetoluvusta. Käännösten analyysiluvuissa käsitellään ensin suomenkielisten kiro sanojen käännöksiä ja poistoja, minkä jälkeen siirrytään saksannoksiin tehtyihin lisäyksiin. Näiden jälkeen löytyy saksannosten analyyseistä tehdyt yhteenvedot.

6.1 *Tuntematon sotilas*

Tämän tutkielman rajaukseen sisältyy *Tuntemattoman sotilaan* luvut 7 ja 8 (s. 189–248). Pyrin valitsemaan tarkasteluun alueen, jolla sellaisten sanojen esiintyvyys, joiden kiro sanaluonnetta on syytä pohtia enemmän, olisi mahdollisimman vähän. Osaltaan juuri tämän alueen valintaa tarkasteluun puolsi myös se, että Hietanen ja Rokka ovat siinä paljon äänessä. He kuuluvat nimittäin joukon eniten kiroileviin miehiin, kuten selviää myöhemmin tässä luvussa.

6.1.1 Kiroilu *Tuntemattomassa sotilaassa*

Tarkasteltavalla alueella *Tuntemattomassa sotilaassa* (TS) esiintyy 47 kiro sanaksi luettavaa sanaa, jotka ovat *helvetti*, *hitto*, *jumalauta*, *kusi*, *perkele* ja *saatana* (ks. liite 1). Taulukossa 1 on

esitetty, kuinka usein kukin kirosana esiintyy romaanissa rajaukseen sisältyvällä alueella. Taulukosta nähdään, että suurin esiintyvyys on *hitto*-sanalla, mutta myös sanat *jumalauta* ja *perkele* esiintyvät selvästi muita useammin.

Taulukko 1. Kiro sanojen esiintymät *Tuntemattomassa sotilaassa*

	Esiintymät (kpl)
<i>helvetti</i>	4
<i>hitto</i>	17
<i>jumalauta</i>	11
<i>kusi</i>	1
<i>perkele</i>	12
<i>saatana</i>	2
Yhteensä	47

Hiton suuri esiintyvyys selittyy ainakin sillä, että Rokka on paljon äännessä rajaukseen sisältyvällä alueella, ja hänen suosikki-kirosanansa on nimenomaan *hitto*. Sana ei edusta suomalaisten kiro sanojen ääripäätä, vaan se voidaan luokitella lievähköksi kiro sanaksi (Kielitoimiston sanakirja 2017). Suomen itämurteissa sana tarkoittaa 'pirua' ja 'paholaista'. *Hitto*-sanaa on käytetty paljon suomalaisessa kaunokirjallisuudessa sekä vanhoissa suomalaisissa elokuvissa, kun vahvempia ilmauksia ei ole voitu tai uskallettu käyttää. (Tammi 2007: 115; Tammi 2016: 111.) *Hitto* on eräänlainen vanha slangijohdos *hiisi*-sanasta, ja se esiintyy jo Kristfrid Gananderin sanakirjassa vuodelta 1786. Agricolan kielessä esiintyi samantapainen *Hittavainen*-sana, jolla muinaiset suomalaiset ovat nimittäneet pakanallista metsänhaltijaa. (Häkkinen 2013: 204.) *Hitto*, kuten myös *helvetti*, *jumalauta*, *perkele* ja *saatana*, ovat uskontoaiheisia. Kerran esiintyvä *kusi*-sana on siis kiro sanoista ainoa, jolla ei ole yhteyttä uskontoon.

Tuntemattomassa sotilaassa kiroilulla on monia tehtäviä, ja sen taustalla on monia motiiveja. Kiro sanoilla ilmaistaan tunteita laidasta laitaan, pettymyksestä turhautumiseen. Joissakin tilanteissa kirous myös korvaa itkun. Kiro sanoja ei käytetä ainoastaan ilmaisemaan negatiivisia ajatuksia, sillä niiden avulla tuodaan esiin myös miesten välisiä suhteita ja ajatuksia toisistaan. (Nummi 1993: 78–79.) Lisäksi kiro sanat kuvailevat henkilöhahmojen luonnetta ja vahvistavat miesten välistä yhteenkuuluvuuden tunnetta (Ylikoski 2008: 31). Esimerkiksi Hietasen repliikissä sivulla 202 kiro sana on mukana luomassa yhtenäistä miesten ryhmää:

(1) – Ei **jumalaut** poja! Kyl mää ole senttä aika poika. (...) (TS, s. 202)

Tyylillisesti kiro sanat luovat tekstiin puheen illuusiota eli aidon puheen tuntua, ja niillä on rep-
liikkejä rytmittävä vaikutus, sillä ne sijoittuvat usein lauseiden loppuun (Nummi 1993: 78–79).
Lisäksi kiro sanoja käytetään romaanissa esimerkiksi ilmaisemaan hämmästyttä, tuomaan voi-
maa sanottavaan, toisten moittimiseen tai solvaamiseen ja Rokan suosima *hitto* täyttää usein
hänen puheessaan pelkkää täytesanan virkaa. Kiro sanoja on suunnattu myös suoraan toisille
henkilöille, vaikkei tätä usein pidetä kiro sanan piirteenä (ks. luvut 2.1 ja 2.4). Tämän lisäksi
niillä on joissain kohdissa tarkoitettu toista henkilöä. Esimerkissä 2 *perkele*-sana on suunnattu
kannettavalle kapteenille:

(2) – Koita nyt **perkele** kävellä vähän ittekin, sanoi toinen raahaajista hä-
nelle. (TS, s. 225)

Esimerkissä 3 puolestaan *saatana*-sanalla on tarkoitettu toisia henkilöitä:

(3) – **Saatanat**... sinne menitte sorkkiin. Nyt sen näätte. (TS, s. 195)

Romaanin henkilöistä eniten kiroilevat miehistön jäsenet ja aliupseerit. Upseereista eniten ki-
roilee Kaarna, mutta hän ei käytä voimasanoja miehistön kuullen. Toinen enemmän kiroileva
upseeri on Karjula, muut korkeampi arvoiset kuten Koskela kiroilevat vain satunnaisesti.
Useimmat upseerit käyttävät huoliteltua kieltä ja pidättäytyvät kiroilusta täysin. (Ylikoski
2008: 34.) Joukon eniten kiroilevat jäsenet ovat Hietanen, Lahtinen, Lehto ja Rokka eli roma-
nin parhaat taistelijat. Heidän runsas kiroilunsa voi johtua siitä, että heitä kuvataan sekä henki-
sesti että fyysisesti rankoissa tilanteissa, jolloin kiroilu on tapa alentaa stressiä. (Lilja 1984: 47–
48.) Stressin alentamisen lisäksi miehet käyttävät kiro sanoja myös vain neutraaleina täytesa-
noina. Voidaan ajatella, että erot miehistön, aliupseerien ja upseerien kiroilun määrässä kuvaa-
vat yhteiskuntaluokkien vastakkaisuutta. (Ylikoski 2008: 34–35.)

Kiro sanat nousivat esille myös romaanin arvosteluissa. Kenraalimajuri V. H. Vainio ilmoitti
löytäneensä *Tuntemattomasta sotilaasta* 224 kiro sanaa, mikä hänen mielestään osoittaa Linnan
kertovan kirjassaan armeijan huonoimmasta aineksesta (Lindstedt 2004: 49). Todellisuudessa
kiro sanoja on huomattavasti enemmän, Harri Rytsyn laskelmien mukaan 382. Rytsy oli laske-
nut kiro sanoiksi kaikki romaanissa esiintyvät *jumalauta*-, *perkele*-, *saatana*-, *helvetti*-, *hitto*- ja
piru-sanat. On myös esitetty, että Linnan käyttämä kieli ei ole tarpeeksi rivoa sotilaiden suuhun,
sillä romaanissa ei esiinny lainkaan seksuaalisia rivouksia. (Lilja 1984: 41.) Todellisuudessa
vastakkainen sukupuoli oli hyvin yleinen puheenaihe rintamamiesten keskuudessa. *Tuntemat-
tomasta sotilaasta* puuttuu kuitenkin kokonaan esimerkiksi suomen karkein kiro sana *vittu*, joka

on myös ainoa seksuaalisaiheinen suomen pääkirosanoista. Sana on kerran erään sotilaan huu-
lilla, mutta keskustelukumppanin keskeytyksen vuoksi sana jää sanomatta. Romaanissa on kui-
tenkin seksuaalista kaksimielisyyttä esimerkiksi Vanhalan repliikeissä (Lilja 1984: 45). Hän ei
ole romaanin henkilöistä ainoa, joka käyttää puheessaan kaksimielisyyksiä, kuten seuraavasta
Rahikaisen repliikistä huomataan:

(4) – Herra kapteeni. Ei nyt sentähän kirjoituslehtiöitä. Tytöt ne lakkaa anta-
masta, ellei lemmestä lurita. (TS, s. 12)

Romaanissa esiintyy kirosanojen lisäksi myös muita karkeuksia, joita ei kuitenkaan tarkastella
tässä tutkimuksessa, koska ne voidaan luokitella joko haukkumasanoiksi tai niitä käytetään sa-
nakirjamerkityksessään. Esimerkki tällaisesta sanasta on *perskarvat*, joka esiintyy rajaukseen
kuuluvalla alueella kolme kertaa. Ensin sanaa käyttää Rokka tilanteessa, jossa suomalaiset ovat
tuhonneet neuvostoliittolaisten panssarivaunun, jonka miehistö ei päässyt palavasta vaunusta
ulos:

(5) – Siel palloit ukkoloihe **perskarvat**, totesi Rokka, varmistuttuaan siitä,
että pelastautuminen jo olisi liian myöhäistä. (TS, s. 191)

Tämän jälkeen Vanhala toistaa sanan kaksi kertaa huvittuneena. En laskenut sanaa tässä tut-
kielmassa kirosanojen joukkoon, sillä tulkitsin sitä käytettävän kirjaimellisessa merkityksessä.
Toisaalta jos sanaa tarkastelee osissa (*pers-*, *-karvat*), voisi yhdyssanan alun laskea kirosanaksi
joissain yhteyksissä. Kielitoimiston sanakirja (2017) kuvailee *perse*-sanaa karkeaksi kirosanaksi,
mutta esimerkiksi *persaukinen*-ilmausta arkiseksi.

Lisäksi olen pohtinut *jumalaton*-sanan kirosanaluonnetta, sillä joissain lähteissä se määritellään
kirosanoiksi ja toisissa ei (ks. esim. Kielitoimiston sanakirja 2017; Tammi 2007: 184; Tammi
2016: 179). Rajaukseen kuuluvalla alueella *jumalaton*-sana esiintyy kaksi kertaa, ja molem-
missa tapauksissa sillä ilmaistaan suuruutta:

(6) He etenivät pitkin »Toukokuun ensimmäisen päivän viertotietä», jonka
erääseen kohtaan oli uponnut **jumalaton** traktori. (TS, s. 225)

(7) Illalla he sitten muuttivat kasarmiin. **Jumalattoman** työn jälkeen he oli-
vat saaneet sen asuttavaan kuntoon. (TS, s. 241)

Jätin lopulta *jumalaton*-sanan tutkimukseni ulkopuolelle, koska Tammi oli lähteistäni ainoa,
joka määritteli sanan kirosanaksi. Esimerkiksi Kielitoimiston sanakirjan (2017) mukaan sana
edustaa arkista kielenkäyttöä kiroilun sijaan.

6.1.2 Yhteenveto *Tuntemattomassa sotilaassa* esiintyvistä kiroilusta

Yhteenvetona voidaan todeta, että rajaukseen kuuluvalla alueella *Tuntemattomassa sotilaassa* käytetään yhtä poikkeusta lukuun ottamatta uskontoaiheisia kirosanoja. Erilaisia kirosanoja on kuusi, joista neljä kuuluu suomen pääkirosanoihin (ks. luku 2.5). Kirosanojen käyttö on monipuolista: niitä käytetään niin tunteiden ilmaisemiseen kuin yhteenkuuluvuuden vahvistamiseen. Lisäksi kirosanat kuvastavat henkilöhahmojen luonnetta, ja niillä on luotu tekstiin puheen iluusiota. Erilaisista käyttökonteksteista huomataan, että kirosanojen käyttö voi olla täysin suunniteltua tai suunnittelematonta. Aineistossa on nähtävissä myös yhteiskuntaluokkien vastakkaisuus, sillä lähes kukaan upseereista ei kiroile, mutta miehistö ja aliupseerit sitäkin enemmän. Kirjaa seuranneet arvostelut osoittavat myös, kuinka suuri tabu kiroilu kirjallisuudessa oli 1900-luvun puolivälin Suomessa.

6.2 *Kreuze in Karelien*

Tässä luvussa käsitellään *Tuntematon sotilas* -romaanin länsisaksalaista *Kreuze in Karelien* -käännöstä. Ensin analysoidaan, miten suomalaisia kirosanoja on saksannettu vai onko ne jätetty kokonaan kääntämättä. Tämän jälkeen käsitellään saksannoksessa esiintyviä lisäyksiä. Viimeisenä alalukuna on yhteenveto saksannoksessa esiintyvistä kiroilusta ja suomalaisten kirosanojen käännösratkaisuista.

6.2.1 Suomenkielisten kirosanojen vastineet: kirosanakäännökset ja poistot

Kreuze in Karelien -käännöksessä (KK) erityisen paljon poistoja on tehty lähtötekstissä eniten esiintyvän *hitto*-sanan kohdalla. Lähtötekstin 17 *hitto*-esiintymää on käännetty kirosanana ainoastaan kolmessa kohdassa sekä kerran kiroilua ilmaisevalla fraseologismilla ja kerran verbi-idioimilla. Poistoja on siis tehty huomattava määrä, 12 kappaletta. *Hitto*-sanan kirosanakäännöksinä on käytetty uskontoaiheisia kirosanoja, joten niiden aihepiiri säilyy. Sanojen funktiot ovat kuitenkin hieman muuttuneet kielten välillä. Esimerkiksi lähtötekstin sivulla 190 Rokka käyttää *hitto*-sanaa ennen kaikkea täytesanana, kun taas käännöksessä *verdammte*-kirosana viittaa suoraan panssarivaunuun.

(8) – No tuurii onkii näät kahelaist. (...) Mut ai **hitto** ku tuo tankki ajaskii vähä lähemmäks. Siin on miinoi näät. (TS, s. 190)

(9) »Jaja, das Glück ist ungleich verteilt in der Welt«, philosophierte Rokka. »(...) Wenn doch bloß der **verdammte** Panzer etwas näher herankriechen würde, der ging schon hoch auf unseren Minen.« (KK, s. 164)

Joissakin *hitto*-sanon käänöksissä myös funktiot on pystytty säilyttämään. Näin on esimerkiksi käänöksen sivulla 205, jossa Rokka ei halua Vanhasen soittavan levytä Stalinin puheita, vaan Rokan oman suosikin:

(10) – Älä **hitto**. Jokkanti! sanoi Rokka, sillä se oli hänen lempilevynsä. (TS, s. 238)

(11) »Nein, **zum Teufel!** Nimm die Joggandi!« (KK, s. 205)

Esimerkeistä 10 ja 11 nähdään, että sekä suomen- että saksankielisessä repliikissä kiroilu sijoittuu repliikin alkuun kieltosanan kanssa. Hieman erivahvuiset repliikeistä tekee välimerkkien käyttö, sillä saksankielisessä repliikissä kiroilua ilmaisevan fraseologismien perään on laitettu huutomerkki, kun taas suomenkielisessä repliikissä on käytetty neutraalia pistettä.

Monessa kohdassa, joissa poisto on tehty, ei kirosanon poisjäämistä ole kompensoitu muilla keinoilla. Kirosanon on siis yksinkertaisesti vain jätetty repliikistä pois. Näin on esimerkiksi käänöksen sivulla 166, kun Suden Tassu osoittaa sympatiaa vihollista kohtaan:

(12) Suden Tassu katseli pitkään äänettömänä palavaa vaunua ja kuiskasi siten:

– **Hitonlaine** kuolema se on tuokii. (TS, s. 192)

(13) Bärenklaue schloß seine lange, schweigende Betrachtung des brennenden Panzers mit der geflüsterten Bemerkung ab: »Kein angenehmer Tod, denk' ich, das da.« (KK, s. 166)

Lähtötekstissä kuoleman kauheutta on kuvattu kirosanalla, kun taas käänöksessä on päädytty täysin neutraaliin ilmaisuun.

Joidenkin poistojen kohdalla repliikin puhekielisyyttä on korostettu. Esimerkiksi käänöksen sivulla 209 on käytetty *nichts*-sanon puhekielistä muotoa *nix*:

(14) – Ei **hitto**. Miun kohast tuo ei käy. (...) (TS, s. 243)

(15) »Nix da, kommt gar nicht in Frage. (...)« (KK, s. 209)

Yhdessä repliikissä on nähtävissä myös kirosanon poiston kompensointia välimerkkien avulla. Tässä sivulla 210 olevassa repliikissä Rokan hermojen kireys välittyy ehkä jopa selvemmin kuin lähtötekstistä useiden huutomerkkien ansiosta:

(16) – Kuulit sie vääpel? Minnuu rangaistii. Neljä vuorokautta työtä vuorotta. Ja **hitto** ko myö tultii tän kuukaускаupal ilman vuoroi. (...) (TS, s. 244)

(17) »Hör mal, Spieß, vielleicht hast du gehört, was der sagte? Ich wurde bestraft, vier Tage ohne Ablösung! Und das uns, die wir ‘ne Masse Monate ohne Ablösung marschier‘n mußten, um hier anzukomm‘n! (...)« (KK, s. 210)

Kun verrataan lähtötekstissä eniten esiintyvän *hitto*-sanan käännöksiä *perkele*- ja *jumalauta*-sanan käännöksiin, huomataan että kahden viimeksi mainitun kohdalla poistoja on tehty huomattavasti vähemmän. Sekä *perkele*- että *jumalauta*-sana on poistettu käännöksestä vain kerran. Tästä seuraa, että myös kirosanakäännösten kirjo on huomattavasti laajempi. *Perkele*-sanan käännöksinä on käytetty seuraavia ilmaisuja: (*zum*) *Teufel*, *verdammt*, *verflucht*, *‘dammt noch mal*, *verflucht noch mal*, *pjerkele*, *perkele*. Uskontoaiheinen *perkele* on siis käännetty aina uskontoaiheisella kiroilulla, ja käännösmenetelminä (ks. luku 4.3) on käytetty sekä säilyttämistä että muuttamista yhden poiston lisäksi. Yksi mielenkiintoisimmista tapauksista on käännöksessä esiintyvä emotiivinen ilmaus *‘dammt noch mal*, jota on käytetty käännöksen sivulla 195 sotamiehen puhuessa humalaiselle kapteenille:

(18) »**‘dammt noch mal**, versuch ‘n bißchen, deine eigenen Latschen zu gebrauchen«, sprach ihm einer der Leute zu. (KK, s. 195)

Ehkä tällä alkutavun poisjätöllä kääntäjä on pyrkinyt lieventämään ilmausta, sillä sotamiehen ei ole sopivaa käyttää kiro sanoja puhutellessaan korkeampiarvoisempaa.

Myös *pjerkele*- ja *perkele*-sanojen käyttö käännöksessä on erittäin mielenkiintoista, sillä kyseessä olevaa käännös menetelmää eli säilyttämistä ei aineistossani juurikaan käytetä kiro sanojen kääntämiseen. *Pjerkele*-sanaa käyttää venäläislapsi saadakseen suomalaissotilaat heltymään ja antamaan tupakkaa. Suomi ei siis ole lapsen äidinkieli, josta johtuen hän ei osaa ääntää sanaa täydellisesti.

(19) »**Pjerkele – Pjerkele... Satanshund – Satanshund...**« (KK, s. 207)

Lähtökielisessä repliikissä on ainoastaan *perkele*-sana lapsen ääntämistä kuvaavassa muodossa:

(20) – **Pjerkele... pjerkele...** (TS, s. 241)

Kääntäjä on ilmeisesti ajatellut, ettei kohdekielinen lukija ymmärrä *pjerkele*-sanan merkitystä, joten hän on myös tehnyt repliikkiin kiroanalisisäyksen. Samoin on toimittu toisessa kohdassa, jossa on käytetty käännös menetelmänä säilyttämistä – repliikkiin on tehty kiroanalisisäys:

(21) »**Perkele – Satanshund!** Das macht wohl kaum ‘n Unterschied, ob du von ‘ner eigenen oder ‘ner russischen Kugel einen vor‘n Latz kriegst. Sollen nur kommen...« (KK, s. 212)

Kun käännöstä verrataan alkuperäiseen repliikkiin, huomataan välimerkkien vaikutus tunnelmaan.

(22) – **Perkele**... ei se oma luoti sen kipeempää tee kun ryssänkään. Antaa tulla vaan. (TS, s. 246)

Käännöksessä kirosana esiintyy siis kaksi kertaa, vaikka kohdekielinen lukija ei niistä ensimmäistä välttämättä ymmärrä. Tämän lisäksi kirosanojen perään on laitettu huutomerkki, kun taas lähtötekstissä on käytetty kolmea pistettä. Huutomerkki tekee saksankielisestä repliikistä ja täten myös sen sanojasta lähtötekstiä aggressiivisemmän.

Yhdessä *perkele*-sanon käännöksissä kirosanan paikkaa on siirretty virkkeen alusta loppuun, mikä vaikuttaa myös sen funktioihin:

(23) – Älkää pojat suotta ampuko! kuiskaili Rokka. Ai **perkele**, tule vähä lähemmäks. Ei paljo... tule kolme metrii. Ei hää pahalaine tule. (...) (TS, s. 190–191)

(24) »Nicht ohne Not schießen, Kameraden«, flüsterte Rokka. »Ei, komm doch etwas näher heran, **du Teufel**. Gar nicht so viel muß es sein, drei Meter vielleicht. Aber nein, der will nicht. (...)« (KK, s. 165)

Saksankielisessä repliikissä *Teufel*-kirosana on virkkeen lopussa, ja se viittaa suoraan puheen kohteena olevaan panssarivaunuun *du*-pronominin myötä. Lähtökielisessä repliikissä sen sijaan kirosana on heti virkkeen alussa, eikä sillä välttämättä tarkoiteta panssarivaunua kuten käännöksessä, vaan sen motiiviksi voidaan katsoa vain tunteiden ilmaiseminen. Molemmissa repliikeissä kirosana on virkkeessä välihuomautuksena.

Jumalauta-sanon käännöksiä tutkittaessa huomataan, että kiroilun aihepiiri säilyy useissa tapauksissa. Yksitoista kertaa lähtötekstissä esiintyvän sanon käännöksinä on käytetty kirosanoja kahdessa kohdassa, emotiivisia ilmauksia seitsemässä kohdassa ja verbi-idiomia yhdessä kohdassa. Poistoja on siis tehty kaksi. Esimerkissä 26 nähdään *Himmel*-sanon sisältävä emotiivinen ilmaus:

(25) – **Jumalaut!** Lakka haaskamast niit kutei! Niit ei piissa präiski pisin taivast. (TS, s. 197)

(26) »Hör **um Himmels willen** auf, Patronen zu vergeuden. Wir haben **verdamm**t nicht so viel, daß wir Löcher in die Wolken schießen könnten.« (KK, s. 170)

Saksankielisessä repliikissä käytetty *um Himmels willen* -ilmaus tarkoittaa 'taivaan tähden!', 'herran tähden', 'ihmeessä' (Korhonen 2001: 225). Emotiivisen ilmauksen lisäksi saksankielisestä repliikistä löytyy *verdamm*-kirosana, eli saksannokseen on tehty lisäys. Tämä ei kuitenkaan tee käännöksestä lähtökielistä repliikkiä aggressiivisempää, vaan saksannoksesta välittyy enemmän epätoivo. Suomenkielisessä repliikissä (ks. esimerkki 25) korostuu enemmän puhujan uhkaava asenne kirosanan ja kahden huutomerkin kautta.

Lähtökielisen *saatana*-sanan molemmat esiintymät on käännetty kirosanana. Sanaa on käytetty lähtötekstissä kerran tarkoittamaan toisia ihmisiä (ks. esimerkki 3). Ehkä juuri tämän vuoksi käännökseen on lisätty kirosanan yhteyteen haukkumasana.

(27) »**Verdammt** **Idioten!** Jetzt habt ihr die Bescherung! Seht euch das an!«
(KK, s. 168)

Käännöksessä on siis käytetty uskontoaiheista *verdamm*-sanaa, mutta siihen on myös lisätty *Idiot*-haukkumasana. Tällä on voitu pyrkiä saman vahvuiseen ilmaukseen kuin lähtötekstissä, sillä *saatana* on suomenkielessä vahva kirosana. Pelkän haukkumasanan käyttö olisi ollut lähtötekstiä lievempi, ja jos taas käännöksessä olisi käytetty ainoastaan *verdamm*-sanaa, olisi lähtötekstin viittaus toisiin ihmisiin jäänyt uupumaan.

Myös toisen *saatana*-sanan sisältävän repliikin käännöksessä on tehty lisäyksiä:

(28) – Porukan vanhimmat miehet... mutta meinaan kärjessä on kuljettu... Vieljärvellä **saatana**... Ei menny meinaan, kessu, mutta minä sanon **perkele** anna se konepistooli... kahdeksantoista raatoo jäi... (TS, s. 227)

(29) »Die ältesten im ganzen Haufen – aber immer vorne, siehste – bei Vieljärvi, **verfluchte Scheiße!** Er hatte die Hosen voll, der Kapo, aber ich sagte, **verflucht noch mal**, gib die MPi her. Achtzehn Leichen, siehst's, Kinnerspiel.« (KK, s. 196)

Kuten esimerkistä 28 nähdään, esiintyy lähtötekstin repliikissä myös *perkele*-sana. Käännöksessä on kuitenkin kolme kiroilua ilmaisevaa ilmausta eli lisäyksiä on tehty yksi kappale. *Saatanaa* vastaa käännöksessä *verflucht*-sana, jonka pariin käännökseen on lisätty *Scheiße*-sana. Tässä kohtaa käännöksessä on siis sekä uskonto- että ulosteiheinen kirosana. Repliikin toisessa virkkeessä esiintyy lähtötekstissä uskontoaiheinen *perkele*-sana, joka on myös käännetty uskontoaiheisella kiroilua ilmaisevalla *verflucht noch mal* -fraseologismilla. Sekä *saatana*- että *perkele*-sanan käännöksenä on siis käytetty *verflucht*-sanaa.

Lähtötekstissä neljä kertaa esiintyvän *helvetti*-sanan käännöksenä on käytetty kerran kirosanaa ja kerran verbi-idiomia, joten poistoja on tehty kaksi. Ne repliikit, joissa poistot on tehty, sisältävät kuitenkin karkeaa tai slangimaista kielenkäyttöä. Yhdessä poiston sisältävässä repliikissä on käytetty *Kasernenbulle*-sanaa solvaustarkoituksessa. Sitä vastaavassa suomenkielisessä repliikissä esiintyy samassa funktiossa *hevosmies*-sana, jota on vahvistettu kirosanalla.

(30) – Älä, kuule, älä sie ukko käy isottelemaa miul! (...) Luulet sie **helveti** hevosmies jot mie alan tääl hyppii siun eessäis alokkaihe viisii? (TS, s. 243)

(31) »‘s wär‘ schon besser, wenn so Bürschchen wie du sich nich so aufbliesen. Du weiß‘ doch, was passiert, wenn wir ‘n kleinen Ringkampf veranstalten, wir zwei? Muß‘ nich denken, du könn‘st mich wie ‘n grün‘n Hüpfer behandeln, du Kasernenbulle!« (KK, s. 209)

Karkean *Pisse*-sanan sisältävä verbi-idiomi esiintyy *helvetti*-sanan vastineena repliikissä, jossa eräs sotamies puhuttelee Lammiota epäkunnioittavasti. Kirosan tilalla käytetyllä verbi-idiomilla on siis voitu pyrkiä lieventämään tilanteen epäkunnioittavuutta, ja täten antamaan parempi kuva suomalaisesta sotilaasta.

(32) – Me **helvetiin!** Me ollaan kapteenin komennossa ja silloin ei lutit mää-räile. (TS, s. 226)

(33) »**Piß in ‘n Wind!** Uns kommandiert ein Hauptmann, da hat so ‘n kleiner Oberleutnant nischt zu melden!« (KK, s. 195)

6.2.2 *Kreuze in Karelien* -käännökseen lisätyt kiro sanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit

Kreuze in Karelien -käännökseen on tehty 20 lisäystä (ks. liite 2), jotka ovat uskonto- ja ulosteaiheisia. Kiro sanoja on lisätty suomenkielisessä romaanissa kiroilevien henkilöiden repliikkeihin, mutta merkittävää on, että lisäyksiä on tehty myös sellaisten henkilöiden puheeseen, jotka eivät lähtötekstissä kiroile lainkaan tai hyvin vähän. Näin on tehty esimerkiksi saksanoksen sivulla 195 kohdassa, jossa suomalaiset ovat saapuneet Petroskoihin ja törmäävät siellä maanmiehiinsä, muiden muassa hyvin humalaiseen kapteeniin. Suomenkielisissä repliikeissään hän ei kiroile, mutta saksankielisissä kiro sanoja on kaksi:

(34) Kapteeni keikutti päätään ja laulaa hoilasi:

– Ei voi meitä kohtalot järkyttää... tie vainon on saatava tukkoon. Vain Suomme suoja on matkamme pää, sen salvat on lyötävä lukkoon... Hellurei, mitä porukkaa? (TS, s. 226)

(35) Der Hauptmann schwang seinen Kopf und grölte:

»Wir ha'm vorm Schicksal keine Angst. Keine Angst vor Feindeshand, wenn wia kämpfen für, für, für Finnland, unser Va'erland! **Scheiße!** – Wer seid ihr?« (KK, s. 195)

(36) – Tervetuloa Hermannin nuorisoseuraan. Hellurei...mitä joukkoja? Esi-
telkää itsenne! (...) (TS, s. 226)

(37) »Willkommen bei Mutter Grün! **Scheißdreck**, was seid 'n ihr für 'n
Haufen? Wollt euch nich vorstell'n, bitte sehr?! (...)« (KK, s. 195)

Kirosanojen lisääminen kapteenin repliikkeihin on merkittävää, koska suomenkielisessä ro-
maanissa he pidättäytyvät kiroilusta ja tämän on katsottu kuvaavan yhteiskuntaluokkien vas-
takkaisuutta. Nyt saksannoksessa kapteeni on tavallaan laskettu sotamiesten tasolle.

Lisäykset tuntuvat oudoilta myös repliikeissä, joissa lähtötekstissä niistä ei ole tietoaakaan. Esi-
merkiksi kun Rokka saa kuulla Lehdon kaatuneen, on hänen reaktionsa äärimmäisen rauhalli-
nen ja sodan realiteetit ymmärtävä:

(38) – Käyphä se hyväst. Mite hää män? (TS, s. 190)

Saksankieliseen repliikkiin lisätty kirosana välittää sellaista yllättyneisyyttä ja järkyttynei-
syyttä, jota lähtötekstissä ei ole.

(39) »**Verdammt**, wie ist das passiert?« (KK, s. 164)

Hieman myöhemmin miehet löytävät Lehdon ruumiin, ja on ilmeistä että hän on tehnyt vaka-
vasti haavoituttuaan itsemurhan. Hietanen haastaa tästä Rahikaista ja Vanhalaa, koska nämä
sanoivat Lehdon kuolleen vihollisen luodeista. Rahikainen on tilanteessa vahvasti puolustus-
kannalla, mutta suomenkieliset repliikit ovat saksankielisiä huomattavasti lievempiä.

(40) – Senkun hämmästelet. (TS, s. 193)

(41) »**Zum Teufel**, ich **scheiß' drauf**, wie verwundert du bist!« (KK, s. 167)

Kuten esimerkeistä 40 ja 41 nähdään, on saksannokseen lisätty sekä uskontoaiheista kiroilua
että ulosteaiheista karkeaa kielenkäyttöä, mikä yhdessä huutomerkin kanssa tekee käännöksestä
huomattavasti lähtötekstiä aggressiivisemmän ja uhkaavamman. *Zum Teufel* edustaa kiroilua
ilmaisevia fraseologismeja ja *auf etw. scheißen* (ks. esim Duden 2008: 661) verbi-idiomeja. En
ole kuitenkaan laskenut verbi-idiomeja lisäyksiksi niiden esiintyessä kohdissa, joissa lähtöteksti
ei sisällä kiroilua. Ne kuitenkin tekevät käännöksestä karkeamman haukkumasanojen tapaan ja
vaikuttavat täten myös henkilökuviin.

Mielenkiintoista on myös, että Rokan puhuessa Veran kanssa, on hänen repliikeistään suomenkieliset kirosanat poistettu. Kuitenkin yhteen näistä repliikeistä, jotka eivät lähtötekstissä sisällä kiroilua, on saksannoksessa lisätty kirosana. Tämä saa miettimään kääntäjän motiiveja. Kiro sanojen poisto vaikuttaa loogiselta, koska kiroilua on voitu pitää sopimattomana naista puhueltaessa. Mutta miksi sitten yhteen repliikkiin on lisätty kirosana? Tärkeää on kuitenkin huomata, että kirosanaa on käytetty ihailevaan sävyyn, eikä sen ole tarkoitus loukata tai uhata Veraa millään tavalla.

(42) Heti kun ensimmäiset sävelet kuuluivat, alkoi Rokan koko ruumis elää ja liikehtiä mukana ja hän sanoi:

– Vera kuule. Tanssi sie yksinää. Siul nuo jalat käyvät niin vietävän kovast. (TS, s. 238)

(43) Bei den ersten Tönen wurde Rokka lebendig. Er wiegte sich im Takt der Musik und forderte Vera auf, allein zu tanzen:

»Du bis‘ mit dein‘n Beinen so **verdammt** flink!« (KK, s. 206)

Yllä esiteltujen kirosanalysysten lisäksi *Kreuze in Karelien* -käännökseen on kahteen repliikkiin lisätty haukkumasana. Molemmissa tapauksissa on käytetty *Aas*-sanaa. En ole kuitenkaan laskenut näitä lisäysten joukkoon, koska kyseessä ei ole kiroilua vaan karkeaa kielenkäyttöä.

Käännöksen sivulla 197 olevaan repliikkiin on myös lisätty karkeaa kielenkäyttöä, jota en kuitenkaan laskenut kirosanaksi. Lisätty karkeus on *pissen*-verbi, jota on tulkintani mukaan käytetty repliikissä sanakirjamerkityksessään 'virtsa'.

(44) – Tärärä rä rärälläläläällää... tärä räijäräräijäijää... ja mä sanon sille lääkäriille... itte niihin pulloihis... (TS, s. 229)

(45) »Trararara ra rarallalaallaa – tara rajjajajajaja – und ich hab‘ dem Stabsschwein gesagt – **piß** in dein‘n eigenen Pott!« (KK, s. 197)

6.2.3 Yhteenveto *Kreuze in Karelien* -käännöksessä esiintyvistä kiroilusta

Kreuze in Karelien -käännöksessä käytetyistä suomalaisten kirosanojen käännöksistä 16 on kirosanoja, kolme kiroilua ilmaisevia fraseologismeja, kahdeksan emotiivisia ilmauksia ja neljä verbi-idiomeja. Kiro sanojen käännöksissä kiroilun aihepiirit ovat yleisesti ottaen säilyneet. Kiroilun funktioissa ja motiiveissa on kuitenkin havaittavissa jonkin verran muutoksia lähtötekstin ja käännöksen välillä. Joidenkin repliikkien kohdalla myös tunnelma on muuttunut siinä määrin, että käännöksen lukijat muodostavat hahmoista erilaisia henkilökuvia kuin lähtötekstin lukijat.

Lisäyksiä länsisaksalaiseen käännökseen on tehty yhteensä 20. Näistä lisäyksistä 16 on kirosanoja ja neljä kiroilua ilmaisevia fraseologismeja. Poistoja puolestaan on tehty yhteensä 16 kappaletta. Tämä tarkoittaa sitä, että käännöksessä on kiroilua enemmän kuin lähtötekstissä neljän ilmauksen verran.

Poistot ovat kohdistuneet erityisesti *hitto*-sanaan. Voidaan kysyä, miksi poistoja on tehty erityisen paljon juuri tämän sanan käännöksissä. Yhtenä syynä voi olla yksinkertaisesti se, että *hitto* on lähtötekstissä eniten esiintyvä kirosana, joten se tarjoaa eniten poistettavaa. Asiaan on voinut vaikuttaa myös se, että *hitto*-sanaa käyttää eniten Rokka, jolloin käännöksessä on voitu tavoitella siistimpää henkilökuvaa. Poistoihin *hitto*-sanon käännöksissä on voinut vaikuttaa myös se, että sana edustaa suomen lievimpiä kirosanoja. Kääntäjä on siis voinut ajatella kirosanan olevan sen verran lievä, ettei sen poisjättäminen aiheuta tekstiin suuria muutoksia. Mahdollisesti myös saman vahvuisen saksankielisen kirosanan löytäminen on saattanut olla haasteellista tai jopa mahdotonta. Sanakirjoissa *hitto*-sanon vastineeksi annetaan esimerkiksi *verdamm*t ja *zum Teufel* (ks. esim. Böger, Diekman, Lenk, Schröder & Kärnä 2013). Ehkä lähemmäksi lähtötekstin tunnelmaa ja vaikutelmaa on päästy kirosanan poistolla kuin sen muuttamisella kohdekieliseksi kirosanaksi.

6.3 *Der unbekannte Soldat*

Tässä luvussa käsitellään *Tuntematon sotilas* -romaanin itäsaksalaista *Der unbekannte Soldat* -käännöstä. Ensin analysoidaan, miten suomalaisia kirosanoja on saksannettu vai onko ne jätetty kokonaan kääntämättä. Tämän jälkeen käsitellään saksannoksessa esiintyviä lisäyksiä. Viimeisenä alalukuna on yhteenveto saksannoksessa esiintyvistä kiroilusta ja suomalaisten kirosanojen käännösratkaisuista.

6.3.1 Suomenkielisten kirosanojen vastineet: kirosanakäännökset ja poistot

Kirosanoista eniten lähtötekstissä esiintyvä *hitto*-sana on käännetty *Der unbekannte Soldat* -käännöksessä (DuS) kahdeksan kertaa kirosanalla tai kiroilua ilmaisevalla fraseologismilla. Kirosanakäännöksissä on pitäydytty lähes aina uskontoaiheessa, sillä kuusi niistä sisältää paholaista tarkoittavan *Teufel*-sanon. Eniten esiintymiä on kiroilua ilmaisevalla *Teufel noch mal* -fraseologismilla, jonka lisäksi on käytetty kerran kiroilua ilmaisevaa *zum Teufel* -fraseologismia. Kerran *Teufel*-sana esiintyy *hitto*-sanon käännöksenä myös yksinään.

(46) – Enhä mie sillä puhunt... Eivätkä nuo taija olla ainuvat. **Hitto** ko mie oon seurant tuota pehkoo. Mut tyhjä taitaa olla. (TS, s. 192)

(47) ”So hab ich das auch nicht gemeint... Waren ja auch nicht die einzigen. **Teufel**, ich hab zu lange in das Gebüsch dort geglotzt. Scheint aber niemand drinzustecken.” (DuS, s. 213)

Kuten esimerkeistä 46 ja 47 nähdään, käännöksessä kirosanasta on tehty täytesana ja erillinen osa virkettä, kun taas lähtötekstissä se on välttämätön osa kyseistä lauserakennetta. *Hitto*-sanaa ei siis voisi jättää pois lähtötekstistä ilman muokkauksia.

Kääntäjä on myös kaksi kertaa poikennut *hitto*-sanon käännöksissä uskontoaiheesta, sillä sanon käännöksinä esiintyy myös *Donnerwetter*- ja *schietegal*-sanat. Vanhahtava *Donnerwetter* on huolimaton kielenkäyttöä/slangia, ja sen sanakirjamerkitys on ’ukkonen’ (Duden 2011: 433). Sanaa käytetään ilmaisemaan erilaisia tunteita, kuten suuttumusta ja hämmennystä (Duden 2011: 433; Kempcke 2000: 228). *Der unbekante Soldat* -käännöksessä sana on Rokan repliikissä taistelun jälkeisessä tilanteessa:

(48) – Kato **hitto**. Joha mie keräsin mut viel soppii. Poja **hitot** hyö leipää ja merkkilöit etsiit, mut patruunoist hyö ei huolehi. (...) (TS, s. 206)

(49) „**Donnerwetter!** Hab ja auch schon einige beisamm‘, aber unterbringen kann ich noch allerlei. Meine Jungs organisieren ja bloß Brot un Abzeichen, um Patronen kümmern die sich nich. (...)“ (DuS, s. 228)

Esimerkissä 49 nähdään myös yksi *hitto*-sanon kohdalla tehty poisto.

Toinen *hitto*-sanaa vastaava ei-uskontoaiheinen kirosana on kerran esiintyvä *schietegal*. Sanon alkuosan muodostava *Schiet*-sana on pohjoissaksalainen slangimainen versio *Scheiße*-sanasta (Duden 2011: 1518). *Schietegal* on siis murteellinen muoto *scheiße*-adjektiivista, jonka sanakirjamerkitys on ’täysin yhdentekevä’ (mp.). Kuten esimerkeistä 50 ja 51 nähdään, kyseinen ratkaisu toimii hyvänä vastineena suomenkieliselle ilmaisulle:

(50) – Tuolle mie anna **hiton**. Käksalmi ku ois tuossa! (TS, s. 222)

(51) ”Is mir **schietegal**. Ja, wenn‘s Käkisalmi wäre!“ (DuS, s. 247)

Repliikin käännös vastaa sekä tunnelmaltaan että merkitykseltään lähtötekstiä, minkä lisäksi kirosanan käytölle voidaan molemmissa tapauksissa määritellä psykologinen motiivi.

Kuten taulukosta 1 nähdään, *hitto* esiintyy suomenkielisessä romaanissa 17 kertaa. Kirosanokäännöksiä ollessa kahdeksan poistoa on siis tehty yhdeksän eli yli puolessa *hitto*-sanon käännöksissä. Muutamassa kohdassa kääntäjä on pyrkinyt kompensoimaan poistettua kirosanaa esimerkiksi huutomerkkiä käyttämällä. Näistä yksi on Suen Tassun repliikki:

(52) Suden Tassu katseli pitkään äänettömänä palavaa vaunua ja kuiskasi siten:

– **Hitonlaine** kuolema se on tuokii. (TS, s. 192)

(53) Wortlos betrachtete Wolfsauge das brennende Ungetüm, dann flüsterte er: „Kein schöner Tod... das da!“ (DuS, s. 213)

Alkuperäisessä romaanissa Tassua kuvaillaan rauhallisena ja vähäpuheisena miehenä, jonka puheenparteen huutomerkki tuntuu sopimattomalta. Ehkä kääntäjä kuitenkin ajatteli sen sopivan kirosanaa paremmin Tassun repliikkiin saksalaisessa kontekstissa, jossa huutomerkin käyttö ylipäätään on yleisempää suomeen verrattuna.

Toinen repliikki, jossa on käytetty huutomerkkiä tavallaan *hitto*-sanana korvikkeena, kuuluu Rokalle. Hänen puheeseensa huutomerkin käyttö sopii mainiosti, sillä hänet kuvataan suomenkielissä lähtöteoksessa sanavalmiiksi ja voimakastunteiseksi.

(54) – Työ **hitot** tään alotitta. (...) (TS, s. 237)

(55) „Ihr habt doch angefangen! (...)“ (DuS, s. 263)

Kuitenkin kun repliikkiä verrataan suomenkieliseen lähtötekstiin, huomataan, että huutomerkki tuo käännökseen täysin eri tunnelman. Suomenkielisestä repliikistä on havaittavissa väsymystä ja apatiaa, kun taas saksankielisestä repliikistä päällimmäisenä nousee uhkaava asenne.

Käännöksen sivulla 271 puolestaan huutomerkin käyttö kirosanan sijasta on onnistunut hyvin:

(56) – Kuulit sie vääpel? Minnuu rangaistii. Neljä vuorokautta työtä vuorotta. Ja **hitto** ko myö tultii tän kuukaускаupal ilman vuoroi. (...) (TS, s. 244)

(57) „Hast es gehört, Spieß! Bestraft hat er mich. Viermal Arbeitsdienst ohne Ablösung. Und das, wo wir mehrere Monate ohne Ablösung marschieren sind, um hierherzukommen! (...)“ (DuS, s. 271)

Tässä huutomerkki tuo käännökseen lähtötekstin turhautuneisuutta. Suomenkielisen kirosanan taustalla voidaan ajatella olevan ennen kaikkea psykologinen motiivi, koska se kuvastaa Rokan tunteita. Sosiaalinen motiivi on kuitenkin myös läsnä, koska tilanteessa on useampia henkilöitä.

Toiseksi eniten lähtötekstissä esiintyvän *perkele*-sanana kirosanakäännökset noudattavat lähtökielisen kirosanan aihepiiriä, eli uskontoa. Sanan käännošmenetelmänä on käytetty myös ai-neistossani harvinaista säilyttämistä kahdessa eri repliikissä. Nämä repliikit ovat samat, joissa säilyttämistä on käytetty myös länsisaksalaisessa *Kreuze in Karelien* -käännöksessä (ks. luku 6.2). Itäsaksalaisessa käännöksessä on näistä repliikeistä vain toiseen tehty lisäys, toisin kuin

länsisaksalaisessa käännöksessä, jossa lisäyksiä on tehty molempiin repliikkeihin, joissa säilyttämistä on käytetty käännös menetelmänä (ks. esimerkit 19 ja 21). *Der unbekante Soldat* -käännöksessä kirosanalisäys on tehty kirosanaa seuraavaan virkkeeseen, jossa se välittää lähtötekstin merkitystä. Lisäys ei kuitenkaan ole uskontoaiheinen *perkele*-sanan tapaan.

(58) – **Perkele**... ei se oma luoti sen kipeempää tee kun ryssänkään. Antaa tulla vaan. (TS, s. 246)

(59) „**Perkele**... Is doch **scheißegal**, ob man von den eigenen Leuten erschossen wird oder von den Russen. Sollen nur kommen!“ (DuS, s. 273)

Yhdessä Rokan repliikissä *perkele*-kirosana on korvattu *Satansbraten*-haukkumasanalla, jonka lisäksi repliikkiin on lisätty toisaalle *Hund*-haukkumasanana.

(60) – Älkää pojat suotta ampuko! kuiskaili Rokka. Ai **perkele**, tule vähä lähemmäks. Ei paljo... tule kolme metrii. Ei hää pahalaine tule. (...) (TS, s. 190–191)

(61) „Nich unnötig schießen, Jungs!“ flüsterte Rokka. ”Komm ruhig noch ‘n bißchen näher ran, du **Satansbraten**! Gar nich sehr viel... nur noch drei Meter! Der **Hund** macht’s nich! (...)“ (DuS, s. 212)

Kuten eri kielisiä repliikkejä tarkasteltaessa huomataan, on saksankielinen suunnattu selvemmin tarkoittamaan puheen kohdetta. Tämä johtuu *du*-pronominin ja haukkumasanan yhdistelmästä. Suomenkielisessä repliikissä puolestaan *perkele*-sanaa ei ole suunnattu puheen kohteelle eikä sillä ole sitä tarkoitettu. Sen sijaan Rokka käyttää kirosanaa lähtötekstissä ennemmin omien tunteidensa ilmaisemiseen, eli kiroilun motiivi on psykologinen. Tätä motiivivia puoltaa myös se, että kirosanan sisältävä virke on ennen kaikkea Rokan puhumista itselleen eikä muille.

Edellä esiteltujen kirosanakäännösten lisäksi *perkeleen* käännöksinä on käytetty kolme kertaa *Teufel*-sanan sisältäviä ilmauksia ja kaksi kertaa *verdamm*-sanan sisältäviä. Nämä saksankieliset kiro sanat esiintyvät molemmat saksannoksessa kerran yksinään ja ensiksi mainittu kaksi kertaa ja jälkimmäinen kerran *noch mal* -adverbin kanssa. *Teufel noch mal* edustaa kiroilua ilmaisevia fraseologismeja ja *verdamm noch mal* puolestaan emotiivisia ilmauksia.

Lähtötekstissä 11 kertaa esiintyvä *jumalauta* on käännetty seitsemän kertaa emotiivisella ilmauksella, kaksi kertaa kirosanalla sekä kerran kiroilua ilmaisevalla fraseologismilla ja verbi-idiomilla. Näissä käännöksissä säilyy uskontoaihe yhtä poikkeusta lukuunottamatta. *Helvetti*-sanan käännöksissä puolestaan on tehty yksi poisto repliikissä, jossa eräs sotamies puhuttelee Lammiota.

(62) – Me **helvettiin!** Me ollaan kapteenin komennossa ja silloin ei lutit määräile. (TS, s. 226)

(63) „Hau ab, Mensch! Wir stehn unter dem Kommando eines Hauptmanns, da hat so‘n Würstchen von Leutnant nichts zu melden.“ (DuS, s. 251)

Käännöksestä kirosana on poistettu, mutta sen sijaan siitä löytyy useampia slangimaisuuksia, kuten *abhauen*-verbi ja *Mensch*-sana. Näistä jälkimmäinen on slangimainen, poikamaisessa kielenkäytössä esiintyvä sana, jolla ilmaistaan hämmästyystä, ihmetystä ja säikähdyttä (Duden 2011: 1179; Kempcke 2000: 666). Kenties kääntäjä on katsonut kirosanan sopimattomaksi repliikkiin, koska siinä alempiarvoinen puhuttelee ylempiarvoisempaa. Samalla kuitenkin lähtötekstin tunnelmaa on jossain määrin pystytty säilyttämään slangimaisen kielenkäytön elementeillä.

Saatana- ja *kusi-*sanojen kohdalla ei ole tehty *Der unbekannte Soldat* -saksannoksessa lainkaan poistoja. Myös sanojen funktiot ja motiivit ovat samat käännöksessä ja lähtötekstissä. Huomattavaa kuitenkin on, että kaikkiin kolmeen repliikkiin, joissa kyseiset suomenkieliset kirosanat esiintyvät, on lisätty karkeuksia. Esimerkiksi *saatana*-sanaa on käytetty lähtötekstissä kerran tarkoittamaan toisia ihmisiä, ja sitä vastaavaan repliikkiin on kirosanan yhteyteen lisätty haukumana. Tämä tekee saksankielisestä repliikistä suomenkielistä aggressiivisemmän.

(64) – **Saatanat**... sinne menitte sorkkiin. Nyt sen näätte. (TS, s. 195)

(65) ”**Verdamnte Idioten**... warum mußtet ihr da rumstochern? Nun habt ihr die Bescherung!” (DuS, s. 217)

6.3.2 *Der unbekannte Soldat* -käännökseen lisätyt kirosanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit

Der unbekannte Soldat -käännökseen on tehty viisi lisäystä (ks. liite 3). Lisäyksissä on sekä kirosanoja että kiroilua ilmaisevia fraseologismeja, joista jälkimmäisiä esiintyy yksi. Kiroilua ilmaiseva fraseologismi sisältää *Teufel*-sanana murteellisen *Deiwel*-muodon (ks. Duden 2011: 401):

(66) – (...) Tiejä millon olet viimeksi saanu. (TS, s. 215)

(67) „(...) **Weiß der Deiwel**, wann du das letztmal was zu essen gekriegt hast.“ (DuS, s. 239)

Osa lisätyistä kirosanoista on ulosteaiheisia ja osa uskontoaiheisia. Lisäyksissä käytetyt kiro sanat ovat *Mist*, *verdammt*, *Teufelstricks* ja *scheißegal*. Osa kiroanalisisäyksistä on sellaisissa repliikeissä, jotka eivät lähtötekstissä sisällä lainkaan kiroilua. Esimerkiksi alla olevassa Hietasen repliikissä ei lähtötekstissä ole kirosanaa, mutta saksannokseen sellainen on lisätty.

(68) – En tiär, mut kamala on olla tual, sanoi Hietanen. (TS, s. 221)

(69) „Keine Ahnung, aber **verdammt** dicke Luft muss dahinten sein“, meinte Hietanen. (DuS, s. 245)

Lisäyksiä on tehty myös repliikkeihin, jotka sisältävät jo lähtötekstissä jonkin verran kiroilua. Tämä huomataan edellä olevista esimerkeistä 58 ja 59. Saksannoksen sivulla 254 olevaan repliikkiin on lisätty karkeus *pissen*-verbin muodossa. En kuitenkaan laskenut kyseistä verbiä lisäysten joukkoon, koska tulkitsin sanaa käytettäneen sen sanakirjamerkityksessä.

(70) – Tärärära rä rärällälälälää... tärä räijäräräijäijää... ja mä sanon sille lääkäriille... itte niihin pulloihis... (TS, s. 229)

(71) „Tärärära... rä... rärällälälälä... tärä... räijäräijära... un da sag ich zu dem Doktor... **piß** doch selber in die Flasche...“ (DuS, s. 254)

6.3.3 Yhteenveto *Der unbekannte Soldat* -käännöksessä esiintyvistä kiroilusta

Der unbekannte Soldat -käännöksessä on käytetty suomalaisten kirosanojen käännöksinä kiro sanoja 13, kiroilua ilmaisevia fraseologismeja yhdeksän, emotiivisia ilmauksia yhdeksän ja verbi-idioimeja kaksi kertaa. Käännöksissä kiroilun aihepiiri on säilynyt useimmissa kohdissa, mutta saksannoksessa on myös muutama täydellinen aihepiirin vaihto, joissa uskontoaiheinen kirosana on käännetty ulosteaiheisella. Kiroilun funktioita ja motiiveja ei ole pystytty käännöksessä säilyttämään useissa tapauksissa, ja esimerkiksi motiivin muuttuminen psykologisesta sosiaaliseksi vaikuttaa myös henkilökuviin.

Saksannokseen on tehty yhteensä viisi lisäystä, joista neljä on kiro sanoja ja yksi kiroilua ilmaiseva fraseologismi. Poistoja käännöksessä on tehty 15 kappaletta, mikä tarkoittaa että saksannoksessa on vähemmän kiroilua kuin lähtöteoksessa yhdeksän ilmauksen verran.

6.4 *Manillaköysi*

Manillaköysi sisältää aineistooni kuuluvista suomenkielisistä teoksista vähiten kiroilua. Jotta jokaisesta teoksesta olisi suunnilleen yhtä suuri määrä kiro sanoja tarkastelussa, kuuluu kyseinen romaani rajaukseen kokonaisuudessaan.

6.4.1 Kiroilu *Manillaköysi*-romaanissa

Koko *Manillaköysi*-romaanissa esiintyy yhteensä 47 kirosanaa. Käytettyjä kirosanoja on kymmenen erilaista: *helvetti* (*helvetillinen*), *helkkari*, *hitto*, *jumalauta*, *kusi*, *paska(ntaa)*, *perkele*, *piru* (*pirullinen*), *saakeli* ja *saatana*. Liitteeseen 4 on kerätty jokainen kirosana-esiintymä konteksteineen, ja samaan taulukkoon on merkitty myös näiden tekstikohtien käännökset. Taulukossa 2 puolestaan on esitetty kirosanojen määrällinen esiintyvyys romaanissa. Taulukosta nähdään, että eniten esiintyvä kirosana on *saatana*, joka kirosanoista ainoana esiintyy romaanissa yli kymmenen kertaa. *Manillaköysi*-romaanissa on neljä kirosanaa, joiden esiintymiä on alle viisi. Kaikista vähiten esiintymiä on *helkkari*-sanalla, joka esiintyy romaanissa ainoastaan kerran.

Taulukko 2. Kirosanojen esiintymät *Manillaköysi*-romaanissa

	Esiintymät (kpl)
<i>helvetti</i>	5
<i>helkkari</i>	1
<i>hitto</i>	6
<i>jumalauta</i>	7
<i>kusi</i>	2
<i>paska(antaa)</i>	2
<i>perkele</i>	5
<i>piru</i>	5
<i>saakeli</i>	2
<i>saatana</i>	12
Yhteensä	47

Olen pyrkinyt kirosanan perusmuotoon, ja laskenut täten sanojen johdannaiset samaksi kirosanaksi. Esimerkiksi *helvetti*-sana esiintyy romaanissa perusmuodossaan, mutta myös *helvetillinen*-adjektiivina. *Paska*-sana puolestaan ei esiinny *Manillaköysi*-romaanissa lainkaan perusmuodossaan, vaan kaksi kertaa *paskantaa*-verbinä. Nämä kirosanojen eri sanaluokat osoittavat niiden monikäyttöisyyttä.

Selvästi käytetyin kirosana koko romaanissa on *saatana*, joka esiintyy kirjassa yhteensä 12 kertaa. Kuudessa kohdassa sana viittaa suoraan toiseen henkilöön. Näistä kahdessa tapauksessa sitä on käytetty haukkumasanana vahvikkeena, jolloin kirosana täyttää kielellistä motiivia:

(72) – **Saatanan** sotakoirat! Onko mielenne nyt hyvät? terävä huuto leikkasi verta hyytävästi ilmaa. (s. 18)

(73) – **Saatanan** ryssät, elävänä ette minua vie! hän kiljui. (s. 91)

Kahdessa kohdassa *saatana*-sanaa on käytetty pronominin vahvikkeena:

(74) – Leikistä se **saatana** suuttuu, vaikka muulloin on kuin laupias lammas ja viittä vaille karitsa. (s. 10)

(75) – Etkö sinä **saatana** tiedä, mistä pulssia koitetaan? (s. 72)

Esimerkeissä 72–75 *saatana*-sanana motiivi on siis ennen kaikkea sosiaalinen, koska tilanteeseen liittyy vahvasti muita henkilöitä.

Romaanista löytyy myös muutama repliikki, joissa *saatana*-sanaa on käytetty pelkkänä täytesanana. Se voitaisiin siis jättää pois, eikä repliikin ymmärrettävyys kärsisi lainkaan. Tällöin kuitenkin kirosan funktion ilmaisijana jäisi pimementoon. Esimerkissä 76 jo kirosan sijoitus kahden pilkun väliin kertoo sen täytesanamaisesta luonteesta.

(76) Me sanoimme että oli tehtävä, **saatana**, kerran sitä virkaa piti. (s. 30)

Kuten yllä olevista esimerkeistä käy ilmi, *saatana*-sanaa on käytetty usein vahvistussanana. Tällöin sanan motiivi on vahvasti psykologinen, koska sillä ilmaistaan puhujan tuntemuksia. Vahvistussanana toimiessaan kirosanalle voidaan määritellä myös kielellinen motiivi. Tässä funktiossa toimiessaan kirosanalla voidaan erottaa kaksi luonnetta: joko se vahvistaa koko repliikkiä tai tiettyä sanaa tai ilmaisua. Esimerkiksi sivulla 55 olevassa repliikissä kirosan voidaan ajatella vahvistavan puhujan sanomaa kokonaisuudessaan:

(77) – **Saatana** kun on uljaat saappaat, hän sanoi. (s. 55)

Sivulla 31 puolestaan kirosan voidaan katsoa vahvistavan vain repliikin osaa:

(78) Kymmensyltäinen köysi oli miehen ruhon ympärille köytettynä ja niin **saatanan** tiukkaan, ettei saatu solmuja auki, ei millään. Puukolla oli katkotava. (s. 31)

Esimerkissä 78 kirosan vahvistaa vain puhujan kertomusta siitä, kuinka tiukassa solmut olivat. Jos taas repliikkiä muokkaisi hieman ja kirosan sijoittaisi sen alkuun, voisi *saatana*-sanana katsoa vahvistavan koko repliikin sanomaa.

Toiseksi eniten esiintyvä kirosan *Manillaköysi*-romaanissa on *jumalauta*, jolla on seitsemän esiintymää. Sanaa on käytetty enimmäkseen täytesanana, jonka voisi jättää repliikistä pois ja ymmärrettävyys silti säilyisi. Tämä muuttaisi kuitenkin tekstin tunnelmaa ratkaisevasti. Alla olevassa esimerkissä 79 kirosan käytön taustalla on sekä sosiaalinen että psykologinen motiivi. Sosiaalista motiivia puoltaa se, että repliikissä kerrotaan puhujan itse huomanneen, ettei

hänellä oikeastaan ole tilanteeseen lisättävää. Koska sanottavalla ei siis ollut varsinaista sisältöä, oli kirosanoihin kääntyminen ”helppo ratkaisu”. Puhuja halusi kuitenkin osallistua tilanteeseen puhumalla, eli kiroilu toimitti yhteenkuuluvuuden vahvistamisen tehtävää. Psykologisesti motiivista kertoo tilanteen aiheuttama turhautuminen ja suuttumus sekä myös avuttomuus, joita puhuja kirosanoilla purkaa. Nämä tuntemukset johtuvat siitä, että sotamiehet joutuvat huolehtimaan elottomasta toveristaan ilman tarvittavia taitoja, eikä lääkintämiehiä ole mailla halmeilla.

(79) – On tämä **jumalauta** ettei tuon vertaa **jumalauta** huolehdi, että **jumalauta**..., joku yritti jatkaa edellistä puheenvuoroa, mutta huomasi itsekin, ettei hänellä ollutkaan mitään siihen lisättäväksi. (s.73)

Lievempää *hitto*-sanaa on käytetty romaanissa kuusi kertaa. Sanan esiintymille voidaan määrittellä kolme funktiota, sillä sitä on käytetty eri kohdissa vahvistamaan koko repliikkiä, täytesanaa tai kysymyssanaa. Myös monen toisen kirosanan kohdalla on käytetty *-ko* liitettä luomaan sanasta kysymyssana.

(80) – **Hittoako** sitä sitten lattialta etsit? (s. 65)

Helveti- ja *perkele-*sanoja on puolestaan käytetty kumpaakin viisi kertaa. *Helveti-*sanalla on kuvattu paikkaa kahdessa kohdassa.

(81) – Vie **helvetiin** se tästä naulasta! (s. 6)

(82) Lagus alkoi ihmetellä, mihin **helvetiin** ne muut miehet olivat menneet. (s. 26)

Paikan kuvaamisen lisäksi *helvetiä* on käytetty adjektiivina, vahvistussanaa ja kerran sillä on viitattu toiseen henkilöön.

(83) – Kuka **helvetin** Suhonen? (s. 130)

Yllä olevassa repliikissä kirosana vahvistaa puhujan esittämää kysymystä, ilmaisee hänen ärtymistään ja viittaa Suhonen-nimiseen henkilöön. Se siis myös vahvistaa, että kirosanoille voidaan usein määrittellä enemmän kuin yksi funktio.

*Perkele-*sanankäytöt ovat pitkälti samoja kuin muiden kirosanojen. Sanaa on käytetty niin täyte- kuin vahvistussanaa, joiden lisäksi sillä on kahdesti viitattu toiseen henkilöön. Oikeastaan sivulla 73 sanankäyttö ei jää pelkäksi viittaukseksi, vaan kirosanalla tarkoitetaan toisia henkilöitä:

(84) – Ei niitä **perkeleitä** ole koskaan siellä saatana, missä niitä tarvittaisiin **perkele**, pulssin koettaja turhautui. (s. 73)

Esimerkistä 84 näkyy myös *perkeleen* käyttöä täyte- ja vahvistussanana, kun tarkastellaan repliikin jälkimmäistä *perkele*-sanaa. Täytesanan luonteesta kertoo, että sanan poisjätto ei haittaisi ymmärtämistä. Toisaalta sana toimii koko repliikkiä vahvistavana ja puhujan turhautuneisuuden ilmaisijana. Tässä kohdassa voitaisiinkin esittää kysymys: Onko täytesanana toimiva kirosana aina myös vahvistussana?

Sivun 141 repliikistä, jossa *perkele*-sanaa on käytetty viittaamaan toiseen henkilöön, huomataan, ettei kirosanojen käyttö ole aina aggressiivista tai negatiivisten tunteiden sävyttämää:

(85) – **Perkeleen** hassu. Isä sieltä tulee! Vanhin veljeksistä möläytti hänelle ja lähti pinkomaan isäänsä vastaan. (s. 141)

Edellä esiteltyjä vähemmän esiintymiä on seuraavilla lievemmillä kirosanoilla: *piru* (5), *saakeli* (2), *kusi* (2), *paskantaa* (2) ja *helkkari* (1). *Saakeli*-sanaa on käytetty tunteita ilmaisevana täytesanana molemmissa esiintymissään. Toisessa repliikissä se muodostaa jopa oman lauseensa.

(86) Mies huomasi, että tässä olikin pelastustie. Hän ohjasi tutkijat koneen luokse ja näytti missä se oli, keskellä peltoa, vesitaso. **Saakeli**. (s. 161)

Saakeli on lievä kirosana, joka pohjautuu vahvempaan *saatana*-sanaan (Häkkinen 2013: 1096; Tammi 2007: 429; Tammi 2016: 421). Sanaa on alettu käyttää suomessa jo keskiajalla kristinuskon myötä (Häkkinen 2013: 1096). Esimerkiksi alla olevassa repliikissä *saakeli*-sana on erotettu muusta virkkeestä pilkulla. Sanan voisi siis jättää pois ja virkkeen ymmärrettävyys säilyisi. Kuitenkin puhujan ärtymys jäisi tällöin välittymättä.

(87) – Näittekö tuota kaveria? **Saakeli**, äijällä on repussa viisi verikauhaa, vaikka minä en tällaista panisi päähäni hetkeksikään, ellei olisi pakko. (s. 29)

Esimerkin 87 repliikissä kiroilun käytön taustalla on psykologinen motiivi tunteiden ilmaisun takia. Kuitenkin myös sosiaalisen motiivin tunnusmerkkejä täyttyy, koska puhetilanteessa on läsnä muita henkilöitä. Kirosanaa ei kuitenkaan ole suunnattu puhekuppaneille, vaan se on lähtöisin puhujasta itsestään. Sosiaalinen motiivi voidaan siis jättää tässä tapauksessa toisarvoiseksi.

Piru-sana esiintyy romaanissa viisi kertaa. Se merkitsee paholaista, ja sanan alkuperästä on kaksi näkökantaa. Sanaa on pidetty lainana venäjän kielestä, sillä slaavien pakanallista ukko-

senjumalaa on nimitetty *peruniksi*. Todennäköisempää kuitenkin on, että *piru* on muunnos balttilaisperäisestä *perkele*-sanasta. Suomen kirjakielessä *piru* on esiintynyt jo Agricolan aikana, kuten myös sanan johdokset *pirulainen* ja *pirullinen*. (Häkkinen 2013: 931; Tammi 2007: 382; Tammi 2016: 375–376.) Näistä jälkimmäinen esiintyy kerran myös *Manillaköysi*-romaanissa. Sanaa on siis käytetty adjektiivin funktiossa, mutta myös kysymyssanana seuraavassa repliikissä:

(88) – **Piruako** siellä tappelette? Tappelisitte linjassa, ettei täällä tarvitse. Äläkä sinä äijä ihmisiä runno. Kävele kunnolla. **Piruako** tuo ainainen ovissa juokseminen hyödyttää. Juoksevat ettei saa hetken rauhaa. Ovi kiinni. Täällä vetää. (s. 39)

Tässä kirosanasta muodostettu kysymyssana tuo tekstiin tunnelman, jota ei tavallisella kysymyssanalla saavutettaisi. Kirosan käytön motiivit voidaan luokitella ennen kaikkea psykologisiksi, koska ne ilmaisevat puhujan ärtymystä. Toisaalta sanat on suunnattu toisille henkilöille, joten kirošana täyttää myös sosiaalisen motiivin.

Kusi-sanaa on käytetty *Manillaköysi*-romaanissa kahdesti kirosanana. Molemmat esiintymät ovat mielisairaalan potilaan repliikissä tilanteessa, jossa häntä yritetään saada alas katolta tarjoamalla alkoholia. Potilas kuvaa *kusi*-sanalla, mitä hän on aineesta mieltä.

(89) – **Kusta** mikä **kusta**, mies huusi. (s. 82)

Romaanissa kerran esiintyvää *helkkari*-sanaa voidaan myös luonnehtia lievähköksi kirosanaksi (ks. esim. Häkkinen 2013: 183). Sanan etymologisesta alkuperästä ei ole täyttä varmuutta, mutta se on todennäköisesti peräisin ruotsin sanasta *helg* (’pyhä’). On esitetty myös, että *helkkari* tulisi ruotsin sanoista *helga Maria* (’pyhä Maria’) tai että se olisi johdettu suoraan suomen *helvetti*-sanasta. (Tammi 2007: 71; Tammi 2016: 68.) Suomen kirjakielessä sana on esiintynyt ensimmäisen kerran 1800-luvun lopulla (Häkkinen 2013: 183). *Manillaköysi*-romaanissa sanaa on käytetty etenkin sosiaalisen motiivin pohjalta, koska sen avulla yritetään valaa uskoa sotamiehiin. Sen paikalle on vaikea kuvitella mitään neutraalia ilmaisua, mutta sanan tilalle voisi helposti sijoittaa toisen kirosan. Lievän kirosan valinta vahvemman sijaan kielii, että puhuja on tietoisesti välttänyt vahvempaa ilmaisua tai että hänet on opetettu tekemään näin.

(90) – Sanovat, että sodassa kaatuvat parhaat miehet. Minä olen nähnyt näitä sotia useampia ja voin sanoa, että se on pötypuhetta. (...) Miehen pitää uskoa vahvasti, ettei häntä ole määrätty sodassa kuolemaan ja touhuta niin **helkkaristi**, ettei sitten ehdikään. (...) (s. 91)

6.4.2 Yhteenveto *Manillaköysi*-romaanissa esiintyvistä kiroilusta

Manillaköysi-romaanissa kiro sanojen käyttö on monipuolista, sillä ne esiintyvät niin itsenäisesti kuin yhdyssanojen osana, adjektiivina ja verbinä. Kuten kiro sanat yleensä, esiintyvät ne myös *Manillaköysi*-romaanissa esimerkiksi tunteiden ilmaisijoina, niillä luodaan puheen iluusiota ja kuvataan henkilö hahmojen luonnetta. Kiro sanoja on käytetty myös haukkumasanojen vahvikkeena, täytesanana ja kysymyssanana. Kiroilun funktiot ovat romaanissa siis moninaiset. Kiroilun motiiveina puolestaan on nähtävissä sosiaalista, psykologista ja kielellistä motiiveja, ja joissakin yksittäisissä repliikeissä on havaittavissa useampi kuin yksi motiivi.

6.5 *Das Manilaseil*

Tässä luvussa käsitellään *Manillaköysi*-romaanin länsisaksalaista *Das Manilaseil* -käännöstä. Ensin analysoidaan, miten suomalaisia kiro sanoja on saksannettu vai onko ne jätetty kokonaan kääntämättä. Tämän jälkeen käsitellään saksannoksessa esiintyviä lisäyksiä. Viimeisenä alaluokana on yhteenveto saksannoksessa esiintyvistä kiroilusta.

6.5.1 Suomenkielisten kiro sanojen vastineet: kiro sanakäännökset ja poistot

Lähtötekstissä eniten esiintyvä *saatana*-sana on käännetty viisi kertaa kiro sanana, kerran emotionaalisella ilmauksella ja kolme kertaa kiro ilua ilmaisevalla fraseologismilla. Käytettyjä saksankielisiä kiro sanoja ovat *verflucht*, *verdammt*, *Donnerwetter* ja *Teufel*. Kiro sanojen funktiot ja motiivit säilyvät lähes kaikissa saksannoksissa. Esimerkiksi lähtötekstin sivulla 18 kiro sanaa on käytetty haukkumasanan vahvikkeena, jolloin se viittaa toisiin ihmisiin. Käännöksessä *saatana*-sanaa vastaa *verflucht*-sana, joka suomenkielisen sanan tavoin vahvistaa haukkumasanaa:

(91) – **Saatanan** sotakoirat! Onko mielenne nyt hyvät? terävä huuto leikkasi verta hyytävästi ilmaa. (s. 18)

(92) »Ihr **verfluchten** Feldhunde! Seid ihr jetzt zufrieden?« Der scharfe Ausruf durchschnitt die Luft, ließ einem das Blut in den Adern gefrieren. (s. 13)

Esimerkissä 93 *saatana* esiintyy tunteita ilmaisevana täytesanana. Samaa funktiota ja motiiveja täyttää saksannoksessa oleva *verdammt*-sana.

(93) – Ei niitä perkeleitä ole koskaan siellä **saatana**, missä niitä tarvittaisiin perkele, pulssin koettaja purkautui. (s. 73)

(94) »Die Hunde gibt’s **verdammt** nie, nie dort, wo man sie, hol’s der Teufel, brauchen könnte«, entlud sich der Pulskenner. (s. 57)

Yhdessä kohdassa kiroisanan käyttö ei ole täysin samanlaista saksannoksessa ja lähtötekstissä. Suomenkielisessä repliikissä *saatana*-sana on suunnattu suoraan toiselle henkilölle, joten kiroilun motiivi on vahvasti sosiaalinen. Voidaan myös tulkita, että kirosanalla on tarkoitettu toista henkilöä:

(95) – Etkö sinä **saatana** tiedä, mistä pulssia koitetaan? (s. 72)

Saksankielisessä repliikissä on käytetty kiroilua ilmaisevaa *zum Teufel* -fraseologismia. Tässä kiroilun motiivina korostuu psykologinen, koska kiroilua ei ole suunnattu yhtä vahvasti keskustelukumppanille kuin lähtötekstissä.

(96) »Mensch, weißt du denn **zum Teufel** nicht, wo man nach dem Puls fühlt?« (s. 56)

Saatanaa vastaava emotiivinen ilmaus on *verdammt noch mal*, joka on muuttanut kiroilun funktioita ja motiiveja lähtötekstiin verrattuna. Suomenkielisessä repliikissä *saatana*-sanalla on tarkoitettu toista ihmistä, ja kiroilun motiivi on sosiaalinen.

(97) – Leikistä se **saatana** suuttuu, vaikka muulloin on kuin laupias lammas ja viittä vaille karitsa. (s. 10)

Saksannoksessa emotiivinen ilmaus on sijoitettu repliikin alkuun, ikään kuin täytteeksi eikä sillä viitata toiseen henkilöön. Motiivi on psykologinen, koska *verdammt noch mal* ilmaisee puhujan tunteita.

(98) »**Verdammt noch mal**, über ‘nen Witz regt der sich so auf, wo er doch sonst so ein liebes Schäfchen ist, oder jedenfalls so tut...« (s. 7)

Yksi *saatana*-sanon käännöksenä käytetyistä kiroilua ilmaisevista fraseologismeista on *hol’s mich der Teufel*, joka tarkoittaa ’piru vieköön’ (Korhonen 2001: 243). Kiroilun funktio ja motiivi on pysynyt samana, sillä sekä lähtötekstissä että saksannoksessa sitä on käytetty tunteita ilmaisevana repliikin täyteenä:

(99) Me sanoimme että oli tehtävä, **saatana**, kerran sitä virkaa piti. (s. 30)

(100) Wir sagten, **hol’s der Teufel**, da muß man was tun können, und wozu haben wir denn überhaupt so ‘nen Knochenbrecher dabei. (s. 24)

Poistoja *saatana*-sanon kohdalla on tehty kolmessa kohdassa. Yhdessä näistä kirosanana on korvattu *Hund*-haukkumasanalla, joten vaikka saksannoksessa ei ole käytetty kiroilua, säilyy repliikin karkeus. Myös henkilökuvaa ei saksannoksessa ole siloteltu:

(101) – Puhu **saatana!** alikersantti huusi yhtäkkiä. (s. 99)

(102) »Na, sag doch was, du Hund!« brüllte da der Obergefreite auf einmal.
(s. 80)

Yhdessä poistossa on käytetty *Mensch*-sanaa. Repliikin tunnelma ja puhujan henkilökuva muuttuvat merkittävästi, sillä *saatana* on vahva suomenkielinen kirosana.

(103) – **Saatana** kun on lipeäkalan ääni. (s. 25)

(104) »Mensch, der klingt ja wie ‘n toter Fisch.« (s. 19)

Kolmannessa poistossa repliikissä on käytetty puhekielistä *trödeln*-verbiä, joka tuo käännökseen hieman lähtötekstin tunnelmaa.

(105) – Jaha, kukas se jäikään hyökkäämään. Kolme sataa metriä tuohon suuntaan, mars mars ja ei sitten **saatana** kupata. Täällä ei ole liikoja aikoja.
(s. 88)

(106) »Also, wer war an der Reihe? Dreihundert Meter in die Richtung, marsch-marsch, hier wird nicht getrödelt, haben nicht mehr viel Zeit.« (s. 70)

Kuten taulukosta 2 nähdään, esiintyy *hitto*-sana lähtötekstissä kuusi kertaa. Sana on käännetty neljästi kiroilua ilmaisevalla *zum Teufel* -fraseologismilla ja poistoja on tehty kaksi. Analysoidessani mietin, onko *zum Teufel* kirosana vai kiroilua ilmaiseva fraseologismi. Päädyin määrittelemään sen kiroilua ilmaisevaksi fraseologismiksi, koska *Duden Redewendungen* -teoksen (2008) mukaan kyseessä on suuttumusta kuvaava huudahdus (mts. 769). *Zum Teufel* on siis tuttu kielenkäyttäjille kokonaisuutena ja saa myös merkityksensä sellaisena, eikä ainoastaan yksittäisinä sanoina.

Kiroilua ilmaisevaa fraseologismia on käytetty saksannoksessa samoissa funktioissa kuin *hitto*-sanaa lähtötekstissä. Esimerkiksi lähtötekstin sivulla 99 olevassa repliikissä kirosana toimii täytesanana, joka ilmaisee puhujan turhautumista. Saksannoksessa *zum Teufel* on myös repliikin täyteenä, ja se ilmaisee puhujan tunteita.

(107) – Mitä **hittoa** minä sille puhuisin? mies tuumiskeli. (s. 99)

(108) »Was **zum Teufel** könnte ich dem jetzt sagen?« überlegte der Mann.
(s. 80)

Kaiken kaikkiaan *hitto* toimii lähtötekstissä lähes aina tunteita ilmaisevana täytesanana. Kahdessa repliikissä *hitto*-sanalla on joku erityisempi funktio, ja juuri näissä on saksannoksessa tehty poistot. Toisessa tapauksessa *hitto* toimii kysymyssanana, mutta vastaavassa saksankielisessä repliikissä on käytetty tavallista kysymyssanaa:

(109) – **Hittoako** sitä sitten lattialta etsit? (s. 65)

(110) »Warum suchst du sie dann auf dem Boden?« (s. 53)

Lähtötekstissä viisi kertaa esiintyvä *perkele* on käännetty kaksi kertaa emotiivisella ilmauksella ja kerran kiroilua ilmaisevalla fraseologismilla. Emotiivisena ilmauksena on käytetty molemmissa kohdissa *verdammst noch mal* -ilmausta. Kiroilua ilmaiseva fraseologismi puolestaan on sama, mitä on käytetty myös *saatana*-sanan käännöksenä. *Hol's der Teufel* esiintyy repliikissä puhujan tunteita ilmaisevana täyteilmaisuna, kuten myös suomenkielinen kirosana.

(111) – Ei niitä perkeleitä ole koskaan siellä saatana, missä niitä tarvittaisiin **perkele**, pulssin koettaja purkautui. (s. 73)

(112) »Die Hunde gibt's verdammst nie, nie dort, wo man sie, **hol's der Teufel**, brauchen könnte«, entlud sich der Pulskenner. (s. 57)

Esimerkeistä 111 ja 112 nähdään myös yksi *perkele*-sanan kohdalla tehdyistä poistoista. Saksankielisessä repliikissä siis suomenkielinen kirosana on korvattu *Hund*-haukkumasanalla, joka on toimiva ratkaisu, koska suomenkielisellä kirosanalla tarkoitetaan toisia henkilöitä. Haukkumasanan käyttö kuitenkin halventaa puheen kohdetta kenties enemmän kuin häneen viittaaminen kirosanalla halventaisi.

Myös toisessa repliikissä, jossa kirosanaa ei ole käännetty kirosanalla, on käytetty haukkumasanaa. Tässä tapauksessa esiintyy kuitenkin harmittomampi *Dummerjan*-sana. Poisto on saatettu tehdä sen vuoksi, että puhuja on lapsi. Kiroilu on siis voitu katsoa sopimattomaksi nuoren henkilön suuhun.

(113) – **Perkeleen** hassu. Isä sieltä tulee! vanhin veljeksistä möläytti hänelle ja lähti pinkomaan isäänsä vastaan. (s. 141)

(114) »Ach du Dummerjan, das ist doch der Vater!« raunzte ihn der Älteste an und sauste auf Joose zu. (s. 113)

Lähtötekstissä seitsemän kertaa esiintyvän *jumalauta*-sanan kirosanakäännöksissä on kahdessa kohdassa tapahtunut mielenkiintoinen aihepiirin vaihdos. Suomenkielinen *jumalauta* on uskontoaiheinen kirosana, mutta *Das Manilaseil* -saksannoksessa sen käännöksinä on käytetty myös ulosteaiheisia *Dreck*- ja *Scheiße*-sanoja (ks. esimerkit 115 ja 116). Muut saksannoksessa käytetyt käännökset ovat lähtökielisen sanan tavoin uskontoaiheisia. Kolmessa kohdassa *jumalauta* on käännetty emotiivisella ilmauksella *Gott verdammst noch mal*. Aineistoni perusteella *verdammst noch mal* on yleinen saksankielisessä kirjallisuudessa käytetty kiroilun tapa, mutta *Das Manilaseil* -käännöksessä sen eteen on vielä lisätty Jumalaa tarkoittava *Gott*-sana. Tämä lisää

ilmauksen uskonnollista aspektia entisestään. Yhdessä kohdassa on käytetty edellä käsitellyn ilmaisun eräänlaista muunnosta, *Gottverdammich*, joka voidaan tulkita itsensä kiroamiseksi.

Jumalauta-sanan kohdalla käännöksessä on tehty ainoastaan yksi poisto, joka löytyy käännöksen sivulta 57.

(115) – On tämä **jumalauta** ettei tuon vertaa **jumalauta** huolehdi, että **jumalauta**... , joku yritti jatkaa edellistä puheenvuoroa, mutta huomasi itsekkin, ettei hänellä ollutkaan mitään siihen lisättäväksi. (s.73)

(116) »Das ist schon **Scheiße**, daß die **sich keinen Dreck um** einen **kümmern**, daß die, das ist schon...« versuchte jemand weiterzumachen, bemerkte dann aber selbst, daß er eigentlich nichts hinzuzufügen hatte. (s. 57)

Kuten esimerkeistä 115 ja 116 huomataan, on kyseessä sama repliikki, jossa *jumalauta*-sanaa käännettäessä on tehty aihepiirin vaihdos. Lähtökielisessä repliikissä kirosana esiintyy kolme kertaa, ja se kuvaa ennen kaikkea puhujan turhautumista ja suuttumusta. Käännöksessä tämä funktio on ennen kaikkea *Scheiße*-sanalla, kun taas *sich keinen Dreck um etwas kümmern* -verbi-idiomi kuvaa toisten henkilöiden kuin puhujan välinpitämättömyyttä asiaa kohtaan.

Helveti-sanan käännöksiä tarkasteltaessa huomataan, että sana on käännetty kolme kertaa viidestä kiroiluna eli poistoja on tehty kaksi. Käännöksessä on käytetty kerran kiroilua ilmaisevaa fraseologismia *zum Teufel*.

(117) Lagus alkoi ihmetellä, mihin **helvetiin** ne muut miehet olivat menneet. (s. 26)

(118) Das kam ihm nun doch komisch vor, und er erkundigte sich, wo **zum Teufel** die anderen hin waren. (s. 19)

Kahdessa kohdassa on käytetty *verdammt*-sanaa kahdella eri tavalla. Käännöksen sivulla 106 olevassa repliikissä sana on yhdistetty *noch mal* -adverbin kanssa, jolloin muodostuu emotiivinen ilmaus *verdammt noch mal*. Kyseistä adverbia käytetään usein puhekielessä (Duden 2011: 1262) ja erityisesti kirosanojen kanssa, kuten tämän tutkielman aineistosta käy ilmi. Suomen- ja saksankielistä repliikkiä verrattaessa huomataan, että kääntäjä on jättänyt kysymyssanan kokonaan pois, mutta kysyvä luonne silti säilyy.

(119) – Kuka **helvetin** Suhonen? (s. 130)

(120) »**Verdammt noch mal**, Suhonen?« (s. 106)

Verdammt-sanaa on käytetty myös taivutetussa muodossa *verdammten*. Tämä johtuu siitä, että kirosanaa on käytetty substantiivin yhteydessä. Samoin on toimittu lähtökielisessä repliikissä, joten myös tässä kirosanan funktio säilyy.

(121) – Mistä **helvetin** patteritöistä? (s. 162)

(122) »Welchem **verdammten** Batteriebau?« (s. 132)

Helvetti-sanan käännoksissä tehdyistä poistoista ensimmäinen on käännoksen sivulla 4. Saksankielisessä repliikissä ei ole tietoaakaan kirosanasta, vaikka lähtötekstin tunnelma välittyi ainakin osittain. Kirosanan poisjättöä ei kuitenkaan ole voitu kompensoida esimerkiksi välimerkein, kuten useissa muissa tapauksissa on tehty, koska jo lähtörepliikissä on huutomerkki. Suomenkielistä repliikkiä voidaan siis pitää saksankielistä uhkaavampana ja aggressiivisempänä, koska siinä sanomaa on vahvistettu sekä kirosanalla että huutomerkillä. On tärkeää huomata myös, että kirosanalla on suomenkielisessä repliikissä tärkeä osa paikkaa ilmaisevana adverbina ymmärryksen kannalta.

(123) – Vie **helvettiin** se tästä naulasta! (s. 6)

(124) »Na dann nimm‘s runter von meinem Haken!« (s. 4)

Saakeli-sanan käännoksenä on käytetty kahdessa kohdassa samaa emotiivista ilmaisua kuin *helvetin* käännoksenä eli poistoja ei ole tämän kirosanan kohdalla tehty lainkaan. Kirosojen käyttö on samanlaista sekä käännoksessä että lähtötekstissä, sillä molemmissa ne ovat tunteita ilmaisevia täytesanoja, jotka voitaisiin jättää repliikistä kokonaan pois, eikä ymmärrettävyydsilti kärsisi. Esimerkeissä 125 ja 126 kirosanailmaisut muodostavat jopa omat virkkeensä.

(125) Mies huomasi, että tässä olikin pelastustie. Hän ohjasi tutkijat koneen luokse ja näytti missä se oli, keskellä peltoa, vesitaso. **Saakeli**. (s. 161)

(126) Der Mann erkannte jetzt seine Rettungsmöglichkeit. Er führte die Untersuchungskolonnen zu der Maschine, zeigte ihnen, wo die stand, mitten auf dem Feld, ein Flugboot. **Verdammt noch mal**. (s. 131)

Piru-sanan kohdalla kääntäjä on päätenyt poistoon kaksi kertaa. Kerran sanan käännoksenä on käytetty *teuflich*-kirosanaa ja kaksi kertaa kiroilua ilmaisevaa *zum Teufel*-fraseologismia. Käännoksen menetelminä on käytetty siis muuttamista ja poistoa, kuten myös lähtötekstissä vähemmän esiintyvien *helkkari*-, *kusi*- ja *paskantaa*-sanojen kohdalla. Kerran esiintyvä *helkkari* on päätenyt poiston kohteeksi, kaksi kertaa esiintyvät *kusi*- ja *paskantaa*-sanat puolestaan on käännetty kirosanana.

6.5.2 *Das Manilaseil* -käännökseen lisätyt kirosanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit

Das Manilaseil -saksannokseen on tehty vain kolme lisäystä, joista kaksi on kirosanoja ja yksi kiroilua ilmaiseva fraseologismi (ks. liite 5). *Verdammt*-sana on lisätty repliikkiin, joka ei lähtötekstissä sisällä lainkaan kiroilua, mutta myös repliikkiin, jossa kiroilua on jo myös lähtötekstissä. Suomenkielisestä repliikistä välittyy puhujan piikittely, mutta saksannokseen lisätty kirosana muuttaa hänen henkilökuvaansa karkeammaksi.

(127) – Kova on läpiveto niin kuin Pirkkalan hautausmaalla, siellä eivät kuulu pysyvän portit kiinni, joku lisäsi uneliaasti haukotellen. (s. 39)

(128) »Zieht so **verdammt** wie auf‘m Friedhof in Pirkkala, da weht‘s anscheinend immer die Tore auf«, fügte jemand noch verschlafen hinzu. (s. 31)

Toinen *verdammt*-lisäys on repliikissä, joka sisältää kiroilua myös lähtötekstissä. Repliikin loppuun lisätty saksankielinen kirosana täyttää sosiaalista motiivia, koska se sanotaan tilanteessa, jossa on läsnä monia henkilöitä ja se on myös suunnattu toisille henkilöille. Täten kirosanalisyys tekee puhujasta käännöksessä aggressiivisemmän kuin lähtötekstissä.

(129) – Piruako siellä tappelette? Tappelisitte linjassa, ettei täällä tarvitse. Äläkä sinä äijä ihmisiä runno. Kävele kunnolla. Piruako tuo ainainen ovissa juokseminen hyödyttää. Juoksevat ettei saa hetken rauhaa. Ovi kiinni. Täällä vetää. (s. 39)

(130) »Was zum Teufel keilt ihr euch denn da? Das könnt ihr euch doch für die Front aufheben. Und was trampelst du denn so herum, paß doch ein bißchen auf, wo du hintrittst. Was zum Teufel nützt das andauernde Herumrennen, die rennen ja rum, daß man keinen Augenblick Ruhe hat. Und die Tür zumachen, es zieht hier **verdammt**.« (s. 31)

6.5.3 Yhteenveto *Das Manilaseil* -käännöksessä esiintyvistä kiroilusta

Suomalaisia kirosanoja käännettäessä on *Das Manilaseil* -käännöksessä käytetty kirosanaa 12 kertaa, kiroilua ilmaisevaa fraseologismia 11 kertaa, emotiivista ilmaisua kymmenen kertaa ja verbi-idiomia kerran. Kiroilun aihepiirit ovat säilyneet lähes jokaisessa käännöksessä, mutta pari aihepiirin vaihtoa uskonnosta ulosteeseen on myös tapahtunut. Kiroilun funktiot on pysytetty säilyttämään monissa kirosanojen käännöksissä, kuten myös motiivit. Saksannoksessa on kuitenkin myös kohtia, joissa kiroilun motiivi on vaihtunut ja täten henkilökuva muuttunut.

Das Manilaseil -käännöksessä on tehty poistoja 13 kohdassa suomalaisia kirosanoja käännettäessä. Näistä monessa kirosanat on korvattu haukkumasanoilla, joten henkilökuviissa ei välttämättä tapahdu merkittäviä muutoksia. Lisäyksiä kirosanojen tai kiroilua ilmaisevien fraseologismien muodossa on tehty koko romaaniin vain kolme, joista enemmistö on kirosanoja. Kun

saksannoksessa tehdyt lisäykset ja poistot lasketaan yhteen, huomataan käänöksessä olevan lähtötekstiä vähemmän kiroilua kymmenen ilmaisun verran.

6.6 *Sujut*

Tässä tutkielmassa tarkastellaan *Sujut*-romaanin lukuja 14, 15 ja 16 (s. 120–151). Kyseinen alue valikoitui tarkasteluun, koska siinä esiintyy suuri määrä kirosanoja melko pienellä alueella.

6.6.1 Kiroilu *Sujut*-romaanissa

Rajaukseen kuuluvalla alueella esiintyy yhteensä 45 kirosanaa, jotka ovat: *helvetti*, *helkkari*, *hitto*, *jumalauta paska*, *perkele*, *piru* ja *saatana*. Liitteeseen 6 on kerätty jokainen kirosana-esiintymä konteksteineen, ja samaan taulukkoon on koottu myös kyseisten tekstikohtien käänökset. Alla olevassa taulukossa 3 on esitetty kirosanojen kappalemääräiset esiintymät romaanissa. Taulukosta nähdään, että romaanissa eniten esiintyvät kirosanat ovat *perkele* ja *saatana*, jotka molemmat esiintyvät rajaukseen kuuluvalla alueella 14 kertaa. Vähiten käytetty kirosana on puolestaan *helkkari*, jolla on ainoastaan yksi esiintymä rajaukseen kuuluvalla alueella. Kuten taulukosta nähdään, eroaa kirosanojen määrällinen käyttö toisistaan huomattavasti. *Perkele*- ja *saatana*-sanaa lukuun ottamatta yksittäiset kirosanat esiintyvät romaanissa enintään viisi kertaa.

Taulukko 3. Kirosanojen esiintymät *Sujut*-romaanissa

	Esiintymät (kpl)
<i>helvetti</i>	5
<i>helkkari</i>	1
<i>hitto</i>	5
<i>jumalauta</i>	2
<i>paska</i>	2
<i>perkele</i>	14
<i>piru</i>	2
<i>saatana</i>	14
Yhteensä	45

Sujut-romaanissa esiintyy lähinnä uskontoaiheisia kirosanoja. Ainoa poikkeus on *paska*-sana, jonka sanakirjamerkitys on 'uloste'. Sana on osa useita kuvainnollisia ilmauksia, jonka lisäksi sitä voidaan käyttää kirouksissa, herjauksissa ja vähättelevissä ilmauksissa (Kielitoimiston sanakirja 2017). Etymologisesti se on osa suomalais-ugrilaisten kielten vanhaa omaperäistä sanastoa, ja suomen kirjakielessä *paska* on esiintynyt Agricolasta alkaen. (Häkkinen 2013: 883; Tammi 2007: 331; Tammi 2016: 328.) Suomen murteissa *paskalla* on monia merkityksiä aina silmätaudista kuuraan ja karhuun (Tammi 2007: 331; Tammi 2016: 328). *Sujut*-romaanissa

paska-sanaa on käytetty vähättelevässä merkityksessä, jolloin se on ymmärtämisen kannalta välttämätön osa virkettä. Sanaa ei voisi siis vain poistaa, vaan se olisi korvattava toisella saman merkityksen välittävällä sanalla.

(131) – Kyllä minäkin olen ollut vähän yhdessä jos toisessakin paikassa, missä on lennellyt luotia. Ei minulle tarvitse ruveta kertomaan tuollaista **paska** lapsille, kirjoittanut setä Topelius. (s. 135)

Paska-sanan toinen esiintymä on haukkuma- ja kirosanan rajalla. Sanalla on nimittäin viitattu loukkaus- ja halventamistarkoituksessa suoraan toiseen henkilöön.

(132) – Kiitos kun sanoit. Se Forsströmin **paska** suuttu jostakin ja hakkasi mun naamallani tuon ikkunan rikki. (s. 150)

Romaanissa esiintyvistä kirosanoista kolmea voidaan kuvailla lieviksi uskontoaiheisiksi kiro sanoiksi. Nämä kolme ovat *helkkari*, *hitto* ja *piru*, joista eniten esiintymiä on *hitto*-sanalla. *Su-jut*-romaanissa *hitto* täyttää joka kerta esiintyessään kysymyssanan virkaa *-ko*-liitepartikkelin myötä. *Hittoako*-sanalla muodostetut kysymykset ovat retorisia kysymyksiä, joihin ei odoteta vastausta. Suurin osa esiintyvistä *hitto*-sanoista on osa yhtä ja samaa keskustelua kahden henkilön välillä. Tällöin siis kirosanan rekisteri ja vahvuusaste määrittyvät osaltaan keskustelukumppanin mukaan.

(133) – **Hittoako** mä siitä välitän. (s. 150)

(134) – **Hittoako** minä sinusta, mutta se käy minun kimppuuni. (s. 150)

(135) – Ei ne ole mitään mulle sanoneet. En minä tiedä mitään, ja **hittoako** se minulle kuuluu. (s. 150)

(136) – Ei kai se ole, mutta **hitostako** sen tietää, millä päällä ne on. (s. 150)

Se että keskustelun osapuolet käyttävät samaa kirosanaa kertoo myös kiroilun motiiveista. Esimerkeissä 133–136 olevan kiroilun motiivi voidaan luokitella sosiaaliseksi (ks. luku 2.4). Ensimmäisessä repliikissä esiintyvä *hitto* täyttää myös psykologista motiivia, sillä sen käyttö tuskin on suunniteltua. Sitä seuraava esimerkki on kuitenkin suora vastaus edeltävään, joten kirosanan käyttö on tarkoituksellista, koska ensimmäinen puhuja ikään kuin sallii kiroilun käyttämällä itse ensin kirosanaa. Tällöin yksi kiroilun motiiveista on osoittaa yhteenkuuluvuutta. Myös sosiaalisen motiivin alaluokkaan kuuluva puhetilanteen muokkaaminen vähemmän viralliseksi täyttyy esimerkeissä, sillä keskustelua käyvät rintamakarkuruudesta vangittu sekä hänen vartijansa.

Myös *piru* tarkoittaa sanakirjamerkitykseltään 'paholaista', ja sitä voidaan käyttää ihailua osoittavissa ilmauksissa (esim. *piru mieheksi*) (Kielitoimiston sanakirja 2017). *Sujut*-romaanissa *pirua* on käytetty ihailevaan sävyyn, vaikka repliikin yleissävy onkin kritisoiva:

(137) – Kyllä ne perkeleet hakkaa tuolla putkassa harva se miestä, jos se on niin humalassa, ettei se aamulla muista siitä mitään, mutta ne osaa lyödä niin **pirun** hyvin sellaiseen kohtaan, ettei siitä jää näkyvää jälkeä. Kyllä niille opetetaan. (s. 127)

Toisaalla *piru*-sanasta on muodostettu adjektiivi *pirullinen*, jota käytetään saksalaisten sotilaiden kuvailemiseen:

(138) – (...) Ne on **pirullista** väkeä toisilleen. (...) (s. 138)

Sujut-romaanissa *helkkaria* käytetään vahvistussanana niin ikään saksalaisista sotilaista puhuttaessa (ks. esimerkki 139). On mielenkiintoista huomata, että saksalaisista puhuttaessa on päädytty käyttämään nimenomaan lieviä kiro sanoja.

(139) – Niin mutta osaatteko selittää, mikä siinä oli, että ne tupakoi ja rikko muuten niitä sääntöjä, kun ne **helkkarin** hyvin tiesi, että heidät ammutaan sen takia, siviilimies kysyi. (s. 139)

Romaanissa esiintyy myös neljä suomen viidestä pääkirosanasta (ks. luku 2.5). Nämä neljä ovat *helvetti*, *jumalauta*, *perkele* ja *saatana*. Eniten esiintyviä ovat *perkele* ja *saatana*, joita molempia on käytetty niin vahvistussanana kuin puhujan tunteiden ilmaisijana. Vahvistussanana toimiessaan kiro sanat voivat vahvistaa tiettyä ilmaisua, kuten adjektiivia, tai koko sanomaa. Esimerkiksi *Sujut*-romaanin sivulla 133 *saatana*-sanaa on käytetty substantiivin vahvikkeena:

(140) – Mitä turhia. Nää on kaikki jostakin **saatanan** koulutuskeskuksesta ja tuommoinen vanha akka joutaa seisomaankin. (...) (s. 133)

Sivun 129 repliikki puolestaan on esimerkki tapauksesta, jossa *saatana*-sanalla vahvistetaan koko repliikkiä ja sen sanomaa:

(141) – Ajakaa nyt **saatana**, ettei tapahdu mitään murhenäytelmiä, Lauri sanoi. (s. 129)

Saatanaa on käytetty mielenkiintoisesti romaanin sivulla 131 kuvaamaan paikkaa, vaikka etymologisesti se tarkoittaa 'paholaista' eli "henkilöä". Tämä osoittaa osaltaan kiro sanojen monipuoliset käyttömahdollisuudet.

(142) – Minusta on ihan sama, mihin **saatanaan** sinä minut kuskat. (s. 131)

Saatana-sanalle voidaan useissa repliikeissä määritellä useampia funktioita. *Saatana* esiintyy useammassa kohdassa myös täytesanana, joka voitaisiin jättää virkkeestä pois eikä se vaikuttaisi ymmärtämiseen. Pitää kuitenkin samalla muistaa, että kirosanalla ilmaistaan puhujan tunteita ja asenteita sekä luodaan tiettyä tunnelmaa, joten sanan pelkkä poisjätto vaikuttaa repliikkiin ratkaisevasti.

Sujut-romaanissa on useita tapauksia, joissa *saatana*-sana on suunnattu suoraan toiselle henkilölle, mutta vain yksi, jossa kirosanalla viitataan suoraan toiseen henkilöön. Sivulla 146 *saatana*-sanaa on käytetty *hevosmies*-sanana vahvikkeena, ja ilmaisulla on pyritty halventamaan ja loukkaamaan toista henkilöä. *Hevosmies*-sana toimittaa repliikissä siis tavallaan haukkumasanan virkaa.

(143) – Olet sinä kanssa yksi **saatanan** hevosmies. (s. 146)

Perkele- ja *saatana*-sanat esiintyvät rajaukseen kuuluvalla alueella yhtä usein (ks. Taulukko 3). Myös sanojen funktiot ovat pitkälti samat, sillä myös *perkele* esiintyy tunteiden ja asenteiden ilmaisijana ja vahvistussanan funktiossa vahvistamassa sekä ilmausta että koko repliikin sanomaa. *Perkele* on vahvistamassa useammin kuitenkin koko repliikin sanomaa kuin jotakin tiettyä ilmaisua. Esimerkiksi sivun 145 repliikissä kirosana vahvistaa sanomaa repliikin lopussa, jolloin sillä on myös repliikkiä rytmittävä vaikutus:

(144) – Pane valo pois. Ryssä näkee, **perkele**. (s. 145)

Sivulla 150 on puolestaan kaksi eri repliikkiä, joissa *perkele* vahvistaa tiettyä sanaa. Lisäksi näistä toisessa (ks. esimerkki 145) kirosana viittaa suoraan toiseen henkilöön. Tällaisia repliikkejä on romaanissa useampia.

(145) – Annatko mulle tupakan. Se **perkeleen** kessu poltti eilen mun tupakani. (s. 150)

Pääkirosanoihin kuuluvan *jumalauta*-sanana käyttö romaanissa on mielenkiintoista. Sana esiintyy rajaukseen kuuluvalla alueella kaksi kertaa, joissa molemmissa sitä on käytetty koko repliikin sanoman vahvistamiseen. Sivun 129 repliikissä puhuja yrittää kirosanalla vakuuttaa ennen kaikkea itseään rohkeudestaan. Mielenkiintoista kyseisen kirosanan käytössä tässä kontekstissa on se, että etymologisesti *jumalauta* juontaa juurensa avunhuudosta Jumalalle (ks. luku 2.5).

(146) – Tämä on liian monimutkainen juttu selittää, mutta pelon takia minä en tänne tullut, se on varma kuin köyhän kuolema. En minä pelkää. Minä en pelkää mitään, **jumalauta**. (s. 129)

Puhuja siis vakuuttaa sekä itseään että puhetilanteen muita henkilöitä, mutta samalla hän tavallaan pyytää apua korkeimmilta voimilta. Tämä osoittaa, että *jumalauta*-sanan käyttö pohjautuu sekä psykologiseen että sosiaaliseen motiiviin. Samat motiivit täyttyvät myös sivun 146 repliikissä, jossa kirosanalla pyritään vakuuttamaan ennen kaikkea puhujaa itseään, mutta samalla *jumalauta* on suunnattu suoraan toiselle henkilölle uhkaustarkoituksessa.

(147) – **Jumalauta**, jos et mene siitä sisälle, mä lyön tämän konepistolarin tunkin sun tajuntaasi. (s. 146)

Helveti esiintyy *Sujut*-romaanissa rajaukseen sisältyvällä alueella yhteensä viisi kertaa. Sanaa on kerran käytetty kysymyssanana ja kolmessa kohdassa sana kuvaa paikkaa. Useimmissa kohdissa *helvetin* käytön taustalla on sosiaalinen motiivi, sillä sitä on käytetty tilanteissa, joissa on läsnä useampia henkilöitä ja sana on usein myös suunnattu toiselle henkilölle. Näin on esimerkiksi sivun 145 repliikissä:

(148) – Pane se konepistooli siihen penkille ja mene **helvettiin** täältä (s. 145)

6.6.2 Yhteenveto *Sujut*-romaanissa esiintyvistä kiroilusta

Sujut-romaanin rajaukseen kuuluvalla alueella on käytetty kirosanana 45 kohdassa, ja suurimmat esiintymät on sanoilla *perkele* ja *saatana*, jotka molemmat kuuluvat suomen pääkirosanoihin (ks. luku 2.5). Muilla lievemmillä kiro sanoilla on huomattavasti vähemmän esiintymiä romaanissa. Teoksessa esiintyvä kiroilu on uskontoaiheista kaksi kertaa esiintyvää *paska*-sanaa lukuun ottamatta.

Kirosanoja on käytetty romaanissa niin adjektiiveina, kysymyssanoina kuin vahvistussanoina. Niitä on käytetty sekä puhujan omien tunteiden ilmaisijoina että toisen henkilön haukkumiseen ja loukkaamiseen. Kiroilun motiivit ovat siis psykologisia ja sosiaalisia, joista jälkimmäinen korostuu erityisesti. Vahvistussanoina toimiessaan kiro sanoille voidaan määritellä myös kielellinen motiivi.

6.7 *Der Wortbruch*

Tässä luvussa käsitellään *Sujut*-romaanin itäsaksalaista *Der Wortbruch* -käännöstä. Ensin analysoidaan, miten suomalaisia kirosanoja on saksannettu vai onko ne jätetty kokonaan kääntämättä. Tämän jälkeen käsitellään saksannoksessa esiintyviä lisäyksiä. Viimeisenä alalukuna on yhteenveto saksannoksessa esiintyvistä kiroilusta.

6.7.1 Suomenkielisten kirosanojen vastineet: kirosanakäännökset ja poistot

Sujut-romaanin Itä-Saksassa julkaistussa saksannoksessa on tehty huomattava määrä kirosanoihin kohdistuvia poistoja. Suomenkielisistä kirosanoista yli puolet (27 kpl) on jätetty *Der Wortbruch* -käännöksessä kokonaan kääntämättä. Poistoja on tehty kaikkien kirosanojen kohdalla.

Esimerkiksi *saatana*-sana, joka esiintyy suomenkielisessä lähtötekstissä 14 kertaa, on käännetty kirosanana ainoastaan viidessä kohdassa. Merkittävää on myös, ettei poistettuja kirosanoja ja niiden välittämää tunnelmaa ole korvattu lisäyksillä repliikoiden muissa osissa. Esimerkeissä 149 ja 150 nähdään hyvä esimerkki merkittävästä tunnelman muutoksesta kirosanan poistamisen myötä:

(149) – Ajakaa nyt **saatana**, ettei tapahdu mitään murhenäytelmiä, Lauri sanoi. (s. 129)

(150) ”Fahrt los, bevor es eine Tragödie gibt”, sagte Lauri. (s. 120)

Suomenkielisessä repliikissä käytetty *saatana*-sana tuo repliikkiin jopa hieman uhkaavaa tunnelmaa, ja lisäksi se ilmaisee puhujan tunteiden olevan kireällä. Lähtötekstissä kirosana toimii täytesanana, joka ei ole pakollinen repliikin ymmärtämisen kannalta mutta se on samalla tärkeä tunnelman välittäjä. Saksannoksessa kirosana on jätetty kokonaan kääntämättä eikä repliikkiin ole tehty mitään lisäyksiä, jotka auttaisivat välittämään kohdekielisen tekstin lukijoille lähtötekstin tunnelmaa. Näin täydellinen tunnelman muutos käännöksen ja lähtötekstin välillä aiheuttaa myös täysin erilaiset tulkinnat henkilökuvasta. Toinen samankaltainen poisto on tehty käännöksen sivulla 131:

(151) – Joo, mutta mä luulen, että siellä alkaa pian syntyä liikettä, **saatana**. (s. 141)

(152) ”Ja, aber ich habe das Gefühl, es geht bald wieder los.“ (s. 131)

Myös tässä lähtötekstin kirosana ilmaisee puhujan tunteita ja toimii täytesanana, joka voitaisiin jättää repliikistä pois ja se olisi silti täysin ymmärrettävä. Tällöin kuitenkin repliikin tunnelma

muuttuisi ratkaisevasti. Juuri näin on tapahtunut saksannoksessa, sillä kirosana on jätetty kääntämättä eikä repliikkiin ole lisätty mitään karkeuksia. Saksankielisessä repliikissä ei ole käytetty edes puhekieltä, vaikka se on selvästi esillä lähtötekstissä esimerkiksi *mä*-pronominin myötä. Myös tämä repliikki on edellisen esimerkkiparin (149 ja 150) tavoin romaanin päähenkilön Laurin, jonka henkilökuva muuttuu kirosanapoistojen myötä positiivisemmaksi.

Saatana-sanon käännöksenä on yhdessä repliikissä käytetty emotiivista ilmausta *du liebe Zeit*. Kyseessä on arkinen ilmaus, joka kääntyy suomeksi '[voi] hyvänen/herranen aika!' (Korhonen 2001: 476). Käännöksen tunnelma poikkeaa lähtötekstistä, sillä käännös on suomenkielistä kirosanaa lievämpi ilmaus.

(153) – (...) **Saatana** kun sen majurin silmät levisivät, kun se näki, että minä olin alikersantti. (...) (s. 133)

(154) „(...) **Du liebe Zeit**, hat der Major Augen gemacht, als er sah, daß ich bloß Unteroffizier war. (...) (s. 123–124)

Kirosanakäännöksenä *saatana*-sanalle on käytetty *verflucht*-, *verdammt*- ja *verdammich*-sanoja. Näiden lisäksi käännöksen sivulla 122 on käytetty *Teufel*-sanon sisältävää yhdyssanaa. Lähtötekstissä *saatana* viittaa paikkaan, kuten myös saksankielinen *Teufelsloch*-sana. Käännöksessä on saatu hienosti välitettyä lähtötekstin tunnelma sekä merkitys:

(155) – Minusta on ihan sama, mihin **saatanaan** sinä minut kuskaat. (s. 131)

(156) „Mir ist es einerlei, in was für ein **Teufelsloch** du mich bringst.“ (s. 122)

Myös esimerkeissä 158, 160 ja 162 *saatana* on käännetty kirosanalla, ja täten on pystytty säilyttämään sekä sanon funktio että motiivi. Tämän lisäksi käännösten tunnelma ei eroa lähtötekstistä. Esimerkissä 158 kirosanan paikkaa on vaihdettu, mutta se ei kuitenkaan vaikuta sen funktioon, motiiviin tai repliikin tunnelmaan. Käännöksessä käytetty huutomerkki puolestaan ilmaisee vahvempia tunteita kuin lähtötekstissä käytetty piste.

(157) – (...) **Saatana**, alikersantti. (...) (s. 133)

(158) „(...) ,Unteroffizier, **verflucht!** (...) (s. 123–124)

Esimerkissä 160 *verdammt*-sana on täysin samassa funktiossa kuin lähtötekstin *saatana*-sana eli haukkumasanan vahvikkeena:

(159) – Olet sinä kanssa yksi **saatanan** hevostmies. (s. 146)

(160) „Also du bist auch so ein **verdammt**er Pferdetreiber.“ (s. 136)

Esimerkissä 162 puolestaan *verdammich*-sana on sijoitettu suomenkielisen kirosan tavoin repliikin loppuun ja molemmat ovat puhujan tunteita ilmaisevia täytesanoja, jotka voitaisiin jättää pois eikä ymmärtämisvaikeuksia syntyisi.

(161) – Muista hevosties, että täällä on kiuas täynnä kiviä, ennen kuin alat kivisodan, **saatana**, kuului sisältä rauhallisesti ja pehmeästi, niin kuin puhuu sellainen, jonka suu on turvoksissa. (s. 148)

(162) „Wenn du so anfangen willst, du Roßknecht, dann vergiß nicht, daß hier ein Ofen voller Steine steht, **verdammich**“, kam es ruhig und weich von drinnen. Man hörte, daß seine Lippen geschwollen waren. (s. 137)

Käännöksen tunnelma on kuitenkin hieman lähtötekstiä uhkaavampi. Tämä johtuu käännöksen *du Roßknecht* -ilmaisusta, joka vastaa lähtötekstin *hevosties*-sanaa. Molemmat sanat, *hevosties* ja *Roßknecht*, toimivat haukkumasanoina, mutta käännöksen lauserakenne tekee siitä lähtötekstiä uhkaavamman.

Niin ikään 14 kertaa lähtötekstissä esiintyvä *perkele* on kymmenessä kohdassa jätetty kääntämättä kirosanana. Toisin kuin *saatana*-sanan käännöksissä, *perkeleen* poistoja on kompensoitu kolmessa tapauksessa repliikin muihin osiin lisätyillä kiro sanoilla tai haukkumasanoilla. Esimerkiksi käännöksen sivulla 117 *perkele* on jätetty kääntämättä kirosanana, mutta repliikkiin on lisätty toisaalle *Hundesöhne*-haukkumasana tuomaan karkeutta myös saksankieliseen repliikkiin.

(163) – Kyllä ne **perkeleet** hakkaa tuolla putkassa harva se miestä, jos se on niin humalassa, ettei se aamulla muista siitä mitään, mutta ne osaa lyödä niin pirun hyvin sellaiseen kohtaan, ettei siitä jää näkyvää jälkeä. Kyllä niille opetetaan. (s. 127)

(164) „Aber auf der Wache hauen sie zu wie noch nie, wenn da einer so besoffen hinkommt, daß er am Morgen von nichts weiß, und die verstehen’s, die Hundesöhne, die wissen Stellen, wo’s hinterher keine Spuren gibt. Sie kriegen das beigebracht.“ (s. 117)

Tämä ratkaisu toimii, sillä kirosan kääntämättä jättäminen ei muuta käännöksen tunnelmaa merkittävästi lisätyn haukkumasanan ansiosta. Myös lähtötekstissä *perkele* viittaa ihmisiin, joten haukkumasanan käyttö saksannoksessa on perusteltua. Myös käännöksen sivulla 136 *perkele* on jätetty pois repliikistä, mutta siihen on lisätty haukkumasana:

(165) – Hae riimu päähäsi. Luuletko sinä **perkele**, että minä olen sinun armoillasi. (...) (s. 146)

(166) „Laß dir ein Kunt umhängen, **verdammich**. Glaubst wohl, du Trottel, ich bin dir ausgeliefert? (...)“ (s. 136)

Repliikkiin on tehty myös kirosanalisäys, sillä lähtötekstissä ensimmäisessä virkkeessä ei ole kiro sanaa toisin kuin käännöksessä. Lisätyn kiro sanan *verdammich* ja *Trottel*-haukkuman myötä käännös on tunnelmaltaan lähtötekstiä aggressiivisempi.

Käännöksen sivulla 135 on muutettu lauserakenteita siten, että lähtötekstin kaksi virkettä on käännetty kolmeksi virkkeeksi. Lähtötekstissä oleva *perkele* on jätetty kääntämättä, mutta repliikkiin on tehty kiro sanalisäys toisaalle.

(167) – En minä pyssyä pelkää, anna tulla, antavat sinulle vielä vapaudenmittalin. Mutta jos ei niin minä annan, **perkele**. (s. 145)

(168) „Vor deiner Flinte habe ich auch grade Angst. Schieß schon, **verdammich**, sie geben dir einen Orden dafür. Oder ich verpaß ihn dir.“ (s. 135)

Virkejaottelun muutos muuttaa myös asioiden viittaussuhteita. Käännöksessä kiro sana on suunnattu vahvemmin toiselle henkilölle, sillä *verdammich*-sana vahvistaa *schieß schon* -käskyä. Lähtötekstissä puolestaan kiro sanaa ei ole niinkään suunnattu toiselle henkilölle, vaan sen ensisijainen tehtävä on ilmaista puhujan tunteita. Kiro sanan motiivi siis muuttuu psykologisesta sosiaaliseksi.

Muissa kohdissa, joissa *perkele* on jätetty kääntämättä kiro sanana, ei repliikkeihin ole lisätty kiro sanoja tai muita karkeuksia. Tämä tekee merkittävän eron käännöksen ja lähtötekstin tunnelmaan, vaikka lähtötekstissä kiro sana olisi pelkkä täytesana. Käännöksen sivulla 139 kuitenkin repliikin tunnelmaan on pystytty vaikuttamaan välimerkkien avulla.

(169) – Anna käydä. Luuletko sinäkin, että mä olen joku **perkeleen** rikollinen. (s. 150)

(170) „Ach was! Du glaubst wohl auch, ich bin ein Verbrecher?“ (s. 139)

Ach was -huudahduksen perässä oleva huutomerkki tuo repliikkiin tunnetta. Kuitenkin *perkele*-sanan poisjätto tekee sen, ettei puhujan negatiivinen mielipide rikollisista tule samalla tavalla ilmi kuin lähtötekstissä.

Poistot eivät koske ainoastaan romaanin karkeimpia kiro sanoja, vaan myös lievempiä kiro sanoja on jätetty kääntämättä. Esimerkiksi suomenkielisessä lähtötekstissä viisi kertaa esiintyvä *hitto*-sana on jätetty neljässä kohdassa kääntämättä kiro sanana ja kerran sana on käännetty emotioniivisella ilmauksella. Merkittävää on, ettei repliikkeihin ole lisätty muita karkeuksia korvaamaan kiro sanan poistosta johtuvaa tunnelman muutosta. *Hitto*-sanan sisältävien repliikkeiden

käännöksiin ei ole sisällytetty edes puhekielisyyksiä, jotka olisivat osaltaan tuoneet repliikkeihin tiettyä tunnelmaa.

Kahdessa kohdassa *hiton* kääntämättä jättäminen voidaan ehkä selittää repliikin muodostamalla kontekstilla. Suomenkielisen romaanin sivulla 137 *hitto*-sanaa on nimittäin käytetty keskustelussa, johon sisältyvät saksalaiset. Käännöksessä puolestaan on päädytty täysin neutraaliin ilmaisutapaan, joka kuitenkin välittää lähtötekstin sisällön tunnelman välittymisen jäädessä hie-man puolitiehen. Tästä voitaisiin päätellä, että kiroilun kohdistaminen saksalaisiin katsottiin sopimattomaksi.

(171) »Istu vaan ihan kaikessa rauhassa. Älä tee mitään. **Hittoako** me jostakin juopuneesta saksalaisesta kapteenista välitetään.» (s. 137)

(172) ‚Bleib du schön sitzen. Laß ihn. Was kümmert uns ein besoffener deutscher Hauptmann.‘ (s. 127–128)

Toinen repliikki, jossa konteksti saattaa selittää kirosan poistoa, on nähtävissä esimerkeissä 173 ja 174. Repliikissä on puhe upseereista, joten ehkä kirosan käyttö kyseisessä kohdassa katsottiin kritisoivan sodanjohtoa, ja jätettiin tästä syystä kääntämättä. Myös tässä saksannos on täysin neutraali ja lähtötekstin sisällön välittävä, vaikka samaa tunnelmaa ei täysin saavuteta.

(173) – Ei kai se ole, mutta **hitostako** sen tietää, millä päällä ne on. (s. 150)

(174) ”Vielleicht nicht, aber wer soll wissen, wie die gelaunt sind?” (s. 139)

Sujut-romaanissa kerran esiintyvä *helkkari*-sana on jätetty myös kokonaan kääntämättä. Esimerkeissä 175 ja 176 konteksti saattaa selittää kirosan poistoa, sillä myös tässä sanaa käytetään saksalaisista sotilaista puhuttaessa.

(175) – Niin mutta osaatteko selittää, mikä siinä oli, että ne tupakoi ja rikko muuten niitä sääntöjä, kun ne **helkkarin** hyvin tiesi, että heidät ammutaan sen takia, siviilimies kysyi. (s. 139)

(176) „Ja, aber könnt Ihr mir erklären, wie es kommt, daß sie trotzdem rauchen und gegen die Befehle verstoßen, obwohl sie wissen, daß sie dafür erschossen werden?“ fragte der Zivilist. (s. 129)

Lähtötekstissä *helkkari* toimii adverbien vahvistussanana, ja repliikki toimisi kieliopillisesti myös ilman sitä. Tällöin kuitenkin repliikin tunnelma muuttuisi. Saksannoksessa puolestaan on käytetty täysin neutraalia ilmaisua, joka siis muuttaa tunnelmaa lähtötekstiin verrattuna.

6.7.2 *Der Wortbruch* -käännökseen lisätyt kiro sanat ja kiroilua ilmaisevat fraseologismit

Der Wortbruch -käännökseen on lisätty ainoastaan kaksi kiro sanaa (ks. liite 7). Yksi kiro sanali-säyksistä on tehty repliikkiin, jonka lähtökielinen versio ei sisällä lainkaan kiroilua. Suomen-kielisestä repliikistä välittyy kuitenkin puhujan aggressiivisuus, jota on saatettu tavoitella sak-sankielisellä kiro sanalla.

(177) – Hae riimu päähäsi. (...) (s. 146)

(178) „Laß dir ein Kumt umhängen, **verdammich**. (...)“ (s. 136)

Toinen lisätyistä kiro sanoista on repliikissä, jossa kiro sanan paikkaa on vaihdettu eli siinä on tehty lisäys ja poisto. Tämä menettely on muuttanut asioiden painotuksia merkittävästi.

(179) – En minä pyssyä pelkää, anna tulla, antavat sinulle vielä vapaudenmi-talin. Mutta jos ei niin minä annan, **perkele**. (s. 145)

(180) „Vor deiner Flinte habe ich auch grade Angst. Schieß schon, **verdammich**, sie geben dir einen Orden dafür. Oder ich verpaß ihn dir.“ (s. 135)

Esimerkeistä 179 ja 180 nähdään, että erikieliset kiro sanat vahvistavat eri asioita. Alkuperäis-sessä suomenkielisessä repliikissä kiro sana on täytesana, joka ilmaisee puhujan turhautuneis-suutta ja aggressiivisuutta tilannetta kohtaan. Samalla kiro sana on suunnattu myös keskustelu-kumppanille. Saksankielisessä repliikissä virkerajoja on muutettu siten, että lähtötekstin kahden virkkeen sijaan on käännöksessä kolme virkettä. Lisäksi kiro sanan paikkaa on vaihdettu siten, että se vahvistaa puhujan käskyä ”schieß schon”. Tämä tekee saksannoksen lähtötekstiä provo-soivammaksi, ja siinä kiro sana on suunnattu selvemmin keskustelukumppanille. Kiroilun mo-tiivi siis muuttuu psykologisesta sosiaaliseksi.

6.7.3 Yhteenveto *Der Wortbruch* -käännöksessä esiintyvistä kiroilusta

Der Wortbruch -käännöksen kiroilu koostuu enimmäkseen kiro sanoista. Suomalaisten kiro sa-nojen käännöksissä on päädytty käyttämään kiro sanaa 13 kohdassa, kun taas kiroilua ilmaisevia fraseologismeja on käytetty kahdessa ja emotiivisia ilmauksia kolmessa kohdassa. *Der Wort-bruch* on aineistooni kuuluvista saksannoksista ainoa, jossa kiro sanojen vastineena ei ole käy-tetty lainkaan verbi-idiomeja.

Saksannoksessa on monessa kohdassa pystytty säilyttämään kiroilun funktio ja motiivi. Samoin erilaisilla käännösratkaisuilla on pystytty välittämään kohdekielisille lukijoille sama tunnelma

kuin lähtökielisille lukijoille, myös sellaisissa kohdissa, joissa kirosanaa ei ole käännetty kiro-sanalla. Myös kiroilun aihepiirit ovat säilyneet kaikissa kohdissa, joissa myös käännöksessä on kiroilua. On kuitenkin hyvä huomata, että näitä kohtia ei ole kovin montaa.

Kuten edellä on todettu, *Der Wortbruch* -käännöksessä on tehty huomattava määrä poistoja (27 kpl) ja todella vähän lisäyksiä (2 kpl). Lisäyksissä ei ole lainkaan kiroilua ilmaisevia fraseologismeja, vaan ne molemmat ovat kirosanoja. Poistoja sisältävissä repliikeissä ei kiroilun poisjättöä ole kompensoitu lisäämällä muita karkeuksia tai puhekielisyyksiä. Tämä tarkoittaa, että saksannoksesta on tehty suomenkielistä romaania huomattavasti siistimpi versio, sillä käännöksessä on kiroilua vähemmän kuin lähtötekstissä peräti 25 ilmaisun verran. Kiroilun vähyys vaikuttaa merkittävästi henkilökuviin, koska tällöin hahmoista muodostuu täysin erilainen kuva.

7 Yhteenveto

Tässä luvussa tulen esittämään yhteenvedon tekemästani analyysistä. En kuitenkaan ota esille yksittäisissä teoksissa käytettyjä käännösmenetelmiä ja kirosanoja ynnä muita tämän kaltaisia seikkoja, sillä nämä asiat löytyvät jo edellisestä luvusta. Yksittäisten teosten ja yksityiskohtien sijaan tässä yhteenvedossa tullaan siis keskittymään eroihin ja yhtäläisyyksiin, joita on havaittavissa aineistoon kuuluvissa suomalaisissa sekä itä- ja länsisaksalaisissa teoksissa. Ensin vedän yhteen suomalaisissa lähtöteoksissa esiintyvää kiroilua, jonka jälkeen teen saman ensin itäsaksalaisten käännösten ja sen jälkeen länsisaksalaisten käännösten osalta.

Sekä itä- että länsisaksalaisissa käännöksissä suomenkielisten kirosanojen käännöksinä on käytetty saksankielisiä kirosanoja, kiroilua ilmaisevia fraseologismeja, emotiivisia ilmauksia ja verbi-idiomeja. Näiden lisäksi kirosanoja on jätetty kokonaan kääntämättä, mutta myös lisätty käännöksiin sellaisiin kohtiin, joissa lähtötekstit eivät sisällä kiroilua. Jos poistoja ei oteta huomioon, on jokaisessa saksannoksessa suomenkielisen kirosanan yleisin vastine kirosana. Verbi-idiomeja puolestaan on käytetty suomenkielisten kirosanojen vastineina vähiten.

7.1 Kiroilu suomenkielisissä lähtöteksteissä

Aineistoon kuuluvissa suomenkielisissä romaaneissa esiintyy kirosanoja edellä (ks. luku 5.2) eritellyillä rajatuilla alueilla seuraavasti: *Sujut*-romaanissa 45 kappaletta, *Tuntemattomassa sotilaassa* 47 kappaletta ja *Manillaköydessä* 47 kappaletta. Kiroilua ilmaisevia fraseologismeja ei näissä kolmessa teoksessa esiinny lainkaan.

Aineistossa käytetyt kirosanat ovat perinteisiä suomalaisia kirosanoja. Myöhemmässä kirjallisuudessa vahvat kirosanat kuten *vittu* ovat yleistyneet, ja myös perinteisistä kirosanoista on käytössä monenlaisia variantteja (Heikkinen 2016). Tämä osoittaa kirosanoihin kohdistuneen asennemuutoksen, joka on heijastunut myös kirjallisuuden normeihin. Kuitenkin jo 1950-luvun aikaan kirosanoja käytettiin monipuolisesti eri tehtävissä, kuten luvussa kuusi tehdyistä eri teosten analyysistä käy ilmi. Lisäksi huomataan, että suomenkielisissä romaaneissa käytetään lähes ainoastaan uskontoaiheisia kirosanoja. Ulosteariheisia kirosanoja esiintyy myös, mutta nämä sanat ovat selvässä vähemmistössä.

Kirosanojen määrällistä esiintyvyyttä aineistossa ei voida analysoida kovin syvällisesti, koska aineistoa rajattiin, eikä tarkastelussa ollut siis kokonaisia romaaneja yhtä poikkeusta lukuun

ottamatta. Rajauksen perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että Veijo Meren *Manillaköysi*-romaani sisältää kahta muuta aineistoon kuuluvaa romaania huomattavasti vähemmän kirosanoja. Kaksi muuta aineistoon kuuluvaa romaania, *Tuntematon sotilas* ja *Sujut*, sisältävät kiroilua siinä määrin, että niistä oli mahdollista käsitellä vain joitakin lukuja. Tämä osoittaa sen, ettei kiroilu ollut kirjojen julkaisuaikana 1900-luvun puolivälin Suomessa täysin sopimatonta kirjallisuuteen, ainakaan kirjailijoiden itsensä mielestä. Lukeva yleisö kuitenkin esitti joissakin tapauksissa ankaraa kritiikkiä sopimattomasta kielenkäytöstä (ks. esim. luku 6.1).

Voidaan pohtia, vaikuttaako *Manillaköyden* kiroilun määrään se, että kyseessä on Meren esikoisteos. Mahdollisesti aloittelevalla kirjailijalla ei ollut yhtä paljon uskallusta koetella kirjallisuuden normeja kuin myöhemmissä töissään. Toisaalta syy kiroilun vähyyteen saattaa olla myös se, ettei Meri yksinkertaisesti pitänyt sitä sopivana kyseisen romaanin tyyliin.

Erot kiroilun esiintyvyydessä eri romaanien välillä selittyvät osaltaan niiden aihepiireillä, sillä vaikka teoksista jokainen sijoittuu toisen maailmansodan aikaiseen Suomeen, kertovat ne sodan eri vaiheista ja tilanteista. *Tuntematon sotilas* kuvaa koko jatkosodan, joten tilanteita, joissa kirosanoja helposti käytetään, on läsnä koko kirjan ajan. Myös *Sujut*-romaani alkaa varsinaisten sotatapahtumien kuvauksella, mutta enimmäkseen kirjassa kuvataan päähenkilön luvatonta paluuta rintamalta kotiin ja hänen tietään takaisin rintamalle. Rajaukseen sisältyvällä alueella päähenkilö on jäänyt kiinni, ja häntä viedään kuulusteluihin. Tässä erityisen stressaavassa tilanteessa myös kirosanoja esiintyy huomattavasti. *Manillaköydessä* sen sijaan kuvataan lähinnä sotilaiden matkaa rintamalta lomille. Varsinaisia sotatapahtumia kirjassa kuvataan vain henkilöiden kertomien tarinoiden kautta.

Tämän lisäksi kiroiluun ja sen määrään vaikuttavat muiden muassa romaaneissa esiintyvien henkilöhahmojen asema, luonne ja koulutus. Varsinkin *Tuntematon sotilas* on kuuluisa siitä, että se kuvaa tavallisia sotamiehiä. Näiden miesten suista kirosanoja kuullaan huomattavasti useammin kuin upseereiden ja aliupseereiden. Yksi merkittävästi kiroiluun vaikuttava tekijä on myös dialogin runsaus. Linnan romaanissa kerronta rakentuu pitkälti sen varaan, kun taas Meren romaanissa dialogilla ei ole niin suurta roolia.

7.2 Kiroilu itäsaksalaisissa käänöksissä

Tämän tutkielman aineistoon kuuluvat itäsaksalaiset käänökset ovat *Der Wortbruch* ja *Der unbekante Soldat*. Molemmissa saksannoksissa on käytetty kirosanoja melko samoissa määrin, sillä molemmissa suomalaisten kirosanojen käänöksinä on käytetty kirosanaa 13 kohdassa

ja kiro sanojen osuus lisäyksistä on myös melko sama. Molemmista itäsaksalaisissa käännöksissä lisäyksiä on tehty melko vähän, sillä *Der unbekannte Soldat* -käännöksessä niitä on viisi ja *Der Wortbruch* -käännöksessä vain kaksi. Myös verbi-idiomien käyttö kiro sanojen käännöksinä on samaa luokkaa molemmissa käännöksissä, sillä Meren teoksen käännöksessä niitä ei ole lainkaan ja Linnan teoksen käännöksessä kaksi.

Muiden käännös menetelmien osalta saksannokset eroavat toisistaan merkittävästi. *Der Wortbruch* -teoksessa on käytetty kiro sanojen käännöksinä emotiivisia ilmauksia kolme ja kiroilua ilmaisevia fraseologismeja kaksi kertaa. *Der unbekannte Soldat* -käännöksessä sekä emotiivisia ilmauksia että kiroilua ilmaisevia fraseologismeja on käytetty suomenkielisten kiro sanojen käännöksinä yhdeksän kertaa. Suurin ero on kuitenkin saksannoksissa tehdyissä poistoissa, joita on *Der Wortbruch* -teoksessa tehty lähes kaksi kertaa enemmän kuin *Der unbekannte Soldat* -käännöksessä.

7.3 Kiroilu länsisaksalaisissa käännöksissä

Tämän tutkielman aineistoon kuuluvat länsisaksalaiset käännökset ovat *Das Manilaseil* ja *Kreuze in Karelien*. Näissä saksannoksissa käytetyt käännös menetelmät ovat pitkälti samankaltaisia, sillä käännöksinä käytettyjen kiro sanojen ja emotiivisten ilmausten määrät ovat melko samat molemmissa käännöksissä. *Das Manilaseil* -käännöksessä on käytetty kiro sanoja 12 kertaa vastaamaan suomalaisia kiro sanoja ja *Kreuze in Karelien* -käännöksessä puolestaan kiro sanoja on käytetty 16 kohdassa. Emotiivisiin ilmauksiin on päädytty saksannoksissa myös lähes yhtä usein: *Das Manilaseil* -käännöksessä kymmenen ja *Kreuze in Karelien* -käännöksessä kahdeksan kertaa.

Länsisaksalaiset käännökset eroavat toisistaan kiroilua ilmaisevien fraseologismien määrissä. *Das Manilaseil* -saksannoksessa niitä on käytetty 11 kohdassa suomalaisten kiro sanojen käännöksinä, kun taas *Kreuze in Karelien* -käännöksessä vain kolmessa. Suurin ero on kuitenkin käännöksiin tehdyissä lisäyksissä, sillä *Das Manilaseil* -käännökseen on tehty vain kolme lisäystä. *Kreuze in Karelien* -saksannokseen lisäyksiä on tehty 20, ja täten se on aineistoon kuuluvista käännöksistä se, johon lisäyksiä on tehty eniten. Tämä länsisaksalainen käännös on myös saksannoksista ainoa, jossa kiroilua on lähtöteostaan enemmän kiroilua. Tämä ei ole yllättävä tulos, koska kääntäjien tiedettiin lisänneen kyseiseen saksannokseen karkeuksia (ks. luku 5.1.1).

8 Päätelmät

Tässä luvussa esitän analyysin pohjalta tekemiäni päätelmiä. Pohdin, onko aineiston pohjalta mahdollista tehdä eroa tai nähdä yhtäläisyyksiä itä- ja länsisaksalaisten teosten ja tätä myötä maiden kiroilussa. Syytä on kuitenkin miettiä, ovatko mahdolliset analyysissä esille tulevat erot ja yhtäläisyydet enemmän kirjailijoiden ja kääntäjien kuin käännösten julkaisumaiden välisiä.

8.1 Johtopäätökset

Tämän tutkielman tulosten pohjalta ei voida sanoa, että itä- ja länsisaksalaisen käännöskirjallisuuden kiroilu eroaisi merkittävästi. Eri käännösten välillä on eroja ja yhtäläisyyksiä siinä määrin, että jokainen teos voitaisiin linkittää toiseen jonkin seikan perusteella. Voidaan kuitenkin sanoa, että itäsaksalaiseen käännöksiin on tehty vähemmän lisäyksiä kuin länsisaksalaiseen. Ero *Das Manilaseil* -käännöksessä tehtyihin lisäyksiin ei kuitenkaan ole suuri. Mitään yleispäteviä johtopäätöksiä ei voida vetää siitäkään syystä, että aineisto on niin suppea. Luotettavat yleistävissä olevat johtopäätökset vaativat tutkimusta laajemmalla aineistolla, jolloin yksittäisten kääntäjien kirosanoihin kohdistuvien mielipiteiden ja näkemysten merkitys saadaan minimoitua.

Suomenkielisten kirosanon saksantamisessa on tämän aineiston perusteella monta eri käännös menetelmää. Suomenkielinen kirošana voidaan kääntää saksankielisellä kirosanalla tai kiroilua ilmaisevalla fraseologismilla. Vaihtoehtoisesti kiroilu voidaan korvata tunteet välittävällä emotiivisella ilmauksella. Myös verbi-idiomeja käytetään suomenkielisten kirosanon käännöksinä, ja niitä jätetään paljon myös kokonaan kääntämättä. Aineistossani näistä yleisin menetelmä on poisto, jota on käytetty aineiston neljästä saksannoksesta kolmessa eniten kirosanon käännös menetelmänä. Vähiten puolestaan on käytetty verbi-idiomeja suomenkielisten kirosanon vastineina. Kun tuloksia verrataan Keisalan (2010) tutkielmaan huomataan, että molempien töiden aineistossa poistot ovat merkittävässä roolissa. Keisalan aineistossa nimittäin suomesta saksaan käännettäessä kirosanailmausten määrä väheni 40 % ja samalla niiden kirjo kapeni, sillä suomenkielisissä lähtöteoksissa erilaisia kirosanailmauksia oli 13, mutta saksankielisissä käännöksissä vain kuusi (Keisala 2010: 90). Lisäksi Keisalan aineistossa suomenkielisten lähtötekstien ja saksankielisten käännösten kirosanailmausten aiheena oli kummassakin luokassa selvässä enemmistössä uskonto (mts. 91), ja sama oli havaittavissa myös omassa aineistossani.

Näiden kahden työn vertailussa on otettava huomioon niiden eroavaisuudet. Keisala nimittäin tutki kirosanailmauksia ja niiden kääntämistä nykykirjallisuudessa. Myös aineistona käytetyt genret eroavat toisistaan, sillä Keisalan aineisto koostui dekkareista. Samalla vertailu on kuitenkin kannattavaa, koska se mahdollistaa vertailun eri aikakausina ja eri kirjallisuuden genreissä. On kiinnostavaa huomata, että yhä nykypäivänä kiro sanojen kääntämisessä turvaututaan usein poistoon.

Valitsemani tutkimusmenetelmä oli käännösvetäily, jonka suoritin käsin tehtyjen taulukoiden avulla. Menetelmävalinta oli onnistunut, vaikka se on altis inhimillisille virheille. Tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa on siis hyvä muistaa, että on mahdollista, etten ole löytänyt aineistooni kuuluvista romaaneista kaikkia niissä esiintyviä kiro sanoja ja kiroilua ilmaisevia fraseologismeja. Lisäksi jos joku toinen henkilö tekee tutkimuksen uudelleen, saattaa tuloksiin vaikuttaa henkilökohtaiset mielipiteet kiro sanoista ja niiden määrittämisestä. On huomattava myös, että aineistoon kuuluvien romaanien välillä on muitakin eroja kuin pelkästään kääntäjä ja julkaisumaa.

8.2 Jatkotutkimus

Tutkimusta tästä aiheesta voisi jatkaa esimerkiksi erikielillä lähtöaineistolla. Antaisivatko siis esimerkiksi ruotsinkielisten romaanien saksannokset samankaltaisia tuloksia kiro sanakäännösten osalta? Tai onko ruotsinkielisiä romaaneja ylipäätään käännetty erikseen Itä- ja Länsi-Saksaan? Tässä on jo kaksi eri suuntaa tutkimukselle: ensinnäkin lähtökielen vaikutus kiro sanojen ja kiroilua ilmaisevien fraseologismien käännöksiin ja toiseksi itä- ja länsisaksalaisen käännöskirjallisuuden lähtökirjallisuuden tutkimus. Ensimmäiseksi kuitenkin tutkimusta tulisi jatkaa laajemmalla aineistolla, jonka pohjalta voisi vetää yleistettävämpiä johtopäätöksiä jaetun Saksan kiroilusta. Lisäksi käännoßsaksan rinnalle voisi nostaa alkuperäissaksan ja tutkia, eroaako saksalainen käännoßkirjallisuus alun perin saksaksi kirjoitetusta kirjallisuudesta kiro sanojen ja kiroilua ilmaisevien fraseologismien osalta.

Jos tutkimusta jatkaisi suomi–saksa kieliparissa, olisi mielenkiintoista tutkia, vaikuttaako käännoßsuunta kiro sanojen käännöksiin. Olisiko siis saksalaisten romaanien suomalaisista käännoßsistä löydettävissä tämän tutkimuksen tuloksista poikkeavia tuloksia? Kiro sanojen kääntämisen tutkimusta voisi myös rajoittaa konteksteihin, joissa puhutaan saksalaisista sotilaista. *Sujut-ro-*

maanin käänöksessä on kahdessa kohdassa tehty poisto, kun keskustelun aiheena olivat sak-salaiset sotilaat, ja olisi mielenkiintoista tutkia, onko kyseessä yleisempi menetelmä kyseisessä kontekstissa vai ovatko poistot vain sattumaa.

Aineisto

Linna, Väinö 1955. *Kreuze in Karelien*. SM Bücher. Köln-Marienburg. (Kääntänyt Karl-Heinz Bolay ja Rolf Schroers).

Linna, Väinö 1973 [1971]. *Der unbekannte Soldat*. 2. painos. Verlag Volk und Welt. Berlin. (Kääntänyt Alfred Otto Schwede).

Linna, Väinö 2005 [1954]. *Tuntematon sotilas*. 61. painos. WSOY. Porvoo-Helsinki-Juva.

Meri, Veijo 1964. *Das Manilaseil*. Carl Hanser Verlag. München. (Kääntänyt Anselm Hollo).

Meri, Veijo 1969. *Der Wortbruch*. Verlag Volk und Welt. Berlin. (Kääntänyt Richard Semrau).

Meri, Veijo 2007 [1957]. *Manillaköysi*. Otava. Helsinki.

Meri, Veijo 2007 [1961]. *Sujut*. Otava. Helsinki.

Lähteet

Achilles, Ilse & Pighin, Gerda 2008. *Vernäht und zugeflixt! – Von Versprechern, Flüchen, Dialekten & Co*. Dudenverlag. Mannheim.

Andersson, Lars-Gunnar 2001. *Fult språk – Svordomar, dialekter och annat ont*. 15. painos. Carlssons. Stockholm.

Andersson, Lars & Trudgill, Peter 1990. *Bad Langage*. Blackwell. Oxford.

András, Angelika 2015. Alfred-Otto-Schwede-Bibliothek: Schwede-Bibliothek in Haynsburg eröffnet. *Mitteldeutsche Zeitung*. Saatavilla <http://www.mz-web.de/zeitz/alf-red-otto-schwede-bibliothek-schwede-bibliothek-in-haynsburg-eroeffnet-903640>. Luettu 10.3.2017.

Battistella, Edwin 2005. *Bad language: are some words better than others?* Oxford University Press. Oxford, New York. Saatavilla <https://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/reader.action?docID=3051956&query=>. Luettu 25.1.2018.

Broder, Sven 2010. Fluchen, aber bitte richtig. *Beobachter* 1. Saatavilla www-muodossa: http://www.beobachter.ch/familie/artikel/malediktologie_fluchen-aber-bitte-richtig/. Luettu 9.5.2017.

Chesterman, Andrew 2007. Kääntämisen normit. Riikonen, H.K.; Kovala, Urpo; Kujamäki, Pekka; Paloposki, Outi (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. SKS. Helsinki. 357–364.

Enell-Nilsson, Mona & Hjort, Minna 2013. ”Fuck sådant.” Snabba cash-romaanin monikielisyysvoima- ja haukkumasanoista sekä niiden suomen-, saksan- ja englanninkielisistä käännöksistä. Kivilehto, Marja, Ruokonen, Minna ja Salmi, Leena (toim.), MikaEL. *Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu. Electronic proceedings of the KäTu symposium on translation and interpreting studies. Vol. 7*. 95–110. Saatavilla pdf-muodossa: https://www.sktl.fi/@Bin/319340/Enell-Nilsson%20ja%20Hjort_MikaEL_2013.pdf. Luettu 9.5.2017.

Fleischer, Wolfgang 1997. *Phraseologie der Deutschen Gegenwartssprache*. 2., durchgesehene und ergänzte Auflage. Niemeyer. Tübingen.

Heikkinen, Anu 2016. *Vittu on myöhempi tulokas – kirosanat suomalaisessa kirjallisuudessa*. Saatavilla www-muodossa: <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/10/07/vittu-myohempi-tulokas-kirosanat-suomalaisessa-kirjallisuudessa>. Luettu 28.1.2017.

Hietasaari, Marita 2016. *Sodan muisti – Talvi-, jatkosota ja lapinsota 2000-luvun historiallisessa romaanissa*. BJT Finland Oy. Helsinki.

Hjort, Minna 2006. Kirosojen valikoituminen audiovisuaaliseen ja kaunokirjalliseen tekstiin. *Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi XXVI*. Vaasa 11.–12.2.2006. Vaasan yliopiston käännösteorian, ammattikielten ja monikielisyyden tutkijaryhmän julkaisu. N:o 33. Vaasan yliopisto. Vaasa. 74–84.

Hjort, Minna 2007a. Kiroso vai voimasana ja muita karkeita terminologisia pohdintoja. *Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet. VAKKI-symposium XXVII*. Vasa 9–10.2.2007. Vaasan yliopiston käännösteorian, ammattikielten ja monikielisyyden tutkijaryhmän julkaisu. N:o 34. Vaasan yliopisto. Vaasa. 63–75. Saatavilla pdf-muodossa: http://www.vakki.net/publications/2007/VAKKI2007_Hjort.pdf.

Hjort, Minna 2007b. Käännetäänkö kirosana niin kuin se on? Kirosanakyselyn satoa. *Kääntäjä* 2. 8.

Hjort, Minna 2007c. Perkele – eräästä ärräpäystä. *Kieliviesti* 3. 23–24.

Hjort, Minna 2014. Perkele – A literary companion – A glimpse at the function and frequency of the Finnish swearword in translated and non-translated contemporary fiction. Rathje, Marianne (toim.), *Swearing in the Nordic Countries – Copenhagen 6 December 2012*. Dans Sprognavn 2014. 125–149.

Itkonen, Uolevi 2001. Väinö Linna. Nevaluoma, Kari-Otso (toim.), *Kotimaisia sotakirjailijoita*. BTJ Kirjastopalvelut. Helsinki. 113–120.

Juva, Kersti 2013. *Rumista sanoista*. Saatavilla www-muodossa: https://www.kotus.fi/?8958_m=9941&s=4333. Luettu 9.5.2017.

Keisala, Kaisu 2010. *Scheiß mich an! – Perskules! Kraftausdrücke und deren Übersetzungen in der deutsch- und finnischsprachigen Gegenwartsliteratur*. Helsingin yliopisto, Nykykielten laitos, Germaaminen filologia (kääntäjälinja), pro gradu -tutkielma.

Laine, Pia 2010. Voi öylätti soikoon! Kiroilemisen universaali taide. *Maailman Kuvalehti Kumppani* 7–8. Saatavilla www-muodossa: <http://www.maailmankuvalehti.fi/node/7758>. Luettu 10.5.2017.

Laurila, Tuulikki 2012. *Brücken zum Text. Die Paratexte der Kalevala-Verdeutschungen*. Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta, nykykielten laitos, germaaminen filologia, pro gradu -tutkielma. Saatavilla pdf-muodossa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/31476/brckenzu.pdf?sequence=1>. Luettu 10.5.2017.

Leppihalme, Ritva 2007. Kääntäjän strategiat. Riikonen, H.K.; Kovala, Urpo; Kujamäki, Pekka; Paloposki, Outi (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. SKS. Helsinki. 365–373.

Liimatainen, Annikki 2009. Rutiini-ilmaisujen kääntämisen problematiikkaa. Enell-Nilsson, Mona & Nissilä, Niina (toim.). *VAKKI Symposium XXIX. Kieli ja valta*. Vaasa 13.–14.2.2009. Vaasan yliopiston käännosteorian, ammattikielten ja monikielisyyden tutkijaryhmän julkaisut. N:o 36. Vaasan yliopisto. Vaasa. 263–274.

Liimatainen, Annikki 2011a. Das Problem der Übersetzbarkeit von Fluchformeln. Pamies, Antonio; Nadal, Lucía Luque; Bretaña, José Manuel Pazos (toim.), *Multi-Lingual Phraseography: Second Language Learning and Translation Applications*. Schneider Verlag Hohengehren. Baltmannsweiler. 265–272.

Liimatainen, Annikki 2011b. Ach du Donnerchen! – Voi herran pieksut! – Zur Wiedergabe der emotiven Formeln in deutschen und finnischen Übersetzungen. Hyvärinen, Irma ja Liimatainen, Annikki (toim.), *Beiträge zur pragmatischen Phraseologie*. Peter Lang. Frankfurt am Main. 113–145.

Lilja, Pekka 1984. *Väinö Linnan Tuntematon sotilas konfliktiromaanina. Normistojen taistelu*. Jyväskylä Studies in the Arts 21. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Lindfors, Jukka 2013. *Anselm Hollo oli Suomen etäispäätte beat-runouteen*. Saatavilla www-muodossa: <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/01/30/anselm-hollo-oli-suomen-etaispaate-beat-runouteen>. Luettu 10.5.2017.

Lindstedt, Risto 2004. *Väinö Linna – Kansakunnan puhemies*. WSOY. Porvoo-Helsinki-Juva.

Ljung, Magnus 1984. *Om svordomar i svenskan, engelskan och arton andra språk*. Akademi-litteratur. Stockholm.

Maamies, Sari 2008. Mikä on aggressiivi? *Kielikello* 1. Saatavilla www-muodossa: <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=1890>. Luettu 26.4.2018.

Nenonen, Marja 2002. *Idiomit ja leksikko. Lausekeidiomien syntaksisia, semanttisia ja morfologisia piirteitä suomen kielessä*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 29. Joensuun yliopisto. Joensuu.

Nummi, Jyrki 1993. *Jalon kansan parhaat voimat – Kansalliset kuvat ja Väinö Linnan romaanit Tuntematon sotilas ja Täällä Pohjantähden alla*. WSOY. Porvoo-Helsinki-Juva.

Nummi, Jyrki 2016 [1997]. *Linna, Väinö (1920–1992)*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, biografiakeskus. Saatavilla www-muodossa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/701/>. Luettu 6.2.2017.

Nübling, Damaris & Vogel, Marianne 2004. Fluchen und Schimpfen kontrastiv. Zur sexuellen, krankheitsbasierten, skatologischen und religiösen Fluch- und Schimpfwortprototypik im Niederländischen, Deutschen und Schwedischen. *Germanistische Mitteilungen* 59. 19–33.

Otava.fi. <http://otava.fi/kirjailijat/veijo-meri/#.WH3FdH1MbSM>. Luettu 2.2.2017.

Paavilainen, Mona 2010. *Fucking helvetin Scheiße – Kiro sanoista ja niiden kääntämisestä Irvine Welshin Trainspottingissa*. Tampereen yliopisto, Kieli- ja käännöstieteiden laitos, Käännöstiede (saksa), pro gradu -tutkielma.

Raddatz, Fritz J. 2001. Abgewickelt. Der Verlag Volk und Welt ist tot. *Zeit Online*. Saatavilla www-muodossa: http://www.zeit.de/2001/13/200113_abgewickelt.xml. Luettu 26.4.2018.

Rathje, Marianne (toim.) 2014. *Swearing in the Nordic Countries – Copenhagen 6 December 2012*. Dans Sprognavn 2014.

Saarländische Biografien. *Bolay Karl Heinz*. Saatavilla www-muodossa: <http://www.saarland-biografien.de/Bolay-Karl-Heinz>. Luettu 10.5.2017.

Sihvo, Hannes 2016 [1999]. *Meri, Veijo (1928–2015)*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, biografiakeskus. Saatavilla www-muodossa: <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/4829/>. Luettu 18.1.2017.

Sihvo, Hannes & Turunen, Risto 1998. *Veijo Meri – Täynnä liikettä*. SKS. Helsinki.

SKTL 2013. *Palkittu runouden kääntäjä Anselm Hollo kuollut*. Saatavilla www-muodossa: <https://www.sktl.fi/?x18668=176841>. Luettu 10.5.2017.

Sosa Mayor, Igor 2006. *Routineformeln im Spanischen und im Deutschen. Eine pragmalinguistische kontrastive Analyse*. Praesens Verlag. Wien.

Stöckmann, Britta 2014. *Stephen Kings It in Translation: Die Übersetzungen von Tabuwörtern in der Umgangssprache der Kinder im Roman – Sieben Sprachen im Vergleich*. Peter Lang GmbH. Frankfurt am Main.

Thurm, Frida 2012. Literatur des Sturm und Drang (1767-1790). *Zeit Online*. Saatavilla www-muodossa: <http://blog.zeit.de/schueler/2012/02/15/thema-literatur-des-sturm-und-drang-1767-1790/>. Luettu 9.5.2017.

Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko 2007. Puhuttu kieli kaunokirjallisuuden suomennoksissa. Riikonen, H. K.; Kovala, Urpo; Kujamäki, Pekka ja Paloposki, Outi (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. SKS. Helsinki. 387–400.

Tiittula, Liisa & Nuolijärvi, Pirkko 2013. *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa*. SKS. Helsinki.

Toury, Gideon 1995. *Descriptive translation studies and beyond*. J. Benjamins. Amsterdam & Philadelphia. Saatavilla: <https://ebookcentral-proquest-com.helios.uta.fi/lib/tampere/reader.action?docID=673082&query=>. Luettu 22.1.2018.

Tuntematonsotilas2017.fi. <http://www.tuntematonsotilas2017.fi/>. Luettu 2.2.2017.

Varpio, Yrjö 1979. *Pentinkulma ja maailma: Tutkimus Väinö Linnan teosten kääntämisestä, julkaisemisesta ja vastaanotosta ulkomailla*. WSOY. Porvoo-Helsinki-Juva.

Varpio, Yrjö 1980. Sensuroitiinko Tuntematon sotilas? Varpio, Yrjö (toim.), *Väinö Linna – Toisen tasavallan kirjailija*. WSOY. Porvoo-Helsinki-Juva. 82–93.

Varpio, Yrjö 2006. *Väinö Linnan elämä*. WSOY. Porvoo.

Verlagsarchiv Volk & Welt. *Archivdatenbank der Akademie der Künste*. Saatavilla *www-muodossa*: <https://archiv.adk.de/bigobjekt/37035>. Luettu 26.4.2018.

VISK. *Ison suomen kieliopin verkkoversio*. Saatavilla: <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>. Luettu 12.4.2018.

Ylikoski, Heino 2008. *Väinö Linnan 'Tuntemattoman sotilaan' puhutun kielen funktioita*. Jyväskylän yliopisto, taiteiden ja kulttuurintutkimuksen laitos, kirjallisuus, pro gradu -tutkielma.

Sanakirjat

Böger, Joachim, Diekmann, Helmut, Lenk, Hartmut, Schröder, Caren & Kärnä, Aino 2013. *Suomi-saksa-suomi-sanakirja*. 14. painos. Sanoma Pro Oy. Helsinki.

Duden 2008. *Duden Redewendungen. Wörterbuch der Deutschen Idiomatik*. 3. painos. Dudenverlag. Mannheim.

Duden 2011. *Deutsches Universalwörterbuch*. 7. painos. Dudenverlag. Mannheim.

Häkkinen, Kaisa 2013. *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. 6. painos. Sanoma Pro Oy. Helsinki.

Kempcke, Günter 2000. *Wörterbuch Deutsch als Fremdsprache*. de Gruyter. Berlin.

Kielitoimiston sanakirja 2017. *Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. Saatavilla: <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>.

Korhonen, Jarmo 2001. *Alles im Griff. Homma hanskassa. Saksa-suomi-idiomisanakirja. Idiomwörterbuch Deutsch-Finnisch*. WSOY. Helsinki.

Sadeniemi, Matti (toim.) 1983. *Nykysuomen sanakirja*. 8. painos. WSOY. Porvoo-Helsinki-Juva.

Tammi, Jari 2007. *Suuri kirosanakirja*. 3. laitos. WSOY. Porvoo-Helsinki-Juva.

Tammi, Jari 2016. *Suuri kirosanakirja*. 4. laitos. Pikku-idis. Helsinki.

Liitteet

Liite 1. Taulukko *Tuntemattoman sotilaan* kirosanoista ja niiden käänöksistä

<i>Tuntematon sotilas</i> (s. 189–248)	<i>Kreuze in Karelien</i> (s. 163–213)	<i>Der unbekante Soldat</i> (s. 210–274)
– No tuurii onkii näät kahe-laist. (...) Mut ai hitto ku tuo tankki ajaskii vähä lähemmäks. Siin on miinoi näät. (s. 190)	»Jaja, das Glück ist ungleich verteilt in der Welt«, philosophierte Rokka. »Der eine kommt durch, der andere nicht. Lehto ist nicht durchgekommen. Wenn doch bloß der verdamnte Panzer etwas näher herankriechen würde, der ginge schon hoch auf unseren Minen.« (s. 164)	„Ja, ja, das is nun mal der Lauf der Welt“, sagte Rokka. "Der eine hat Schwein, der andre hat Pech. Der Lehto hat Pech gehabt... Wenn dieser Panzer doch bloß ‘n bißchen näher käme. Dann würde er auf die Minen fahren.“ (s. 211)
– Älkää pojat suotta ampuko! kuiskaili Rokka. Ai perkele , tule vähä lähemmäks. Ei paljo... tule kolme metrii. Ei hää pahalaine tule. (...) (s. 190–191)	»Nicht ohne Not schießen, Kameraden«, flüsterte Rokka. »Ei, komm doch etwas näher heran, du Teufel . Gar nicht so viel muß es sein, drei Meter vielleicht. Aber nein, der will nicht. (...)« (s. 165)	„Nicht unnötig schießen, Jungs!“ flüsterte Rokka. ”Komm ruhig noch ‘n bißchen näher ran, du Satansbraten! Gar nich sehr viel... nur noch drei Meter! Der Hund macht’s nich! (...)“ (s. 212)
Suden Tassu katseli pitkään äänettömänä palavaa vaunua ja kuiskasi sitten: – Hitonlaine kuolema se on tuokii. (s. 192)	Bärenklaue schloß seine lange, schweigende Betrachtung des brennenden Panzers mit der geflüsterten Bemerkung ab: »Kein	Wortlos betrachtete Wolf-sauge das brennende Unge-tüm, dann flüsterte er: „Kein schöner Tod... das da!“ (s. 213)

	angenehmer Tod, denk‘ ich, das da.« (s. 166)	
– Älä kuule Tassu ala tääl sää- littelemää. Tää ei kuule oo mikkää pyhäkoulu. Tääl pittää tappaa nii jot hitto . (...) (s. 192)	»Die brauchst du nicht groß zu bedauern, Klaue, wir sind hier nicht im Kon- firmandenunterricht. Man muß sich eben durch die Hölle schlagen . (...)« (s. 166)	”Na, nun bedaure die noch, Klaue! Wir sind hier nich in der Sonntagsschule. Hier muß man nur totschiagen, Teufel noch mal . (...)” (s. 213)
– Enhä mie sillä puhunt... Ei- vätkä nuo taija olla ainuvat. Hitto ko mie oon seurant tuota pehkoo. Mut tyhjä taitaa olla. (s. 192)	»Schon gut, das meine ich ja nicht – und sie waren nicht die einzigen. Ich hab‘ ein bißchen lange hier ge- standen und in die Büsche geschaut. Scheint aber leer zu sein.« (s. 166)	”So hab ich das auch nicht ge- meint... Waren ja auch nicht die einzigen. Teufel , ich hab zu lange in das Gebüsch dort geglotzt. Scheint aber nie- mand drinzustecken.” (s. 213)
– Mää vaan ihmettelen tätä kauhiast. (...) Kuis kuallu voi ampua ittiäs? Ei jumalaut . Nyt mää ole hämmästyny. (...) (s. 193)	»Ich wundere mich bloß ein bißchen. (...) Ein Toter, der sich selbst erschießt? Zum Staunen, nicht wahr? (...)« (s. 167)	„Da komm ich aus dem Stau- nen nicht raus. (...) Wie kann ein Gefallener sich selber er- schießen? Herrgott! Da staun ich und staun ich. (...)” (s. 214)
– Saatanat ... sinne menitte sorkkiin. Nyt sen näätte. (s. 195)	» Verdamnte Idioten! Jetzt habt ihr die Besche- rung! Seht euch das an!« (s. 168)	” Verdamnte Idioten... wa- rum mußtet ihr da rumsto- chern? Nun habt ihr die Be- scherung!” (s. 217)
– Jumalaut! Lakka haas- kamast niit kutei! Niit ei piissa präiski pisin taivast. (s. 197)	»Hör um Himmels willen auf, Patronen zu vergeu- den. Wir haben verdammt	„ Himmelherrgottnochmal , hör auf, die Patronen zu ver- geuden! Wir haben nicht so viel, daß wir Löcher in den

	nicht so viel, daß wir Löcher in die Wolken schießen könnten.« (s. 170)	Himmel ballern können!“ (s. 219)
– Piä leipäläpes kiinni! Pahainen alikessu. Kus noussu peähän. (s. 197)	»Halt’s Maul, du dämlicher Kapo! Du hast wohl Pisse im Hirn? « (s. 171)	”Halt die Fresse, dreckiger Unter. Dir ist wohl die Pisse in’n Kopp gestiegen , was?“ (s. 219)
Vähän aikaa hän hoki: Ei jumalaut . ei jumalaut , ymmärtämättä mitä hän hokemallaan tarkoitti. (s. 200)	Eine Weile murmelte er sich selbst zu: » Gott noch mal, Gott noch mal... «, ohne zu fassen, was er redete. (s. 173)	Eine Weile murmelte er vor sich hin: „Nein, Herrgott noch mal , so was... Nein, Herrgott... “, ohne selbst zu begreifen, was er damit sagen wollte. (s. 223)
– Kuinka kävi? Ai perkele . Loman saisivat antaa. (...) (s. 201)	»Wie ging das zu, zum Teufel? Dafür ist Urlaub fällig! (...)« (s. 174)	” Teufel noch mal , wie ging denn das zu? Das ist ja Urlaub fällig! (...)“ (s. 223)
– Mää en tiär mittä. (...) Voi jumalaut et mää pelkäsi! (...) (s. 201)	»Ja, ich weiß nichts, absolut nichts. (...) Himmel , so ein Schiß hatte ich! (...)« (s. 174)	”Weiß selber nicht. (...) Herrgott , hatte ich Angst! (...)“ (s. 223)
– (...) Ei perkele . Mää verä luuku auki. (s. 202)	»(...) Teufel , ich zieh jetzt die Luke hoch!« (s. 174)	„(...) Teufel , dann mach ich eben den Deckel auf.“ (s. 224)
– Ei jumalaut poja! Kyl mää ole senttä aika poika. (...) (s. 202)	» Lieber Gott , Kinder, ich bin doch ein Mordskerl. (...)« (s. 174)	„ Donnerwetter , Jungs, bin ich doch ‘n Mordskerl! (...)“ (s. 224)

<p>– (...) Mutta toi ny perkeleelinen raato on kun pitelee vieläkin kiväärintukista. An tänne vaan, kuma katton onko sielä makasiinissa panoksia. No jumalauta. Kyllä mun ny vielä sentään kuolleelle pärjäämän pitäs. (...) (s. 205)</p>	<p>»(...) Aber das hier ist doch ein verdammtes Aas, wie der den Kolben noch festhält. Gib schon her. Muß kontrollieren, ob du noch Patronen im Magazin hast. Verdammt noch mal, werd‘ doch noch mit einem Toten fertig wer‘n. (...)« (s. 177)</p>	<p>„(...) Mensch, wie das Aas hier den Kolben noch festhält! Na, gib schon her, damit ich mal nachsehen kann, ob du noch Patronen im Magazin hast. Teufel noch mal, ich wird doch wohl noch mit ‘nem Toten fertig werden! (...)“ (s. 227)</p>
<p>– Täytyy vaihtaa teräsvöihin. Nää kangasvyöt on semmosia perkeleen räntiä. (...) (s. 205)</p>	<p>»Wir müssen auf Stahlbänder umgurten. Diese Stoffbänder sind ja reine Lumpen. (...)« (s. 177)</p>	<p>„Müssen auf Stahlbänder umgurten. Diese Stoffgurte sind ja bloß noch erbärmliche Fetzen. (...)“ (s. 228)</p>
<p>– Älä hitto, mis silviisii on? Rokka oli kuullut Lahtisen puheen lopun ja heitti kysymyksensä viekkaasti hymyillen. (s. 205)</p>	<p>»Donnerwetter, was du nicht sagst. Und wo soll das sein?« Rokka hatte den Schluß von Lahtinens Redeschwall gehört und setzte ein lustiges Lächeln zu seiner Frage auf. (s. 177)</p>	<p>„Teufel noch mal – wo haben se denn die?“ fragte Rokka, der Lahtinens letzte Worte gehört hatte, und lächelte durchtrieben. (s. 228)</p>
<p>– Kato hitto. Joha mie keräsin mut viel soppii. Poja hitot hyö leipää ja merkkilöit etsiit, mut patruunoist hyö ei huolehi. (...) (s. 206)</p>	<p>»Nicht schlecht! Ich hab‘ auch schon gehamstert, aber ich hab‘ noch Platz für ‘n Paar. Meine Leute organisieren ja bloß Brot und Abzeichen, die scheißen was auf Patronen. (...)« (s. 177)</p>	<p>„Donnerwetter! Hab ja auch schon einige beisamm‘, aber unterbringen kann ich noch allerlei. Meine Jungs organisieren ja bloß Brot un Abzeichen, um Patronen kümmern die sich nich. (...)“ (s. 228)</p>

– Kyl sie ossaat, kuule. (...) Hittook hyö uteloot kaikenlaisii... (s. 216)	»Du kannst ganz gut. (...) Wer hat sie auch gebeten, so neugierig zu sein.« (s. 187)	„Du bis auf Draht, Alter, muß man dir lassen. (...) Warum sin sie auch so neugierig... (...)“ (s. 240)
– Hmy... niin tässä. Sen helvettiä kyselen. (s. 217)	»Hm, jaa – das heißt, natürlich, verflucht! « (s. 188)	„Natürlich – verdammst noch mal! “ (s. 241)
– Mäne helvettiin! (s. 217)	»Hau bloß ab!« (s. 188)	„Ach, geh zum Teufel! “ (s. 241)
– Tuo perkele se vielä niistä liekin monelta pojalta. (s. 220)	»Hier wird noch manchem die Puste ausgehen, verdammst! « (s. 190)	„ Verdammt noch mal , hier wird noch manchem das Lebenslicht ausgeblasen!“ (s. 244)
– Ei jumalauta . Meitä ei tietenkään päästetä kaupunkiin. (s. 220)	» Verfluchte Saubande. Uns lassen sie natürlich nicht in die Stadt.« (s. 190)	„ Verdammt Mist! Uns lassen sie natürlich nicht rein in die Stadt!“ (s. 245)
– Tuolle mie anna hiton . Käkisalmin ku ois tuossa! (s. 222)	»Das ist mir völlig Wurscht. Ich gäb‘ was drum, wenn es Käkisalmi wäre.« (s. 192)	„Is mir schietegal . Ja, wenn‘ s Käkisalmi wäre!“ (s. 247)
– (...) Mun kutitta nahkan niin perkelest . (...) (s. 223)	»(...) Verflucht , wie mir das Fell juckt. (...)« (s. 192)	„(...) Mir juckt das Fell zum Gotterbarmen. (...)“ (s. 247)
– Kuulet sie, Koskela, mitä nuo hurjat haastat. Hyö tekkööt kapinaa. Mitä hitto sie tiet? (s. 223)	»Hast du gehört, Koskela, was die jungen Marschierer hier angeben? Die wollen meutern. Was sagst du dazu?« (s. 193)	„Koskela, hast du gehört, was diese Blödköpfe quasseln? Das klingt ja nach Meuterei. Was sagst du dazu?“ (s. 248)

<p>– Koita nyt perkele kävellä vähän ittekin, sanoi toinen raahaajista hänelle. (s. 225)</p>	<p>»‘dammt noch mal, versuch ‘n bißchen, deine eigenen Latschen zu gebrauchen«, sprach ihm einer der Leute zu. (s. 195)</p>	<p>”Versuch doch selber mal ‘n bißchen zu gehn, verdammter Hund“, sagte der eine der beiden Männer. (s. 250)</p>
<p>– Me helvetiin! Me ollaan kapteenin komennossa ja silloin ei lutit määräile. (s. 226)</p>	<p>»Piß in ‘n Wind! Uns kommandiert ein Hauptmann, da hat so ‘n kleiner Oberleutnant nischt zu melden!« (s. 195)</p>	<p>„Hau ab, Mensch! Wir stehn unter dem Kommando eines Hauptmanns, da hat so ‘n Würstchen von Leutnant nichts zu melden.“ (s. 251)</p>
<p>– Porukan vanhimmat mieh... mutta meinaan kärjessä on kuljettu... Vieljärvellä saa-tana... Ei menny meinaan, kessu, mutta minä sanon perkele anna se konepistooli... kahdeksantoista raatoo jäi... (s. 227)</p>	<p>»Die ältesten im ganzen Haufen – aber immer vorne, siehste – bei Vieljärvi, verfluchte Scheiße! Er hatte die Hosen voll, der Kapo, aber ich sagte, verflucht noch mal, gib die MPi her. Achtzehn Leichen, siehst’s, Kinner-spiel.« (s. 196)</p>	<p>„Wir sind die ältesten vom ganzen Haufen... aber immer an der Spitze, mußt du wissen... bei Vieljärvi, Teufel noch mal... Er wollte nicht, der Unter, denk dir... aber ich sagte: Teufel noch mal, her mit der MPi... achtzehn Kadaver blieben liegen...“ (s. 252)</p>
<p>– (...) Sellane hiton riesa siint oiskii syntynt jot myö ei ois päästy irti parrii viikkoo. (s. 232)</p>	<p>»Ist ja nicht die wahre Liebe für erwachsene Männer, vor so ‘ner Vogel-scheuche zu türmen. Aber ich hab‘ nich die Laune, im Kittchen zu hocken wegen so ‘nem Pinsel. Das wär‘n dickes Ding geworden, hätt‘n paar Wochen abgesetzt.« (s. 200)</p>	<p>„Is ja nich gerade die richtige Hochzeit für erwachsene Männer, vor so ‘nem Heini davonzulaufen, aber ich hab keine Lust, seinetwegen im Bau zu landen. Das wär‘n dicker Hund gewesen, unter vierzehn Tage wärn wir nicht davongekomm.“ (s. 257)</p>

– Jumalaut , ei mailmas varma ol toist semmost! (...) (s. 234)	» Herrgott , so eine gibt's kein zweites Mal auf der Welt. (...)« (s. 202)	„Mensch, alle Wetter ... So eine gibt's kein zweitesmal auf der Welt! (...)“ (s. 260)
– Ala tanssimaa, se kuule kieputtaa murheet hitoil . (s. 236)	»Tanz lieber, dann wirst du munter werden.« (s. 204)	„Tanz doch... dann wirst du gleich ein bißchen froher!“ (s. 263)
– Työ hitot tään alotitta. (...) (s. 237)	»Wer hat denn angefangen, he? (...)« (s. 204)	„Ihr habt doch angefangen! (...)“ (s. 263)
– Älä hitto . Jokkanti! sano Rokka, sillä se oli hänen lempilevynsä. (s. 238)	»Nein, zum Teufel! Nimm die Joggandi!« (s. 205)	„Nein, zum Teufel , nimm Joggandi.“ Das war Rokkas Lieblingsplatte. (s. 264)
– Silviisii... silviisii. (...) Ai hitto , mite tuo tyttö on kerkiä. (s. 239)	»So, ja – so is's richtig! Da, Jungs! Verdammt , hat die Schwung!« (s. 206)	„So, ja... jawohl! (...) Teufel noch mal , wie flink das Mädchen is!“ (s. 265)
– (...) Mää en jumalaut piittaa mistä! (s. 240)	»(...) Interessiert mich 'n Fatz , interessiert mich das!« (s. 207)	„(...) Interessiert mich 'nen Dreck , verdammt noch mal!“ (s. 266)
– Pjerkele... pjerkele... (s. 241)	» Pjerkele – pjerkele... Satanshund – Satanshund...« (s. 207)	„ Pjerkele... pjerkele... “ (s. 267)
– Ei hitto . Miun kohast tuo ei käy. (...) (s. 243)	»Nix da, kommt gar nicht in Frage. (...)« (s. 209)	„Den Teufel werd ich! Das kommt überhaupt nich in Frage. (...)“ (s. 269)
– Älä, kuule, älä sie ukko käy isottelemaa miul! (...) Luulet sie helveti hevosmies jot mie alan tääl hyppii siun eessäis alokkaihe viisii? (s. 243)	»'s wär' schon besser, wenn so Bürschchen wie du sich nich so aufbliesen. Du weiß' doch, was passiert, wenn wir 'n kleinen	„Hör mal, 's wär besser, wenn so'n Bursche wie du sich nich so aufblasen täte! Du kannst dir doch wohl denken, wie das endet, wenn wir zwei mal 'nen

	Ringkampf veranstalten, wir zwei? Muß‘ nich denken, du könn‘st mich wie ‘n grün‘n Hüpfen behandeln, du Kasernenbulle!« (s. 209)	kleinen Gang miteinander machen? Glaubst du dämlicher Pferdeknecht etwa, ich spring hier vor dir rum wie ‘n Rekrut?“ (s. 269)
– Kuulit sie vääpel? Minnuu rangaistii. Neljä vuorokautta työtä vuorotta. Ja hitto ko myö tultii tän kuukauskaupal ilman vuoroi. (...) (s. 244)	»Hör mal, Spieß, vielleicht hast du gehört, was der sagte? Ich wurde bestraft, vier Tage ohne Ablösung! Und das uns, die wir ‘ne Masse Monate ohne Ablösung marschier‘n mußten, um hier anzukomm‘n! (...)« (s. 210)	„Hast es gehört, Spieß! Bestraft hat er mich. Viermal Arbeitsdienst ohne Ablösung. Und das, wo wir mehrere Monate ohne Ablösung marschiert sind, um hierherzukommen! (...)“ (s. 271)
– Perkele ... ei se oma luotisen kipeempää tee kun ryssänkään. Antaa tulla vaan. (s. 246)	» Perkele – Satanshund! Das macht wohl kaum ‘n Unterschied, ob du von ‘ner eigenen oder ‘ner russischen Kugel einen vor‘n Latz kriegst. Sollen nur kommen...« (s. 212)	„ Perkele ... Is doch scheißegal, ob man von den eigenen Leuten erschossen wird oder von den Russen. Sollen nur kommen!“ (s. 273)
– Meinaatteko te lähteä? Älkää jumalauta peruko! (s. 247)	»Wollt ihr fahren? Verflucht , wollt ihr uns im Stich lassen!?“ (s. 212)	„Wollt ihr etwa fahren? Bleibt hier, verdamm noch mal! “ (s. 273)

Liite 2. Taulukko lisätyistä kiro sanoista ja kiroilua ilmaisevista fraseologismeista *Kreuze in Karelien* -käännöksessä (lihavoidut lisäyksiä)

<i>Kreuze in Karelien</i>	<i>Tuntematon sotilas</i>
» Verdammt , wie ist das passiert?« (s. 164)	– Käyphä se hyväst. Mite hää män? (s. 190)
» Zum Teufel , ich schieß‘ drauf, wie verwundet du bist!« (s. 167)	– Senkun hämmästelet. (s. 193)
»Hör um Himmels willen auf, Patronen zu vergeuden. Wir haben verdammt nicht so viel, daß wir Löcher in die Wolken schießen könnten.« (s. 170)	– Jumalaut! Lakka haaskamast niit kutei! Niit ei piissa präiski pisin taivast. (s. 197)
»Ja, ich weiß nichts, absolut nichts. (...) Kinder, hatte ich Schieß. Himmel, so ein Schieß hatte ich! (...) Ich muss mich verdammt wundern, wieviel Angst ein Mensch so haben kann. (...)« (s. 174)	– Mää en tiär mittä. En yhtikäs mittä mää tiär. (...) Mut kyl mää pelkäsi. Voi jumalaut et mää pelkäsi! (...) Mää ihmettele et kui ihmene ollenka siltaval ossa peljät. (...) (s. 201)
»(...) Was bin ich eigentlich für ein Bursche! Ein finnischer Held, Donnerwetter! Wenn bloß das verdammt Sausen im Kopf bald aufhören würde. (...) (s. 174)	– (...) Mikä mää ollenka olenka. Suame sankari mää ole. Ku vaa loppuis toi kauhia humina pääst. (...) (s. 202)
» Weiß der Teufel , unmöglich is‘ s nich.« (s. 178)	– Tiedä vaikka tulis. (s. 206)
»Ich versuchte noch so verteufelt , die Mine zu tarnen.« (s. 178)	Ku mää viäl niin kauhiast naamioitti sen miina. (s. 206)
»Was zum Teufel muß der sich noch mit ihnen abgeben. Wenigstens in Frieden sterben könnte er sie lassen.« (s. 182)	– Mitä se niistä nyt enää kiusaa. Antaisi edes kuolla rauhassa. (s. 211)

<p>Salo war beinahe beleidigt:</p> <p>»Lügt er? Zum Teufel, nein! Wie die’s gehabt haben, weiß man ja. (...)« (s. 187)</p>	<p>Salo sanoi melkein loukkaantuneena:</p> <p>– Valehia. Kyllähän nuo tiejetähän. (...) (s. 216)</p>
<p>»Verdammt schwere Kaliber, die Brocken«, sagte Määttä. (s. 191)</p>	<p>– Mutta ihmeen voima sillä on, tuolla ranatilla, sanoi Määttä. (s. 221)</p>
<p>»(...) Hier sind wir, was auch alles an Teufelszeug sie eingesetzt haben, um uns daran zu hindern. (...)« (s. 192)</p>	<p>– (...) Täs me vaan olem vaik ne ova meit kaikel taval koittanu pirätel. (...) (s. 223)</p>
<p>Der Hauptmann schwang seinen Kopf und grölte:</p> <p>»Wir ha’m vorm Schicksal keine Angst. Keine Angst vor Feindeshand, wenn wir kämpfen für, für, für Finnland, unser Vaterland! Scheiße! – Wer seid ihr?« (s. 195)</p>	<p>Kapteeni keikutti päätään ja laulaa hoilasi:</p> <p>– Ei voi meitä kohtalot järkyttää... tie vainon on saatava tukkoon. Vain Suomemme suoja on matkamme pää, sen salvat on lyötävä lukkoon... Hellurei, mitä porukkaa? (s. 226)</p>
<p>»Willkommen bei Mutter Grün! Scheißdreck, was seid ‘n ihr für ‘n Haufen? Wollt euch nich vorstell’n, bitte sehr?! (...)« (s. 195)</p>	<p>– Terve tuloa Hermannin nuorisoseuraan. Hellurei...mitä joukkoja? Esitelkää itsenne! (...) (s. 226)</p>
<p>»Die ältesten im ganzen Haufen – aber immer vorne, siehste – bei Vieljärvi, verfluchte Scheiße! Er hatte die Hosen voll, der Kapo, aber ich sagte, verflucht noch mal, gib die MPI her. Achtzehn Leichen, siehst’s, Kinnerpiel.« (s. 196)</p>	<p>– Porukan vanhimmat miehet... mutta meinaan kärjessä on kuljettu... Vieljärvellä saatana... Ei menny meinaan, kessu, mutta minä sanon perkele anna se konepistooli... kahdeksantoista raatoo jäi... (s. 227)</p>
<p>Bei den ersten Tönen wurde Rokka lebendig. Er wiegte sich im Takt der Musik und forderte Vera auf, allein zu tanzen:</p>	<p>Heti kun ensimmäiset sävelet kuuluivat, alkoi Rokan koko ruumis elää ja liikehtiä mukana ja hän sanoi:</p>

»Du bis‘ mit dein‘n Beinen so verdamm flink!« (s. 206)	– Vera kuule. Tanssi sie yksinä. Siul nuo jallat käyvät niin vietävän kovast. (s. 238)
» Weiß der Teufel , wie die es fertigbringt, so wie‘n Kreisel um sich selbst ‘rumzusurren. (...) (s. 207)	– Et kui ihmine ollenka voi semmottos kiäri ympärs! (...) (s. 240)
»(...) Ich ha‘ andere Sorgen, verdamm (...)« (s. 207)	– (...) Mää olen tavalise surutoinen poika. (...) (s. 240)
»Pjerkele – pjerkele... Satanshund – Satanshund ...« (s. 207)	– Pjerkele... pjerkele... (s. 241)
»Perkele – Satanshund! Das macht wohl kaum ‘n Unterschied, ob du von ‘ner eigenen oder ‘ner russischen Kugel einen vor‘n Latz kriegst. Sollen nur kommen...« (s. 212)	– Perkele... ei se oma luoti sen kipeempää tee kun ryssänkään. Antaa tulla vaan. (s. 246)

Liite 3. Taulukko lisätyistä kiro sanoista ja kiroilua ilmaisevista fraseologismeista *Der unbekante Soldat* -käännöksessä (lihavoidut lisäyksiä)

<i>Der unbekante Soldat</i>	<i>Tuntematon sotilas</i>
„(...) Weiß der Deiwel , wann du das letzte mal was zu essen gekriegt hast.“ (s. 239)	– (...) Tiejä millon olet viimeksi saanu. (s. 215)
„Verdammt Mist! Uns lassen sie natürlich nicht rein in die Stadt!“ (s. 245)	– Ei jumalauta. Meitä ei tietenkään päästetä kaupunkiin. (s. 220)
„Keine Ahnung, aber verdamm dicke Luft muss dahinten sein“, meinte Hietanen. (s. 245)	– En tiär, mut kamala on olla tual, sanoi Hietanen. (s. 221)

„(...) Da sind wir nun! Alle ihre Teufels-tricks , mit denen sie uns aufhalten wollten, haben nichts genutzt. (...)“ (s. 247)	– (...) Täs me vaan olem vaik ne ova meit kaikel taval koittanu pirätel. (...) (s. 223)
„Perkele... Is doch scheißegal , ob man von den eigenen Leuten erschossen wird oder von den Russen. Sollen nur kommen!“ (s. 273)	– Perkele... ei se oma luoti sen kipeempää tee kun ryssänkään. Antaa tulla vaan. (s. 246)

Liite 4. Taulukko *Manillaköysi*-romaanin kirosanoista ja niiden käännöksistä

<i>Manillaköysi</i>	<i>Das Manilaseil</i>
– Vie helvettiin se tästä naulasta! (s. 6)	»Na dann nimm‘s runter von meinem Haken!« (s. 4)
– Leikistä se saatana suuttuu, vaikka muulloin on kuin laupias lammas ja viittä vaille karitsa. (s. 10)	» Verdammt noch mal , über ‘nen Witz regt der sich so auf, wo er doch sonst so ein liebes Schäfchen ist, oder jedenfalls so tut...« (s. 7)
– Juoni mies, juoni mies. Ei se siihen pas-kanna mihin kyykistyy, joku koetti rauhoittaa Joosea. (s. 10)	»Das ist ein schlauer Kerl, ein schlauer Kerl. Der scheißt noch lang nicht da, wo er sich hinhockt...« Einer wollte Joose beruhigen. (s. 7)
– Juoni mies, juoni mies. Ei se siihen pas-kanna mihin kyykistyy, joku sanoi. (s. 13)	»Ein schlauer Kerl, ein schlauer Kerl. Der hockt sich nicht dahin, wo er hinscheißen will«, sagte jemand. (s. 10)
– Saatanan sotakoirat! Onko mielenne nyt hyvät? terävä huuto leikkasi verta hyytävästi ilmaa. (s. 18)	»Ihr verfluchten Feldhunde! Seid ihr jetzt zufrieden?« Der scharfe Ausruf durchschnitt die Luft, ließ einem das Blut in den Adern gefrieren. (s. 13)

<p>Laiha unisen näköinen sotamies roikkui vau- nun ulkosillan veräjän ylitse. Kun juna hi- taasti vei häntä aivan junan vieressä seisovan sotapoliisiluutnantin ohi, hän kaivoi taskus- taan sokeripalan ja pirullinen ilme kasvoil- laan alkoi käheästi kuiskia:</p> <p>– Tse. Tse. Sotakoira. Tse-tse. (s. 19)</p>	<p>Der magere, schläfrig wirkende Soldat lehnte sich über das Gatter an der Außenplattform des Wagens. Als der Zug ihn langsam an ei- nem Leutnant der Feldgendarmerie vorbeif- uhr, der ganz nahe am Gleis stand, grub der Schläfrige ein Zuckerstückchen aus der Ta- sche, hielt es dem Leutnant hin und flüsterte heiser, mit teuflischem Vergnügen: »Tschck, tschck, Feldkötterchen, tschck – tschck...« (s. 14)</p>
<p>– Saatana kun on lipeäkalan ääni. (s. 25)</p>	<p>»Mensch, der klingt ja wie ‘n toter Fisch.« (s. 19)</p>
<p>Lagus alkoi ihmetellä, mihin helvettiin ne muut miehet olivat menneet. (s. 26)</p>	<p>Das kam ihm nun doch komisch vor, und er erkundigte sich, wo zum Teufel die anderen hin waren. (s. 19)</p>
<p>– Näittekö tuota kaveria? Saakeli, äijällä on repuksaan viisi verikauhaa, vaikka minä en tällaista panisi päähäni hetkeksikään, ellei olisi pakko. (s. 29)</p>	<p>»Seht ihr den Kumpel da? Verdammt noch mal, der Kerl hat fünf Blutnäpfchen in sei- nem Rucksack, und ich würd‘ mir so n Ding überhaupt nie auf den Kopf ziehn, wenn‘s nicht Pflicht und Befehl wär‘ ... (...)« (s. 22)</p>
<p>Me sanoimme että oli tehtävä, saatana, ker- ran sitä virkaa piti. (s. 30)</p>	<p>Wir sagten, hol‘s der Teufel, da muß man was tun können, und wozu haben wir denn überhaupt so ‘nen Knochenbrecher dabei. (s. 24)</p>
<p>»Riisu pois», tuumimme, sillä piru sen tiesi, vaikka mies putoillessaan olisikin katkonut kylkiluunsa. (s. 31)</p>	<p>»Nur weiter«, meinten wir, denn wer konnte das wissen, vielleicht hatte sich der Kerl beim andauernden Hinfallen die Rippen gebro- chen. (s. 24)</p>

<p>Kymmensyltäinen köysi oli miehen ruhon ympärille köytettynä ja niin saatanan tiukkaan, ettei saatu solmuja auki, ei millään. Puukolla oli katkottava. (s. 31)</p>	<p>Ein zehn Klafter langes Seil hatte der Kerl sich um den Leib gewickelt, und so verdammt fest obendrein, daß wir die Knoten nicht aufkriegen konnten, mußten sie mit dem Messer aufschneiden. (s. 24)</p>
<p>– Kuule, kun sinulla on noita lakkeja noin tarpeettoman paljon, etkö myy yhtä? Ota asevelihinta. No jo nyt on hitto. (s. 37)</p>	<p>»Hör mal, Mensch, wo du doch in so ‘nem Überfluß von Mützen lebst, kannst dem nicht eine verkaufen? Hier, ein guter Waffenbruderpreis... Aber das ist ja die Höhe.« (s. 29)</p>
<p>– Piruako siellä tappelette? Tappelisitte linjassa, ettei täällä tarvitse. Äläkä sinä äijä ihmisiä runno. Kävele kunnolla. Piruako tuo ainainen ovissa juokseminen hyödyttää. Juoksevat ettei saa hetken rauhaa. Ovi kiinni. Täällä vetää. (s. 39)</p>	<p>»Was zum Teufel keilt ihr euch denn da? Das könnt ihr euch doch für die Front aufheben. Und was trampelst du denn so herum, paß doch ein bißchen auf, wo du hintrittst. Was zum Teufel nützt das andauernde Herumrennen, die rennen ja rum, daß man keinen Augenblick Ruhe hat. Und die Tür zumachen, es zieht hier verdammt.« (s. 31)</p>
<p>Kun se maantietä pitkin säännöllisin väliajoin ravasi kostealle rypemisaikalleen kylän ulkopuolelle, tiestä kohoava pölypilvi peitti koko kylän näkyvistä. Röhkinä ja porsaisten kiljuminen kuulosti melko helvetilliseltä ääneltä. (s. 43)</p>	<p>Als diese Herde, in Schweineordnung also, infernalisches grunzend und quietschend, die Straße entlangtrottete, unterwegs zur feuchten Kuhle, verschwand das ganze Dorf in der Staubwolke. (s. 34)</p>
<p>– Saatana kun on uljaat saappaat, hän sanoi. (s. 55)</p>	<p>»Donnerwetter, sind das prächtige Stiefel«, sagte er. (s. 45)</p>
<p>»Mikä hitto sinuun meni, kun ajoit partasi pois?» toiset alkoivat ihmetellä. »Aiotko lomalle päästä?» (s. 56)</p>	<p>»Was zum Teufel ist denn in dich gefahren, Mensch? Daß du denn Bart abgenommen hast«, wunderten sich seine Kameraden. »Meinst du etwa, es geht in Urlaub?« (s. 45)</p>

<p>– Jumalauta, Joosen vierustoveri heilahti pystyyn silmät säkenöiden, vaikkei sitä pimeässä nähnyt. (s. 64)</p>	<p>»Gott verdammt noch mal!« Jooses Nebemann stürzte hoch, mit flammenden Augen, obwohl man das im Dunkeln nicht mehr sehen konnte. (s. 52)</p>
<p>– Jumalauta kun tuo äijä tulee sotkemaan koko minun pelini. Mitä minä siihen äskelöin? (s. 64)</p>	<p>»Gott verdammt noch mal, der Kerl hat mir das ganze Spiel verdorben. Was hab ich vorhin ausgespielt?« (s. 52)</p>
<p>– Jumalauta, onko sinulla vielä sanomista? Sano nyt, mutta älä sen jälkeen avaa enää päätäsi tai minä tulen sen avaamaan, hän sähisi ja tuntui hetken odottavan vastausta. (s. 65)</p>	<p>»Gott verdammt noch mal, hast du jetzt noch was zu sagen? Sag's schon, aber sperr dein Maul dann zu, oder ich komm und besorge das eigenhändig«, zischte er und schien dann ein Weilchen auf Antwort zu warten. (s. 53)</p>
<p>– Onko kenelläkään taskulamppua? Missä hitossa se ässä on? (s. 65)</p>	<p>»Hat jemand eine Taschenlampe? Wo zum Teufel ist das As hin?« (s. 53)</p>
<p>– Hittoako sitä sitten lattialta etsit? (s. 65)</p>	<p>»Warum suchst du sie dann auf dem Boden?« (s. 53)</p>
<p>– Etkö sinä saatana tiedä, mistä pulssia koitetaan? (s. 72)</p>	<p>»Mensch, weißt du denn zum Teufel nicht, wo man nach dem Puls fühlt?« (s. 56)</p>
<p>– Ei niitä perkeleitä ole koskaan siellä saatana, missä niitä tarvittaisiin perkele, pulssin koettaja purkautui. (s. 73)</p>	<p>»Die Hunde gibt's verdammt nie, nie dort, wo man sie, hol's der Teufel, brauchen könnte«, entlud sich der Pulskenner. (s. 57)</p>
<p>– On tämä jumalauta ettei tuon vertaa jumalauta huolehdi, että jumalauta..., joku yritti jatkaa edellistä puheenvuoroa, mutta huomasi itsekkin, ettei hänellä ollutkaan mitään siihen lisättäväksi. (s. 73)</p>	<p>»Das ist schon Scheiße, daß die sich keinen Dreck um einen kümmern, daß die, das ist schon...« versuchte jemand weiterzumachen, bemerkte dann aber selbst, daß er eigentlich nichts hinzuzufügen hatte. (s. 57)</p>

<p>– Kusta mikä kusta, mies huusi. (s. 82)</p>	<p>»Pisse, nichts als Pisse«, schrie der Mann. (s. 65)</p>
<p>– Lopettakaa tuo pelleily. Pitäkää miehet linjassa ja olkaa siellä itsekin. Saatanaako te täällä kilometrien päässä kuppaaatte. (s. 88)</p>	<p>»Ach, hören Sie mit dem Unsinn auf. Sehn Sie zu, daß die Männer in der Linie bleiben, und bleiben Sie auch selbst dort. Was zum Teufel treibt ihr euch hier rum, Kilometer hinter der Front.« (s. 69)</p>
<p>– Jaha, kukas se jäikään hyökkäämään. Kolme sataa metriä tuohon suuntaan, mars mars ja ei sitten saatana kupata. Täällä ei ole liikoja aikoja. (s. 88)</p>	<p>»Also, wer war an der Reihe? Dreihundert Meter in die Richtung, marsch-marsch, hier wird nicht getrödelt, haben nicht mehr viel Zeit.« (s. 70)</p>
<p>– Sanovat, että sodassa kaatuvat parhaat miehet. Minä olen nähnyt näitä sotia useampia ja voin sanoa, että se on pötypuhetta. (...) Miehen pitää uskoa vahvasti, ettei häntä ole määrätty sodassa kuolemaan ja touhuta niin helkkaristi, ettei sitten ehdikään. (...) (s. 91)</p>	<p>»Die sagen, daß immer die Besten fallen: ich hab aber schon ein paar von diesen Kriegen mitgemacht, und ich kann euch sagen, daß das purer Unsinn ist. (...) Er muß einfach der unerschütterlichen Überzeugung sein, daß man es auf ihn ein für allemal nicht abgesehen hat: er muß sich nur immer so fest tummeln, daß er dem Tod zu schnell ist (...)« (s. 72)</p>
<p>– Saatanan ryssät, elävänä ette minua vie! hän kiljui. (s. 91)</p>	<p>»Verdamnte Russen, lebendig werd't ihr mich nicht kriegen!« kreischte er zu ihnen hinüber. (s. 73)</p>
<p>Mitä kauemmin ja perusteellisemmin alikersanttia puhuteltiin, sitä varmempi hän oli siitä, että oli joutunut mitä pirullisimpaan ansaan. (s. 92)</p>	<p>Je länger und ausführlicher sie mit dem Obergefreiten redeten, um so fester glaubte er, in eine ganz infame Falle geraten zu sein. (s. 74)</p>
<p>Hänestä ei saanut henkeä ulos hohtimillaan. Hän nylkisi tuppeen joka ainoan iikan,</p>	<p>Und er würde jeden Schwanz umlegen und ihm das Fell abziehen, der das auch nur versuchen wollte. Gottverdammich Jesu</p>

joka oli tarpeeksi hullu sellaista yrittämään-kään. Totta jumalauta Kristuksen lihat, hän oli sen verran Pohjanmaalta, etteivät rotat syö. (s. 97)	Fleisch und Blut, so zäh wäre er schon, daß die Ratten ihn nicht fraßen. (s. 78)
– Puhu saatana! alikersantti huusi yhtäkkiä. (s. 99)	»Na, sag doch was, du Hund!« brüllte da der Obergefreite auf einmal. (s. 80)
– Mitä hittoa minä sille puhuisin? mies tuumiskeli. (s. 99)	»Was zum Teufel könnte ich dem jetzt sagen?« überlegte der Mann. (s. 80)
– No millä perkeleen puhelimella minä sitten soitan? (s.114)	»Aber verdammt noch mal , womit soll ich dann anrufen?« (s. 92)
– Kuka helvetin Suhonen? (s. 130)	» Verdammt noch mal , Suhonen?« (s. 106)
– Kyllä te sitten olette kapteeni Suhonen. – Enkä perkele olekaan, kapteeni julmistui kerrassaan. (s. 133)	»Dann sind Sie aber der Hauptmann Suhonen.« »Der bin ich, verdammt noch mal , <i>nicht</i> .« Jetzt schien der Hauptmann ganz wütend zu werden. (s. 109)
– Perkeleen hassu. Isä sieltä tulee! vanhin veljeksistä möläytti hänelle ja lähti pinkomaan isäänsä vastaan. (s. 141)	»Ach du Dummerjan, das ist doch der Vater!« raunzte ihn der Älteste an und sauste auf Joose zu. (s. 113)
»Missähän hitossa se kaveri on? Onkohan mennyt pensaa ostamaan. Kun ehtikin kadota niin nopeasti.« (s. 159)	»Wo zum Teufel steckt der denn? Ob der Brennstoff kaufen gegangen ist. Daß er aber so schnell verschwunden ist...« (s. 129)
Mies huomasi, että tässä olikin pelastustie. Hän ohjasi tutkijat koneen luokse ja näytti missä se oli, keskellä peltoa, vesitaso. Saakeli . (s. 161)	Der Mann erkannte jetzt seine Rettungsmöglichkeit. Er führte die Untersuchungskolonnen zu der Maschine, zeigte ihnen, wo die stand, mitten auf dem Feld, ein Flugboot. Verdammt noch mal . (s. 131)

– Mistä helvetin patteritöistä? (s. 162)	»Welchem verdamnten Batteriebau?« (s. 132)
---	---

Liite 5. Taulukko lisätyistä kirosanoista ja kiroilua ilmaisevista fraseologismeista *Das Manilaseil* -käännöksessä (lihavoidut lisäyksiä)

<i>Das Manilaseil</i>	<i>Manillaköysi</i>
»Wer zum Teufel hat hier meinen Mantelhaaken beschlagnahmt? Wem gehört das Seil?« fing der zuletzt Hereingekommene zu wettern an. (s. 4)	– Kuka rietas on vallannut minun manttelinaulani? Kenen tämä köysi on? alkoi viimeksi sisälle tullut sotamies manata. (s. 6)
»Was zum Teufel keilt ihr euch denn da? Das könnt ihr euch doch für die Front aufheben. Und was trampelst du denn so herum, paß doch ein bißchen auf, wo du hintrittst. Was zum Teufel nützt das andauernde Herumrennen, die rennen ja rum, daß man keinen Augenblick Ruhe hat. Und die Tür zumachen, es zieht hier verdammt .« (s. 31)	– Piruako siellä tappelette? Tappelisitte linjassa, ettei täällä tarvitse. Äläkä sinä äijä ihmisiä runno. Kävele kunnolla. Piruako tuo ainainen ovissa juokseminen hyödyttää. Juoksevat ettei saa hetken rauhaa. Ovi kiinni. Täällä vetää. (s. 39)
»Zieht so verdammt wie auf‘m Friedhof in Pirkkala, da weht‘s anscheinend immer die Tore auf«, fügte jemand noch verschlafen hinzu. (s. 31)	– Kova on läpiveto niin kuin Pirkkalan hautausmaalla, siellä eivät kuulu pysyvän portit kiinni, joku lisäsi uneliaasti haukotellen. (s. 39)

Liite 6. Taulukko *Sujut*-romaanin kirosanoista ja niiden käännöksistä

<i>Sujut</i> (s. 120–151)	<i>Der Wortbruch</i> (s. 111–140)
– Kyllä sinulla vielä on. Älä nyt keljuile. Eihän tämä mitään pontikkaa ole. Saatanan	„Du wirst schon noch was haben. Zier dich nicht. Es ist ja kein Selbstgebrannter, bloß

<p>huonoa vielä. Kun pullon juo, niin kymmenen kusee. (s. 125)</p>	<p>schlechtes Dünnbier. Wer eine Flasche trinkt, muß zehne pissen.“ (s. 116)</p>
<p>– Kyllä ne perkeleet hakkaa tuolla putkassa harva se miestä, jos se on niin humalassa, ettei se aamulla muista siitä mitään, mutta ne osaa lyödä niin pirun hyvin sellaiseen kohtaan, ettei siitä jää näkyvää jälkeä. Kyllä niille opetetaan. (s. 127)</p>	<p>„Aber auf der Wache hauen sie zu wie noch nie, wenn da einer so besoffen hinkommt, daß er am Morgen von nichts weiß, und die verstehen‘s, die Hundesöhne, die wissen Stellen, wo‘s hinterher keine Spuren gibt. Sie kriegen das beigebracht.“ (s. 117)</p>
<p>– Ajakaa nyt saatana, ettei tapahdu mitään murhenäytelmiä, Lauri sanoi. (s. 129)</p>	<p>”Fahrt los, bevor es eine Tragödie gibt”, sagte Lauri. (s. 120)</p>
<p>– Tämä on liian monimutkainen juttu selittää, mutta pelon takia minä en tänne tullut, se on varma kuin köyhän kuolema. En minä pelkää. Minä en pelkää mitään, jumalauta. (s. 129)</p>	<p>„Das ist eine komplizierte Geschichte, das kann man schlecht erklären. Aber aus Feigheit bin ich nicht hier gewesen, das ist so sicher, wie ein Armer sterben muß. Ich hab keine Angst, vor gar nichts, Gott verdammich.“ (s. 120)</p>
<p>– Minusta on ihan sama, mihin saatanaan sinä minut kuskat. (s. 131)</p>	<p>„Mir ist es einerlei, in was für ein Teufelsloch du mich bringst.“ (s. 122)</p>
<p>– Mitä turhia. Nää on kaikki jostakin saatanan koulutuskeskuksesta ja tuommainen vanha akka joutaa seisomaankin. Perkele, minä en ole kertaakaan seisonut näissä junissa enkä seiso. (...) Saatana kun sen majurin silmät levisivät, kun se näki, että minä olin alikersantti. Saatana, alikersantti. Ja minä olen istunut tässä käsipuulla perkele Äänislinnasta asti ja te kehtasitte maata röhöttää vieressä koko ajan, se manasi. (s. 133)</p>	<p>„Wozu. Die kommen hier alle aus irgendeinem Ausbildungslager, und so ein altes Weib kann auch mal stehen. Nein, ich habe in diesen Zügen noch nie gestanden, ich tue es auch nicht. (...) Du liebe Zeit, hat der Major Augen gemacht, als er sah, daß ich bloß Unteroffizier war. ‚Unteroffizier, verflucht! Ich mußte auf der Armlehne sitzen, von Äänislinna bis Tampere, und Sie haben sich nicht geniert, die ganze Zeit danebenzusitzen, zu schlafen und zu schnarchen‘, zeterte der Major. (s. 123–124)</p>

<p>– (...) Helvettiäkö sinun piti mennä sitä potkaisemaan, se oli luoti, minä sanoin sille. (s. 134)</p>	<p>„(...)’Zum Teufel, was mußttest du auch danach treten, das war ein Geschöß‘, sagte ich zu ihm. (...)“ (s. 125)</p>
<p>– Kyllä minäkin olen ollut vähän yhdessä jos toisessakin paikassa, missä on lennellyt luotia. Ei minulle tarvitse ruveta kertomaan tuollaista paskaa lapsille, kirjoittanut setä Topelius. (s. 135)</p>	<p>„Also, ich war auch schon dann und wann dabei, wenn Eisen in der Luft rumflog. Mir braucht man solchen Kiki nicht zu erzählen, wie ihn Onkel Topelius für Kinder schreibt.“ (s. 125)</p>
<p>– Jaa, en minä tiedä millaisilla luodeilla takana ammutaan, mutta siellä missä minä olen ollut, ne on aina ammuttu pyssyllä ja ruudilla eikä salpietarilla. Ja ne on lentäneet niin saa-tanasti. (s. 135)</p>	<p>„Mag sein. Was für Geschosse hinten verwendet werden, das weiß ich nicht. Wo ich war, haben sie immer mit Gewehren geschossen. Und mit Pulver, nicht mit Salpeter. Da flogen die Dinger verdammt scharf.“ (s. 126)</p>
<p>»Kirotot suomalaiset», se sanoi. »Menkää helvettiin täältä. Tämä on armeijaryhmä Nordin aluetta.» Everstit istu samassa pöydässä kuin minäkin ja minä sanoin niille, että minä en siedä semmoista peliä, että räitään mun päähäni. »Minä lyön sitä turpaan ja heitän sen pihalle», minä sanoin. Mutta ne sanoivat: »Istu vaan ihan kaikessa rauhassa. Älä tee mitään. Hittoako me jostakin juopuneesta saksalaisesta kapteenista välitetään.» (s. 137)</p>	<p>„Ihr verfluchten Finnen“, schrie er. „Haut bloß ab hier! Das hier gehört zum Bereich der Heeresgruppe Nord.“ Die beiden Obersten saßen mit mir am Tisch. Ich sagte ihnen, daß ich es schlecht vertrage, wenn man mir auf den Kopf spuckt. „Ich gebe dem eins aufs Maul und schmeiß ihn raus“, sagte ich. Aber sie meinten: „Bleib du schön sitzen. Laß ihn. Was kümmert uns ein besoffener deutscher Hauptmann.“ (s. 127–128)</p>
<p>»Totta kai minä muistan sen äijän, minä muistan kaikki, jotka syljeskelee minun päälleni, perkele.» (s. 137)</p>	<p>„Natürlich erinnere ich mich an den. Ich merke mir alle, die mir auf den Kopf spucken.“ (s. 128)</p>
<p>– (...) Ne on pirullista väkeä toisilleen. (...) (s. 138)</p>	<p>„(...) Die sind wie Teufel zueinander. (...)“ (s. 128)</p>

<p>– Niin mutta osaatteko selittää, mikä siinä oli, että ne tupakoi ja rikko muuten niitä sääntöjä, kun ne helkkarin hyvin tiesi, että heidät ammutaan sen takia, siviilimies kysyi. (s. 139)</p>	<p>„Ja, aber könnt Ihr mir erklären, wie es kommt, daß sie trotzdem rauchen und gegen die Befehle verstoßen, obwohl sie wissen, daß sie dafür erschossen werden?“ fragte der Zivilist. (s. 129)</p>
<p>– Onko jotain hukassa? kersantti kysyi.</p> <p>– Kunnia perkele. Mutta mitä siitä. Kun kunnia menee, niin maine kasvaa, saatana. (s. 140)</p>	<p>„Was verloren?“ fragte der Feldwebel.</p> <p>„Die Ehre, verdammich. Macht nichts. Ist die Ehre hin, steigt der Ruf.“ (s. 131)</p>
<p>– Joo, mutta mä luulen, että siellä alkaa pian syntyä liikettä, saatana. (s. 141)</p>	<p>”Ja, aber ich habe das Gefühl, es geht bald wieder los.“ (s. 131)</p>
<p>– Vie se ämpäri helvettiin täältä. Mä voin lyödä sillä sinulta kallon halki, saatana. (s. 145)</p>	<p>„Schaff den verdammten Eimer weg, bevor ich dir den Schädel damit einschlage.“ (s. 135)</p>
<p>– Pane valo pois. Ryssä näkee, perkele. (s. 145)</p>	<p>„Licht aus. Der Russe sieht das, verdammich!“ (s. 135)</p>
<p>– Pane se konepistooli siihen penkille ja mene helvettiin täältä (s. 145)</p>	<p>”Leg die Maschinenpistole auf die Bank und scher dich zum Teufel!“ (s. 135)</p>
<p>– En minä pyssyä pelkää, anna tulla, antavat sinulle vielä vapaudenmitalin. Mutta jos ei niin minä annan, perkele. (s. 145)</p>	<p>„Vor deiner Flinte habe ich auch grade Angst. Schieß schon, verdammich, sie geben dir einen Orden dafür. Oder ich verpaß ihn dir.“ (s. 135)</p>
<p>– Äskän se meinasi ruveta pirstaamaan mulle, mutta mä kävin sisällä, saatana ja näytin sille vähän hampaitani. Jos se alkaa rähjätä sulle, niin älä puhu sille mitään, vedä vaan piippuun heti, saatana, niin se rauhoittuu. Ei sille kannata mitään puhua. Se haluaa</p>	<p>„Vorhin wollte er frech werden. Aber ich war drin, und das sage ich dir, dem habe ich es gezeigt. Wenn er dir dumm kommt, kein Palaver, gleich eins auf die Mütze, da wird er friedlich. Mit so einem wird nicht gefackelt.“</p>

pelottaa julmalla puheella, perkele , mutta ei semmoinen mies mitään tee. (s. 146)	Er spuckt große Töne, aber im Grunde ist er harmlos.“ (s. 135)
– Olet sinä kanssa yksi saatanan hevospies. (s. 146)	„Also du bist auch so ein verdammter Pferdetreiber.“ (s. 136)
– Jumalauta , jos et mene siitä sisälle, mä lyön tämän konepissarin tukin sun tajuntaasi. (s. 146)	„Mann, steck den Kopf rein, sonst hau ich dir den Gewehrkolben auf den Verstand.“ (s. 136)
– Hae riimu päähäsi. Luuletko sinä perkele , että minä olen sinun armoillasi. (...) (s. 146)	„Laß dir ein Kunt umhängen, verdammich. Glaubst wohl, du Trottel, ich bin dir ausgeliefert? (...)“ (s. 136)
– Muista hevospies, että täällä on kiuas täynnä kiviä, ennen kuin alat kivisodan, saatana , kuului sisältä rauhallisesti ja pehmeästi, niin kuin puhuu sellainen, jonka suu on turvoksissa. (s. 148)	„Wenn du so anfangen willst, du Roßknecht, dann vergiß nicht, daß hier ein Ofen voller Steine steht, verdammich “, kam es ruhig und weich von drinnen. Man hörte, daß seine Lippen geschwollen waren. (s. 137)
Hän ajatteli, kuka helvetissä oli tuonut lehdet käymälään, kai se oli joku runkkari. (s. 149)	Er dachte, verdammich , wer hat das hierhergehängt. Das war ein schönes Schwein. (s. 138)
– Mä en viitsi lukea noita lehtiä. Ei niissä ole mitään muuta kuin sitä samaa. Perkele , se on ihan sama vaikka lukis saman päivän lehteä koko vuoden. (s. 149)	„Die Dinger lese ich nie. Es ist doch immer dasselbe. Genauso, als ob du das ganze Jahr die Zeitung vom selben Tag liest.“ (s. 138)
– Annatko mulle tupakan. Se perkeleen kessu poltti eilen mun tupakkani. (s. 150)	„Hast du eine Zigarette für mich? Der verdammte Feldweibel hat mir alles weggeraucht.“ (s. 139)
– Hittoako mä siitä välitän. (s. 150)	„ Der kann mich... “ (s. 139)

– Hittoako minä sinusta, mutta se käy minun kimppuuni. (s. 150)	”Mag sein, aber mich kriegt er ran.” (s. 139)
– Anna käydä. Luuletko sinäkin, että mä olen joku perkeleen rikollinen. (s. 150)	„Ach was! Du glaubst wohl auch, ich bin ein Verbrecher?“ (s. 139)
– Ei ne ole mitään mulle sanoneet. En minä tiedä mitään, ja hittoako se minulle kuuluu. (s. 150)	”Davon haben sie mir nichts gesagt. Ich weiß nichts, und es geht mich auch nichts an.“ (s. 139)
– Ei kai se ole, mutta hitostako sen tietää, millä päällä ne on. (s. 150)	”Vielleicht nicht, aber wer soll wissen, wie die gelaunt sind?“ (s. 139)
– Kiitos kun sanoit. Se Forsströmin paska suuttu jostakin ja hakkasi mun naamallani tuon ikkunan rikki. (s. 150)	„Schönen Dank. Der Forsström ist auf einmal übergeschnappt. Er hat mir die ganze Visage am Fensterbrett poliert.“ (s. 139)
– Järjestyköön tai olkoon järjestyttä, mutta aina mies seisoo vaikka päällään, perkele . (...) Mä olen ollut niin monessa tosi paikassa, että mua ei saada hyppimään, perkele , niiden sätkyukkona. (s. 151)	„Ob das klar geht oder nicht, ist mir egal. Ein Mann steht, und wenn er kopfsteht, verdammich . (...) Ich habe schon ganz andere Sachen erlebt, mich kriegen sie nicht zum Tanzen wie einen Hampelmann. (...)“ (s. 140)

Liite 7. Taulukko lisätyistä kirosanoista *Der Wortbruch* -käännöksessä (lihavoidut lisäyksiä)

<i>Der Wortbruch</i>	<i>Sujut</i>
„Vor deiner Flinte habe ich auch grade Angst. Schieß schon, verdammich , sie geben dir einen Orden dafür. Oder ich verpaß ihn dir.“ (s. 135)	– En minä pyssyä pelkää, anna tulla, antavat sinulle vielä vapaudenmitalin. Mutta jos ei niin minä annan, perkele. (s. 145)

„Laß dir ein Kunt umhängen, verdammich. (...)“ (s. 136)	– Hae riimu päähäsi. (...) (s. 146)
---	-------------------------------------

Deutsche Kurzfassung

Universität Tampere

Fakultät für Kommunikationswissenschaften

Masterstudien Multilinguale Kommunikation und Translationswissenschaft

B-Arbeitssprache Deutsch

UUPPO, IIDA: Fluchwörter und Fluchformeln in ost- und westdeutscher Übersetzungsliteratur. Übersetzungen von Väinö Linnas und Veijo Meris Romane ins Deutsche im Vergleich.

Masterarbeit: 87 Seiten

Anhänge: 24 Seiten

Deutsche Kurzfassung: 14 Seiten

Mai 2018

1 Einleitung

Fluchen ist ein vielseitiger Teil fast aller Sprachen der Welt (Andersson & Trudgill 1990: 53). Die Benutzungsarten der Fluchwörter sind weit, denn man benutzt sie unter anderem, um sowohl positive als auch negative Gefühle auszudrücken sowie Schmerz und Stress zu erleichtern (Andersson & Trudgill 1990: 58; Tammi 2016: 10). Fluchen kann auch als ein Zeichen der Zusammengehörigkeit oder Freundschaft benutzt werden (Andersson 2001: 115, 118). Außerdem können Fluchwörter als ein Hinweis für Alter, Geschlecht und sozialer Status des Sprechers vor allem in der Belletristik benutzt werden (Hjort 2014: 125–126). Fluchwörter sind also ein bedeutungsvoller und vielseitiger Teil der Sprache. Zu oft hat man aber eine negative Einstellung zu Fluchwörtern und deshalb sieht man nur die Hässlichkeit oder Anstößigkeit der Wörter.

Das Hauptziel dieser Masterarbeit ist es herauszufinden, ob es deutliche Unterschiede oder Ähnlichkeiten zwischen der ost- und westdeutschen Übersetzungsliteratur beim Fluchen gibt. Dadurch ist es vielleicht möglich, Schlussfolgerungen aus dem Fluchen der beiden ehemaligen Länder zu ziehen. Das zweite Ziel dieser Arbeit ist es, einen Vergleich zwischen den Fluchwörtern und Fluchformeln in den Übersetzungen und den finnischen Ausgangstexten anzustellen. Fragen die beantwortet werden, sind zum Beispiel, wie man Fluchwörter aus dem Finnischen ins Deutsche übersetzt hat und wie die Übersetzungen die Figuren beeinflusst haben. Das

Material dieser Masterarbeit ist Väinö Linnas Roman *Tuntematon sotilas* (1954) und die zwei deutschen Übersetzungen *Kreuze in Karelien* (1955) und *Der unbekannte Soldat* (1971). Auch Veijo Meris Romane *Manillaköysi* (1957) und dessen Übersetzung *Das Manilaseil* (1964) sowie *Sujut* (1961) und dessen Übersetzung *Der Wortbruch* (1969) sind ein Teil des Materials. Die ostdeutschen Übersetzungen sind *Der unbekannte Soldat* und *Der Wortbruch* und die westdeutschen sind *Kreuze in Karelien* und *Das Manilaseil*.

Die Hässlichkeit und Anstößigkeit, die in den Fluchwörtern gesehen wird, können die Ursachen dafür sein, dass es nur wenig wissenschaftliche Untersuchungen zu dem Thema gibt. Zum Beispiel haben Andersson und Trudgill (1990) die Fluchwörter im Englischen untersucht. Auch die Hintergründe des Fluchens sind untersucht worden – zum Beispiel hat Andersson (2001) die Motive des Fluchens in seiner Untersuchung betrachtet. Von Fluchwörtern und ihrer Übersetzung gibt es immer weniger Forschung und besonders wenig untersucht ist die Belletristik. Wenn man die vorigen Masterarbeiten betrachtet, bemerkt man, dass das Material einer Untersuchung von Fluchwörter und ihrer Übersetzung häufig audiovisuelle Übersetzungen sind. Dazu betrachtet man am häufigsten die Englische Sprache – Untersuchungen zwischen Finnisch–Deutsch gibt es nur wenig. Eine Ausnahme sind aber die Masterarbeiten von Keisala (2010) und Paavilainen (2010).

2 Fluchen in der gesprochenen Sprache

2.1 Fluchen und Fluchwörter

Fluchen ist ein universales Phänomen, das schwer zu definieren ist (Andersson & Trudgill 1990: 53). In verschiedenen Sprachen und Kulturen werden mit Fluchen verschiedene Sachen einbegriffen (Hjort 2007a: 63). Generell sind die Themen der Fluchwörter verbunden mit Tabus in einer Kultur, die wörtliche Bedeutung eines Fluchworts ist häufig verblasst und man benutzt Fluchwörter um starke Gefühle und Einstellungen auszudrücken. Viele Sprachen erwerben ihre Fluchwörter von der Religion, Körperfunktionen und Sex – von Themen, die in vielen Kulturen Tabus sind. Mit Tabus sind bewusste und unbewusste Regeln verbunden und deren Themen und Erscheinungsformen, und dadurch auch Fluchwörter, sind stark in einer Kultur verbunden. (Andersson & Trudgill 1990: 53, 55–57.) Die Varianz der Fluchwörter und Fluchformeln geschieht auch innerhalb einer Kultur, weil soziale Gruppen Fluchwörter und Fluchformeln in verschiedenen Weisen verwenden (Liimatainen 2011a: 267).

Wichtig ist es, die Unterschiede zwischen Fluchwörtern und Schimpfwörtern zu bemerken. Nach Hjort (2007a: 73) unterscheiden sich die Schimpfwörter von Fluchwörtern durch die Funktion und Bedeutung. Die Schimpfwörter haben eine feste Bedeutung und deren buchstäbliche Bedeutung ist nicht unterscheidbar von der Fluchwort-Bedeutung. Dazu drücken Fluchwörter die Gefühle und Einstellungen des Sprechers aus, wohingegen Schimpfwörter an eine andere Person gerichtet werden. (Hjort 2007a: 73.)

2.2 Fluchformeln, emotive Formeln und Verbidiome

Phraseologismen sind feststehende Wortverbindungen, die zum Wortschatz einer Sprache als Gesamtheit gehören (Fleischer 1997: 36) und die als Gesamtheit und nicht als einzelne Wörter den Sprachbenutzern bekannt sind (Liimatainen 2009: 264). Die Phraseologismen haben viele Untergruppen, wie zum Beispiel pragmatische Phraseologismen und Verbidiome. Für die pragmatischen Phraseologismen können zwei Untergruppen genannt werden: Routineformeln und sogenannte Gesprächsformeln. (Liimatainen 2009: 264.)

In den Routineformeln sind unter anderem emotive Formeln und Fluchformeln eingeschlossen. In erster Linie drücken sie die Gefühle des Sprechers aus, genauso wie Fluchwörter. (Liimatainen 2011b: 120–121.) Es ist häufig schwierig, eine Grenze zwischen den emotiven Formeln (z.B. *Ach du liebe Zeit, verdammt noch mal, mein Gott*) und Fluchformeln (z.B. *Hol's mich der Teufel*) zu ziehen. Ein Unterschied ist der Tabu Charakter der Fluchformeln. Dieser Unterschied erscheint zum Beispiel darin, dass sowohl emotive Formeln als auch Fluchformeln häufig Religion als Thema haben, die emotiven Formeln sind aber auf die positiven Themen und die Fluchformeln auf die negativen Themen der Religion konzentriert. (Liimatainen 2011a: 266.)

Fluchformeln bestehen aus mehreren selbständigen Wörtern, die zusammen eine lexematische Einheit bilden. Die Abwandlung, Erweiterung oder Reduzierung der Fluchformeln ist nicht möglich, ohne die Bedeutung abzuwandeln. Der lexikalische und syntaktische Charakter als auch die Idiomatizität der Fluchformeln kann unterschiedlich sein. So wie Fluchwörter werden die Fluchformeln vor allem in der Umgangssprache verwendet, um die Gefühle und Einstellungen des Sprechers auszudrücken. Fluchformeln haben nicht eine primäre Bedeutung, sondern die Bedeutung wird in der Gesprächssituation bestimmt. (Liimatainen 2011a: 266–267.)

Emotive Formeln sind lexikalisierte, reproduzierte und emotionale Äußerungen, die der Sprecher benutzt, um verschiedene emotionale Reaktionen auszudrücken. Mit diesen spontanen Äußerungen können unterschiedliche Gefühle wie Bewunderung, Freude, Erstaunen, Zorn und

Enttäuschung ausgedrückt werden. (Liimatainen 2011b: 121.) Dazu können sie die Furcht des Sprechaktes beweisen (Sosa Mayor 2006: 132). Emotive Formeln sind vor allem ein Phänomen der Umgangssprache (Liimatainen 2011b: 121).

Verbidiome bestehen aus einem Verb und dessen Ergänzung (z.B. *heittää huulta, [jmdm.] auf etw. schießen*). Es gibt auch Verbidiome, die aus einem Subjekt und aus einem konjugierten Verb bestehen (z.B. *pipo kiristää*). (Nenonen 2002: 55.) Die Verbidiome, die aus einem Subjekt und Verb bestehen, sind aber nicht so häufig anzutreffen als die anderen Idiome. Verbidiome können auch Reihen formen, weil mit derselben idiomatischen Ergänzung mehrere Verben erscheinen können (z.B. *sanoa ~ panna ~ harata vastaan*). Die Ergänzung, die ein Objekt oder Adverbiale sein kann, kann auch nach dem Verb variieren (z.B. *olla käytössä, ottaa käyttöön*). (VISK § 454.)

2.3 Funktionen und Motive des Fluchens

Die Funktion des Fluchens kann sein, die Gefühle des Sprechers auszudrücken, da das Fluchen kein Objekt hat. Auch wenn der Sprecher nur aus Faulheit flucht, hat es kein Objekt. Das heißt, dass der Sprecher ein Fluchwort, das einem leicht einfällt benutzt, wenn auch ein neutrales Wort in der Situation möglich wäre. Fluchwörter können auch an jemanden entweder negativ (u.a. Beschimpfen) oder humoristisch gerichtet werden. (Andersson & Trudgill 1990: 61.)

Andersson (2001) hat die Motive des Fluchens in drei Hauptkategorien eingeteilt: psychologisches Motiv, soziales Motiv und sprachliches Motiv. Psychologisches Fluchen ist nicht geplant, es werden damit nur die Gefühle des Sprechers ausgedrückt. (Andersson 2001: 110). Psychologische Motive für das Fluchen können zum Beispiel physischer Schmerz, Unzufriedenheit und aggressive Gefühle sein (ebd. 111–112). Die sozialen Motive unterscheiden sich von den psychologischen Motiven dadurch, dass zum sozialen Fluchen mehr als eine Person gehört und soziales Fluchen nicht nur die Gefühle des Sprechers ausdrückt. Andersson teilt dieses Motiv in sechs Unterkategorien, die sich miteinander überschneiden. Das soziale Motiv für Fluchen kann zum Beispiel die eigene Glaubwürdigkeit zu beweisen sein. (Andersson 2001: 113.) In Situationen, wo ihre Verwendung auffällt, können Fluchwörter auch für einen schockierenden Einfluss verwendet werden. Man kann Fluchwörter auch verwenden, um eine andere Person zu kritisieren oder beschimpfen. (Ebd. S. 114–115.) Andererseits können Fluchwörter Freund-

schaft oder Zusammengehörigkeit in einer Gruppe ausdrücken. Da muss man den Gesprächspartner und seinen Sprachgebrauch kennen. (Andersson 2001: 115, 118.) Mit Fluchen ist es auch möglich, die Gesprächssituation mehr inoffiziell zu verformen (ebd. S. 120)

Nach Andersson ist die dritte Hauptkategorie das sprachliche Motiv, womit gemeint ist, dass Fluchwörter eine Funktion oder Bedeutung in der Sprache haben, die in einer Verbindung zu den Gefühlen und Gedanken des Sprechers stehen (Andersson 2001: 121). Man kann vielerlei Gründe für das sprachliche Fluchen definieren. Man kann sagen, dass die Fluchwörter gewöhnliche Wörter sind, die zum normalen Sprachgebrauch gehören. Auch unterschiedliche Stilnormen fungieren als ein sprachliches Motiv für das Fluchen, sowie auch das, was erkannt wird, dass Fluchwörter spezielle und notwendige Wörter sind. In bestimmten Situationen werden Fluchwörter als unpassend gesehen, aber wenn man das erkennt, ist es möglich, kommunikative Ziele mit Fluchwörtern zu erreichen. (Ebd. S. 122–124.)

2.4 Fluchen in der finnischen und deutschen Kultur

Im Finnischen gibt es viele Fluchwörter und die Zahl wird immer größer, denn die alten Fluchwörter verändern und verformen sich, verschwinden und neue Fluchwörter entstehen. Die Finnen fluchen viel und Fluchwörter kommen häufig in der Sprache vor. Es wird vorgeschlagen, dass die Finnen vielleicht am meisten in der Welt fluchen und dass nur die Russen, Schotten und Irländer beim Fluchen eine Konkurrenz für die Finnen sind. (Tammi 2007: 7–8; Tammi 2016: 9.)

Die Tabus in der finnischen Kultur und dadurch auch die Fluchwörter haben sich im Laufe der Zeit verändert. Die ältesten Fluchwörter bedeuten 'Gewitter' (z.B. *perkele*) und später wurden Fluchwörter aus Themenbereichen Religion und Kirche angenommen (z.B. *jumalauta*). Fluchwörter die Sex als Thema haben (z.B. *vittu*) sind nach dem zweiten Weltkrieg, und besonders in den 1960er Jahren, üblich geworden. (Tammi 2007: 8; Tammi 2016: 9.) Wegen des Einflusses der englischen Sprache, wird heutzutage zum Beispiel das Wort *jeesus* (*Jesus*) als Fluchwort im Finnischen verwendet (Juva 2013).

Im Deutschen gibt es viele unterschiedliche Beschimpfungen und Schimpfwörter, aber eigentliche Fluchwörter sind nicht so oft in der Sprache anzutreffen. (Ljung 1984: 49). Das heißt aber nicht, dass die Sprache wenige Kraftausdrücke haben würde. Die deutschsprachigen Fluchwörter (z.B. *Scheiße*) können zu anderen Elementen der Sprache fast unbegrenzt verbunden werden

(z.B. *scheißeschlecht*), und dadurch wird die Zahl der Fluchwörter bedeutend größer. (Anderson & Trudgill 1990: 58.)

Die drei häufigsten Fluchwörter beim Deutschen sind *Scheiße*, *Mist* und *Arsch* (Achilles & Pighin 2008: 143). Die Themenbereiche der deutschen Fluchwörter sind im allgemein Exkreme und Religion. Sexuelle Flüche kommen nur gelegentlich in der Sprache vor. (Nübling & Vogel 2004: 20.) Die heutigen deutschen Jugendlichen verwenden sexualisierende Fluchwörter häufiger als vorher, aber die skatologischen Fluchwörter bleiben als üblichsten und produktivsten Fluchwörter in der deutschen Sprache. (Ebd. S. 19). Die Globalisierung und Dominanz der englischen Sprache haben einen Einfluß auf die Fluchwörter im Deutschen, vor allem bei Sprachgebrauch der Jugendlichen (Stöckmann 2014: 29–30).

3 Fluchen in der geschriebenen Sprache

Die Funktionen des Fluchens sind ziemlich ähnlich in der gesprochenen und geschriebenen Sprache, aber in der Literatur hat Fluchen auch völlig eigene Funktionen. Fluchen ist ein Mittel um eine Illusion des Sprechens beziehungsweise einen Eindruck auf natürliches Sprechen im Text zu bringen (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 58). Außer der Illusion des Sprechens können mit Fluchwörtern zum Beispiel ein Milieu geschaffen werden und ein Hinweis für Alter, Geschlecht, Ausbildung und sozialer Status des Sprechers im Text gebracht werden. Auch in der Literatur drücken Fluchwörter die Gefühle des Sprechers aus, und sie können ein Teil von humoristischen Äußerungen sein. (Hjort 2014: 125–126.)

Fluchwörter sind ein Teil der finnischsprachigen Literatur schon am Anfang gewesen, die Popularität verschiedener Fluchwörter hat aber zwischen den Zeiten variiert. Bei der älteren Literatur waren die üblichsten Fluchwörter die religiöse *piru* und *helvetti*, hingegen kommt das meist genutzte Fluchwort in der finnischen Gegenwartsliteratur *vittu*, gar nicht in der älteren Literatur vor. (Heikkinen 2016.)

Die deutschsprachige Literatur hat eine lange Tradition, aber der Gebrauch von Fluchwörtern darin ist nicht breit untersucht worden. Zwischen 1767–1790 herrschte die Sturm und Drang -Epoche in der deutschen Musik und Literatur, bei der starke Gefühle mit Hilfe von Fluchwörtern ausgedrückt wurden (Thurm 2012). In der neueren Literatur kommen Fluchwörter häufig zum Beispiel bei der *08/15* (1954) Roman-Trilogie von Hans Helmuth Kirst vor. Wegen der Trilogie und anderer ähnlichen Werken haben die Übersetzer von *Kreuze in Karelien* Fluchwörter und andere Rohheiten hinzugefügt. (Varpio 1979: 49.)

4 Zum Übersetzen von Fluchwörtern und Fluchformeln

Der Charakter des Fluchens ist nach der Gebrauchssituation bestimmt worden. Wenn man Fluchwörter übersetzt, muss man die Charaktere der verschiedenen Wörter kennen und wie sie zum Sprachgebrauch verschiedener Figuren passen. Auch die Zielgruppe und die Anweisungen und Wünsche des Auftraggebers beeinflussen die Sprache der Übersetzung. (Hjort 2006: 74.) Um eine erfolgreiche Übersetzung der Fluchwörter zu machen, muss der Übersetzer die Kontexte des Fluchens sowohl in der Ausgangskultur als auch in der Zielkultur kennen. (Laine 2010). Beim Übersetzen von Fluchformeln ist eine wörtliche Übersetzung wegen der starken Situations-, Kultur und Sprachgebundenheit nicht möglich. Für die Fluchformeln muss also ein Äquivalent gesucht werden, zum Beispiel nach dem, was in einer ähnlichen Situation in der Zielsprache gesagt würde. (Liimatainen 2009: 268.)

5 Forschungsmethode und -materialien

Das Material dieser Masterarbeit besteht aus drei finnischsprachigen Romanen und deren Übersetzungen ins Deutsche. Die Romane sind Väinö Linnas *Tuntematon sotilas* (1954) samt Veijo Meris *Manillaköysi* (1957) und *Sujut* (1961). *Tuntematon sotilas* hat zwei deutsche Übersetzungen, die im geteilten Deutschland veröffentlicht wurden: *Kreuze in Karelien* (1955) und *Der unbekannt Soldat* (1971). Die neuere Übersetzung wurde von Alfred Otto Schwede übersetzt und in Ost-Deutschland veröffentlicht. Die westdeutsche Übersetzung, *Kreuze in Karelien*, wurde von Karl-Heinz Bolay und Rolf Schroers übersetzt.

Tuntematon sotilas ist ein Kriegsroman, die von einer finnischen Maschinengewährkompanie im Fortsetzungskrieg erzählt. Der Roman ist ein sehr wichtiges Werk für die Finnen seit seiner Veröffentlichung gewesen. Die deutschen Übersetzungen wurden aber nicht als erfolgreich angesehen. Die englische Übersetzung ist besonders kritisiert worden, aber auch *Kreuze in Karelien* wurde heftig kritisiert sowohl in Finnland als auch in Deutschland. (Varpio 1979: 46.) Die deutsche Übersetzung enthält deutliche Übersetzungsfehler und dazu ist es viel derber als der Ausgangstext (ebd. S. 47–49). Die ostdeutsche Übersetzung, *Der unbekannt Soldat*, ist besser als der Vorgänger, aber auch in dieser gibt es Übersetzungsfehler und eine ideologische Bearbeitung (Varpio 2006: 361–362).

Der *Sujut*-Roman erzählt vom letzteren Teil des Fortsetzungskrieges, da die Finnen gezwungen waren, zurückzutreten. Die Hauptfigur des Romans ist Unteroffizier Lauri Ojala, der in der

chaotischen Situation die Front verlässt, um nach Hause zu gehen. Zum Schluß wird er aber zurückgeführt. Das Buch wurde erst im 1961 in Finnland veröffentlicht. In dieser Masterarbeit wird die ostdeutsche Übersetzung *Der Wortbruch* (1969) übersetzt von Richard Semrau untersucht.

Manillaköysi schildert den Fortsetzungskrieg, und die Hauptfigur des Romans ist Soldat Joose Keppilä. Joose findet ein Manilaseil, wenn er an der Front ist, und entscheidet das Seil nach Hause zu schmuggeln. Die westdeutsche Übersetzung *Das Manilaseil* (1964), übersetzt von Anselm Hollo, war Meris Durchbruchswerk in deutschsprachigen Gebieten in Ost- und West-Deutschland, Österreich, Schweiz und Holland (Sihvo & Turunen 1998: 166).

Das Forschungsmaterial wurde mit Hilfe eines Übersetzungsvergleichs analysiert. Die Analyse konzentriert sich auf Teile der finnischsprachigen Romane, die zirka 50 Fluchwörter enthalten. Die Häufigkeit der Fluchwörter ist nicht ebenso weitgehend in allen Romanen. Deswegen wird von *Tuntematon sotilas* zwei Kapitel (7 und 8 (S. 189–248)) und von *Sujut* drei Kapitel (14, 15 und 16 (S. 120–151)) untersucht. Der Roman *Manillaköysi* enthält die geringste Zahl von Fluchwörter, weshalb der ganze Roman in die Analyse eingeschlossen ist. Von den Übersetzungen wurden entsprechende Kapitel untersucht und da wurden die Fluchwörter, Fluchformeln, emotive Formeln und Verbidiome beachtet, wenn sie als Übersetzung der finnischsprachigen Fluchwörter vorgekommen sind. Fluchwörter und Fluchformeln wurden auch beachtet, wenn es im entsprechenden Teil des finnischsprachigen Ausgangstextes kein Fluchwort gegeben hat. In dieser Masterarbeit heißt der einen Zusatz.

6 Fluchen in den Forschungsmaterialien

6.1 *Tuntematon sotilas*, *Kreuze in Karelien* und *Der unbekannte Soldat*

In *Tuntematon sotilas* gibt es 47 Fluchwörter (s. Anhang 1, d.h. Liite 1). Das finnische Fluchwort *hitto* kommt am meisten vor (17 Mal) und auch *jumalauta* (11 Mal) und *perkele* (12 Mal) kommen viel öfter als die anderen finnischen Fluchwörter (*helvetti* (4 Mal), *kusi* (1 Mal), *saatana* (2 Mal)) vor. Die Fluchwörter kommen aus dem Themenbereich Religion mit einer Ausnahme: das Wort *kusi* (*Pisse*) ist nämlich ein skatologisches Fluchwort. Die Motive und Funktionen des Fluchens sind vielfältig. In *Tuntematon sotilas* benutzt man Fluchwörter um verschiedene Gefühle auszudrücken, zum Beispiel Enttäuschung und Frustration. Sie werden auch zum Beispiel zur Beschimpfung anderer Personen verwendet.

Die Fluchwörter drücken nicht nur negative Gefühle aus, sondern werden auch verwendet, um die Beziehungen und Gedanken der Männer anzubringen (Nummi 1993: 78–79). Dazu beschreiben die Fluchwörter die Charaktere der Figuren und verstärken die Zusammengehörigkeit der Männer (Ylikoski 2008: 31). Am meisten fluchen die Soldaten und Unteroffiziere. Die meisten Offiziere verwenden eine gewählte Sprache und halten sich mit dem Fluchen zurück. (Ylikoski 2008: 34.) Stilistisch bringen die Fluchwörter Illusion des Sprechens im Text.

In *Kreuze in Karelien* wurden Fluchwörter 16 Mal, Fluchformeln drei Mal, emotive Formeln acht Mal und Verbidiome vier Mal als Übersetzung der finnischsprachigen Fluchwörter benutzt (s. Anhang 1, d.h. Liite 1). Ein Beispiel über einem deutschen Verbidiom gibt es im folgenden Satz und dessen Übersetzung:

(1) – Piä leipäläpes kiinni! Pahainen alikessu. **Kus** noussu peähän. (S. 197)

(2) »Halt‘s Maul, du dämlicher Kapo! Du hast wohl **Pisse im Hirn?**« (S. 171)

Die Themenbereiche des Fluchens haben sich in den meisten Fällen erhalten. Das sieht man auch in Beispiele 1 und 2. Die Funktionen und Motiven haben sich aber zwischen der Übersetzung und dem Ausgangstext einigermaßen verändert. Bei manchen Repliken hat sich auch die Stimmung dermaßen verändert, dass die Figuren in der Übersetzung unterschiedliche sind im Vergleich zum Ausgangstext. Zum Beispiel in den Repliken unten macht die Zeichensetzung zusammen mit dem Zusatz *Satanshund* die deutschsprachige Replik aggressiver als die finnischsprachige:

(3) – **Perkele**... ei se oma luoti sen kipeempää tee kun ryssänkään. Antaa tulla vaan. (S. 246)

(4) »**Perkele – Satanshund!** Das macht wohl kaum ‘n Unterschied, ob du von ‘ner eigenen oder ‘ner russischen Kugel einen vor‘n Latz kriegst. Sollen nur kommen...« (S. 212)

Insgesamt gibt es 20 Zusätze in *Kreuze in Karelien* (s. Anhang 2, d.h. Liite 2). Davon sind 16 Fluchwörter und vier Fluchformeln. In 16 Stellen, an denen es im Ausgangstext ein finnischsprachiges Fluchwort gibt, kommt kein Fluchen in der Übersetzung vor. In dieser Masterarbeit wird das eine Auslassung genannt. Das heißt, dass die Übersetzung mehr Fluchen enthält als der Ausgangstext mit vier Ausdrücke. Die Auslassungen haben besonders auf das finnische Fluchwort *hitto* zugetroffen:

(5) – Ei **hitto**. Miun kohast tuo ei käy. (...) (S. 243)

(6) »Nix da, kommt gar nicht in Frage. (...)« (S. 209)

In *Der unbekannte Soldat* kommen 13 Fluchwörter, neun Fluchformeln und emotive Formeln samt zwei Verbidiome als Übersetzungen der finnischsprachigen Fluchwörter vor (s. Anhang 1, d.h. Liite 1). Ein Beispiel über einer deutschen emotiven Formel gibt es in folgendem Satz und dessen Übersetzung:

(7) – Mää en tiär mittä. (...) Voi **jumalaut** et mää pelkäsi! (...) (S. 201)

(8) ”Weiß selber nicht. (...) **Herrgott**, hatte ich Angst! (...)” (S. 223)

In den meisten Fällen haben sich die Themenbereiche des Fluchens erhalten (S. Beispiele 7 und 8), aber in *Der unbekannte Soldat* gibt es auch ein paar Stellen, wo der Themenbereich sich völlig verändert hat. In den Beispielen 9 und 10 sieht man das, denn das religiöse finnische Fluchwort ist mit einem deutschen skatologischen Fluchwort übersetzt:

(9) – Tuolle mie anna **hiton**. Käkisalmi ku ois tuossa! (S. 222)

(10) ”Is mir **schietegal**. Ja, wenn’s Käkisalmi wäre!“ (S. 247)

Die Funktionen und Motive des Fluchens haben sich an vielen Stellen verändert. Wenn das Motiv von einem psychologischen in einem sozialen verändert wird, hat das auch einen Einfluss auf die Figur.

Es gibt fünf Zusätze in *Der unbekannte Soldat*, davon sind vier Fluchwörter und eine Fluchformel (s. Anhang 3, d.h. Liite 3). In 15 Stellen kommt eine Auslassung vor, was heißt, dass *Der unbekannte Soldat* mit neun Ausdrücke weniger Fluchen enthält als der Ausgangstext.

6.2 *Manillaköysi* und *Das Manilaseil*

Der ganze *Manillaköysi*-Roman enthält 47 Fluchwörter (s. Anhang 4, d.h. Liite 4). Es kommen zehn verschiedene Fluchwörter im Roman vor: *helvetti*, *helkkari*, *hitto*, *jumalauta*, *kusi*, *paska*, *perkele*, *piru*, *saakeli* und *saatana*. Am meisten kommt das Fluchwort *saatana* mit zwölfmal vor. Vier Fluchwörter (*helkkari*, *kusi*, *paska*, *saakeli*) kommen unter fünfmal im Roman vor. Die meisten Fluchwörter haben Religion als Thema, nur die Wörter *kusi* und *paska* (*Scheiße*) kommen aus dem Themenbereich Skatologie.

Die Verwendung von Fluchwörtern ist vielseitig – die finnischen Fluchwörter werden als Adjektiv (zB. *helvetillinen*), Verb (z.B. *paskantaa*) und als selbständige Wörter sowie ein Teil Zusammensetzungen verwendet. Wie Fluchwörter im Allgemeinen, werden sie in *Manillaköysi* auch benutzt, um Gefühle auszudrücken, die Illusion des Sprechens im Text zu bringen und die

Charaktere der Figuren zu beschreiben. Sie werden auch als Füllwörter und Fragewörter sowie als Verstärkung finnischsprachige Schimpfwörter benutzt. Ein Beispiel über einem Fluchwort, das als Verstärkung eines Schimpfworts fungiert, gibt es im folgenden Satz, wo *sotakoirat* als Schimpfwort benutzt ist:

(11) – **Saatanan** sotakoirat! Onko mieleenne nyt hyvät? terävä huuto leikkasi verta hyytävästi ilmaa. (S. 18)

Die Funktionen des Fluchens sind also vielfältig. Die Motive sind psychologische, soziale und sprachliche und in einer Replik kann es mehrere Motive geben. Wenn ein Fluchwort als Verstärkung fungiert, ist das Motiv des Fluchens sprachlich (s. Beispiel 11).

Wenn die finnischen Fluchwörter des Romans *Manillaköysi* übersetzt sind, hat man zwölfmal ein Fluchwort, elfmal eine Fluchformel, zehnmal eine emotive Formel und einmal ein Verbidium verwendet (s. Anhang 4, d.h. Liite 4). Hier ein Beispiel über einer deutschsprachigen Fluchformel und des finnischsprachigen Gegenstücks:

(12) – Mitä **hittoa** minä sille puhuisin? mies tuumiskeli. (S. 99)

(13) »Was **zum Teufel** könnte ich dem jetzt sagen?« überlegte der Mann. (S. 80)

Die Themenbereiche des Fluchens haben sich in fast allen Übersetzungen erhalten, aber es gibt auch ein paar Stellen, wo ein religiöses Fluchwort mit ein skatologisches übersetzt ist. In *Das Manilaseil* gibt es auch Stellen, wo sich das Motiv des Fluchens und dadurch auch die Figur verändert hat. In den meisten Fällen haben sich aber die Funktionen und Motive des Fluchens erhalten. Unten ein Beispiel, wo sich sowohl in der Übersetzung als auch im Ausgangstext die Funktion und das Motiv erhalten haben. Das finnische Fluchwort *saatana* und das deutsche Fluchwort *verdamm*t, fungiert als ein Füllwort, das Gefühle ausdrückt.

(14) – Ei niitä perkeleitä ole koskaan siellä **saatana**, missä niitä tarvittaisiin perkele, pulssin koettaja purkautui. (S. 73)

(15) »Die Hunde gibt's **verdamm**t nie, nie dort, wo man sie, hol's der Teufel, brauchen könnte«, entlud sich der Pulskenner. (S. 57)

Das Manilaseil enthält 13 Auslassungen. In vielen Fällen hat man aber das finnische Fluchwort mit einem deutschsprachigen Schimpfwort ersetzt. Das heißt, dass die Figuren sich nicht unbedingt bedeutend verändern. In Beispiele 16 und 17 ist das zu sehen: das finnische Fluchwort *saatana* ist mit dem deutschsprachigen Schimpfwort *Hund* übersetzt:

(16) – Puhu **saatana!** alikersantti huusi yhtäkkiä. (S. 99)

(17) »Na, sag doch was, du **Hund!**« brüllte da der Obergefreite auf einmal.
(S. 80)

Zusätze gibt es in *Das Manilaseil* nur drei, davon sind zwei Fluchwörter und eine Fluchformel (s. Anhang 5, d.h. Liite 5). Wenn die Auslassungen und Zusätze der Übersetzung zusammengezählt werden, bemerkt man, dass *Das Manilaseil* mit zehn Ausdrücke weniger Fluchen als *Manillaköysi* enthält.

6.3 *Sujut* und *Der Wortbruch*

Im Roman *Sujut* gibt es 45 Fluchwörter, die die folgenden sind: *helvetti*, *helkkari*, *hitto*, *jumalauta paska*, *perkele*, *piru* und *saatana* (s. Anhang 6, d.h. Liite 6). Am meisten kommen die Wörter *perkele* und *saatana* mit 14 Mal vor. Die anderen Fluchwörter gibt es merklich weniger. Die Fluchwörter kommen aus dem Themenbereich Religion mit einer Ausnahme: das Wort *paska*, das zweimal im Roman vorkommt, ist ein skatologisches Fluchwort.

Die finnischen Fluchwörter werden zum Beispiel als Adjektive, Fragewörter (z.B. *hittoako*) und Verstärkungen benutzt. Mit den Fluchwörtern werden die Gefühle des Sprechers ausgedrückt und andere Personen beschimpft. Die Motive des Fluchens sind also psychologische und soziale, davon wird besonders das soziale Motiv betont. Wenn die Fluchwörter als Verstärkungen fungieren, ist das Motiv auch sprachlich.

Das Fluchen in *Der Wortbruch* besteht hauptsächlich aus Fluchwörter. Als Übersetzungen für die finnische Fluchwörter hat man deutschsprachige Fluchwörter 13 Mal, Fluchformeln zwei Mal und emotive Formeln drei Mal benutzt. *Der Wortbruch* ist die einzige Übersetzung in dieser Masterarbeit, wo keine Verbidiome als Übersetzungen der finnischsprachigen Fluchwörter vorkommen. Unten ein Beispiel, wo ein finnischsprachiges Fluchwort mit einem deutschsprachigem übersetzt ist:

(18) – Olet sinä kanssa yksi **saatanan** hevostreiveri. (S. 146)

(19) „Also du bist auch so ein **verdammter** Pferdetreiber.“ (S. 136)

In vielen Fällen der Übersetzung haben sich die Funktionen und Motive des Fluchens erhalten und in allen Fällen, wo sowohl der Ausgangstext als auch die Übersetzung Fluchen enthalten

ist, haben sich die Themenbereiche des Fluchens erhalten. Mit verschiedenen Übersetzungslösungen hat sich auch die Stimmung des Ausgangstextes in der Übersetzung erhalten, auch in solchen Stellen, wo es eine Auslassung gibt.

In *Der Wortbruch* gibt es eine merkbare Zahl von Auslassungen (27 St.) und eine besonders geringe Zahl von Zusätzen (2 St.). Die beiden Zusätze sind Fluchwörter (s. Anhang 7, d.h. Liite 7). Das heißt, dass der Ausgangstext viel derber bei der Sprache ist als die Übersetzung. Die geringe Zahl von Fluchen ändert auch die Figuren beachtlich (s. Beispiel 20 und 21).

(20) – Ajakaa nyt **saatana**, ettei tapahdu mitään murhenäytelmiä, Lauri sanoi. (S. 129)

(21) ”Fahrt los, bevor es eine Tragödie gibt”, sagte Lauri. (S. 120)

7 Fazit und Ausblick

Die finnischsprachigen Romane, die im Material dieser Masterarbeit gehören, enthalten Fluchen in den genannten Kapiteln wie folgt: *Tuntematon sotilas* 47 Stück, *Manillaköysi* 47 Stück und *Sujut* 45 Stück. Fluchformeln gibt es keine in diesen drei Romanen. Die Funktionen und Motive des Fluchens sind vielseitig. Der Themenbereich der finnischsprachigen Fluchwörter ist fast immer Religion. Skatologische Fluchwörter kommen auch vor, die sind aber deutlich eine Minderheit.

Sowohl in ost- als auch westdeutschen Übersetzungen hat man deutschsprachige Fluchwörter, Fluchformeln, emotive Formeln und Verbidiome als Übersetzungen für die finnischsprachigen Fluchwörter benutzt. Dazu gibt es auch in allen Übersetzungen sowohl Auslassungen als auch Zusätze. Wenn die Auslassungen ignoriert werden, sind die deutschsprachigen Fluchwörter die am meisten benutzte Übersetzungen für die finnischsprachigen Fluchwörter. Verbidiome hat man am wenigsten benutzt.

Diese Masterarbeit zeigt keine merkbaren Unterschiede zwischen Fluchen in der ost- und westdeutschen Übersetzungsliteratur. Es gibt Unterschiede und Ähnlichkeiten zwischen den Übersetzungen in der Hinsicht, dass man jede Übersetzung mit einer anderen verbinden könnte. Ein Ergebnis ist aber, dass die ostdeutschen Übersetzungen weniger Zusätze enthalten als die westdeutschen. Dabei muss man aber beachten, dass die Unterschiede zwischen den ostdeutschen Zusätzen und den Zusätzen in *Das Manilaseil* nicht groß sind. *Kreuze in Karelien* ist die einzige Übersetzung, die derber als ihr Ausgangstext ist. Es können keine allgemeingültigen Schlüsse

gezogen werden, weil das Material zu beschränkt ist. Deshalb sollte die Untersuchung mit weitergehendem Material fortgesetzt werden.

Die Untersuchung zu diesem Thema könnte auch beispielsweise mit schwedischsprachigem Ausgangsmaterial weitergemacht werden. Würden also die deutschen Übersetzungen schwedischsprachiger Romane ähnliche Ergebnisse geben? Wenn die Untersuchung zwischen Finnisch–Deutsch fortgesetzt wird, wäre es interessant zu untersuchen, ob die Übersetzungsrichtung einen Einfluss auf die Übersetzungen der Fluchwörter hat. Die Untersuchung könnte auch auf Kontexte, in denen man über deutsche Soldaten spricht, beschränkt werden. In *Der Wortbruch* wurde nämlich zweimal eine Auslassung gemacht, wenn deutsche Soldaten das Thema der Diskussion sind. Es wäre interessant zu untersuchen, ob diese Auslassungen nur Zufall sind, oder ob es eine verbreitete Übersetzungslösung ist.